OCAK 1999 SAYI: 158 600.000 LİRA (KDV dahil)

SANAT ADAM

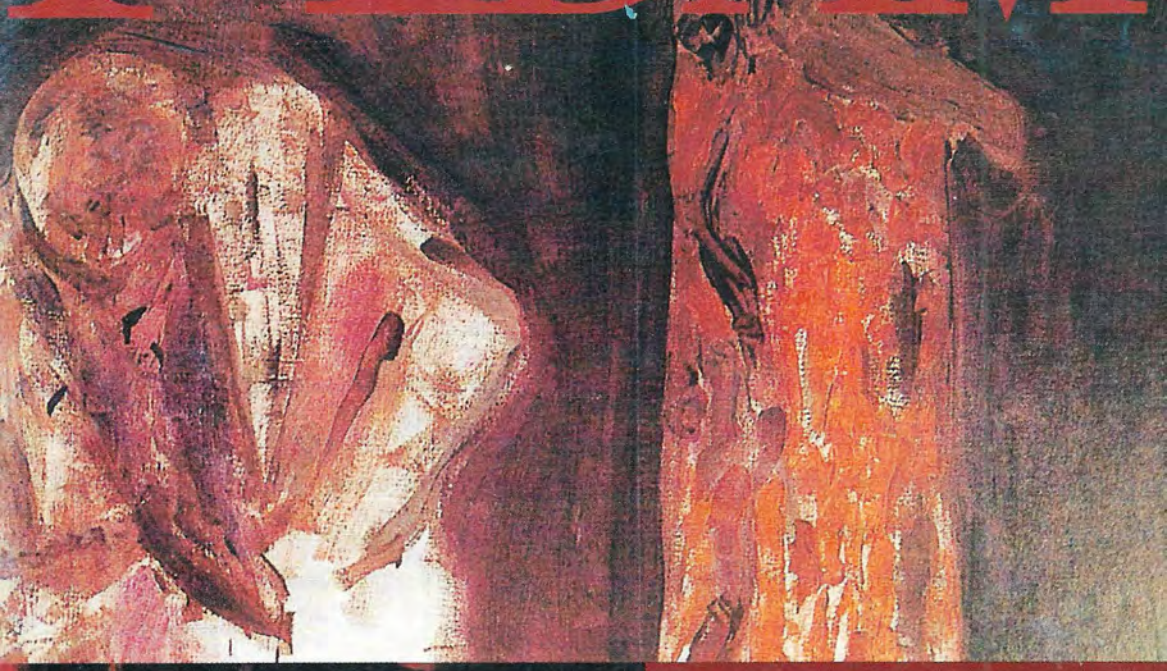

• ŞİİRE TERSTEN GİRENLER / *Memet Fuat*
• HAVA, HAVALAR, HAVALARIM / *Nermi Uygur* • SERTELLER VE İLETİŞİMDE DEMOKRASİ / *Hıfzı Topuz* • TOZLU YOL / *Orhan Barlas* • YAZARLAR, SANATÇILAR VE KÜLTÜREL YAŞAM / *Ataol Behramoğlu*
• HAMDOLSUN / *Timur Selçuk*

Enis Batur'dan üç "dinamik" kitap

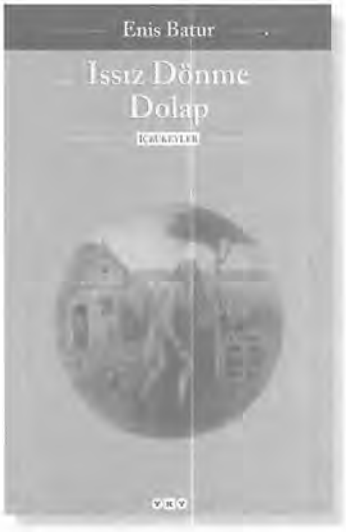

YENİ

Issız Dönme Dolap / Enis Batur,
Edebiyat / İçbükeyler, 374 sayfa, 2. hamur, ISBN 975-363-817-5 Fiyatı: 2.500.000 TL.

2.BASKI

Doğu-Batı Dîvanı
Enis Batur,
Şiir, 289 sayfa, 1. hamur,
ISBN 975-363-654-7
Fiyatı: 2.500.000 TL.

2.BASKI

Modernizmin Serüveni
Hazırlayan: Enis Batur,
Sanat, 495 sayfa, 1. hamur,
ISBN 975-363-632-6
Fiyatı : 5.000.000 TL.

YKY

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık San. A.Ş. - 212-280 65 55
Kitabevleri: İstanbul: 212-252 19 12, İzmir: 232-463 82 90, Ankara: 312-435 85 94
E-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr - Web Sitesi: www.ykykultur.com.tr

ATR

çağdaş dünya şiiri antolojisi

Hazırlayanlar :

Cevat Çapan

Eray Canberk

Erdal Alova

Çağdaş Dünya Şiiri Antolojisi, yirminci yüzyılda şiir sanatının dünyadaki gelişim sürecini en belirgin özellikleriyle ve bu gelişmeleri en iyi yansıttığına inandığımız örnekleriyle aktarmayı amaçlıyor.

Yirminci yüzyıl şiiri, bir yandan Aydınlanma hareketi ve sanayi devriminin ortaya çıkardığı hızlı değişimden, öte yandan Marx, Freud ve antropolojinin düşünce hayatına getirdiği yeniliklerden hız aldı. Yenilikçi sanat akımları farklı ülkelerde ortaya çıksalar da bütün dünyayı etkileyen evrensel özellikler taşıdılar.

Yüzyılın iki dünya savaşı, faşizm ve sosyalizm uygulamaları, ekonomik çöküşlerle alt üst olan yapısı içinde pek çok şair öldürüldü, zindanlara atıldı ya da sürgünlerde yaşamak zorunda kaldı.

Öte yandan eski sömürge ülkelerinin siyasal bağımsızlığına kavuşma ve ulusal kimliklerini kazanma süreçleri de bu kültürlerin şairlerini ortaya çıkardı.

Homeros'tan beri edebiyat yapıtlarını yalnızca insanlığın yaşadığı olayların duygusal bir yansıması değil, aynı zamanda gündelik hayatın, törelerin, ortak değerlerin ve çatışmaların ayrıntılı bir dökümü olarak algıladığımızı düşünecek olursak, yirminci yüzyılımızı anlamak için zengin bir kaynak olarak değerlendirebiliriz.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

Boşanma Dosyası

Nazmi Ağıl

çok söz evet çok sözlü ve ama tok sözlüyüm
at gözlüyse bile gözlüklü değil ve aç gözlü değil asla
bir sözcükten öbürüne bilimsel bir kesinlikle
ve yoksa göksel bir ezginin esinlediği sezinlemelerle mi
bir sel gibi böyle tehlikeli bir biçimde
ama şaşmaz bir ustalıkla atlıyorsam aslında bu
yolculuğumun yalnızca bir metin değil kanın ve etin
yolculuğu sevince ve acıya evet onların hattı olduğu içindir

Nazmi Ağıl (d. 1964, Eskişehir) Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. "Adam Sanat" dergisinde yayımlanan şiirleriyle olduğu kadar Chaucer, Theodore Roethke, John Ashbery'den yaptığı başarılı çevirilerle de ilgi çekti.
Bu kitaptaki şiirlerden oluşan yayımlanmamış dosyasıyla 1998 Yunus Nadi Şiir Ödülü'nü aldı.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM SANAT

Sayı 158, Ocak 1999
ISSN 1300-154X

Sahibi : Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. adına İnci Asena
Genel Yayın Yönetmeni : Memet Fuat
Sorumlu Yazı işleri Müdürü : Sevgi Tuncel
Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı : Turgay Fişekçi

ŞİİRE TERSTEN GİRENLER	5	Memet Fuat
HAVA, HAVALAR, HAVALARIM	14	Nermi Uygur
SERTELLER VE İLETİŞİMDE DEMOKRASİ	17	Hıfzı Topuz
TOZLU YOL	23	Orhan Barlas
YAZARLAR, SANATÇILAR VE KÜLTÜREL...	25	Ataol Behramoğlu
HAMDOLSUN	28	Timur Selçuk
YIKANMALAR	35	Şükrü Günbulut
ŞENOL YOROZLU: HAYIR!	37	Mustafa Okan
75. YILDA EĞİTİM TARİHİNDEN KESİTLER	45	M. Kemal Adatepe
RESİMLİ BERLİN DUVARI	51	Gürhan Tümer
TV HABERCİLİĞİNDE TRT VE ÖZEL...	57	Gürcan Arıtürk
AMERİKAN ŞİİRİ	62	Mustafa Ziyalan
NASIL OKUMALI?	66	Halûk Cengiz
ZAMANIN RESMİ / RESMİN ZAMANI	75	Celal Soycan
SUTÜVEN VE BİRKAÇ NOKTA	78	İbrahim Oluklu

ŞİİR

Ataol Behramoğlu, 10-13; Refik Durbaş, 16; Turgay Gönenç, 21; Yeşim Salman, 27; Ersin Salman, 31; İnci Asena, 33; Ergin Yıldızoğlu, 44; Müslim Çelik, 47; Ali Asker Barut, 56; Mehmet Yıldırım, 60; Charles Bukowski, 65; Nilay Özer, 69; Fahrettin Çiloğlu, 72.

BU SAYIDAKİ RESSAM

Şenol Yorozlu, 37-43.

KAPAK

Düzenleyen : Lowe Adam Tanıtım Hizmetleri A.Ş. **Resimler :** Şenol Yorozlu

ADAM SANAT Aylık Sanat Dergisi; **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi :** Küçükparmakkapı sok. No : 17 80060 Beyoğlu-İstanbul; Tel. : (0212) 293 41 05; FAX : (0212) 293 41 08; **e-mail :** adam@ada.net.tr **Dizgi :** Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. Dizgi Birimi; **İç Baskısı :** Şefik Matbaası; **Kapak Baskısı :** Ana Basım; **Dağıtım :** BİRYAY A.Ş.; Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez. **ABONE KOŞULLARI :** Yıllık (12 sayı) 7.200.000 Tl. (*Şiir Yıllığı* ile birlikte) Yurtdışı Avrupa 60 DM; ABD 60 $. Abone ve Eski Sayılar İçin Hesap No : Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. adına Yapı Kredi Levent Şubesi 1191 nolu hesap. İLAN KOŞULLARI : Kapak içi (siyah-beyaz) 50.000.000.TL; İç tam sayfa (siyah-beyaz) 40.000.000 Tl.; Fiyatı : 600.000 TL (KDV'li); Kıbrıs 700.000 Tl.

Kaan Arslanoğlu

Kimlik

roman

Zorunlu hizmete giden yeni mezun bir hekim... İlk kez ailesinden, yaşadığı kentten, alıştığı insanlardan uzakta ve yaşamın yalın gerçekleriyle karşı karşıya kaldığı bir ortamda kendi kimliğini, kişiliğini sorguluyor.

Kaan Arslanoğlu'nun politik psikolojik roman anlayışına yönelen çizgilerinden biri.

Kaan Arslanoğlu (d. 1959) Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni 1984 yılında bitirip Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde psikiyatri ihtisası yaptı. Roman yazmaya 1985'de başladı. *Devrimciler, Kimlik, Çağrısız Hayalim, Kişilikler* ve *Öteki Kayıp* adlı romanlarıyla tanındı.
Yazarın *Yanılmanın Gerçekliği* adlı psikolojik-felsefi bir deneme kitabı da yakında yayınlarımız arasında yayımlanacak.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ŞİİRE TERSTEN GİRENLER

Memet Fuat

Sevgili Ş,

Son mektubunda yazdıkların neden bir türlü anlaşamadığımızı iyice ortaya koyuyor. Kendi şiir anlayışımı herkese kabul ettirmeye çabaladığımı söylüyorsun. Olacak şey değil!..

İletişim denilen olay böyle. Herkes karşısındakine neyi yakıştırıyorsa onu anlar. İstediğin kadar açıklamaya çalış, boşuna...

Neyse, gene bir deneyelim...

Benim kimseye kabul ettirmek istediğim bir şiir anlayışım yok... Ayrıca, ben şair değilim... Şairlerin şiir anlayışı olur... Üretim yaparken gelişip kalıplaşır anlayışlar...

Okurların, bu arada eleştirmenlerin şu ya da bu şairin şiir anlayışına yakınlık duydukları, saplanıp kaldıkları olmaz mı?

Olur elbette.

Dahası şairler bir anlayışı topluca savunup bir akım yaratırlarken, onlara kimi eleştirmenler de katılabilirler.

Ama ben belli bir şiir anlayışını savunmuyorum. Yasaklar koyanlara, şiiri belli bir anlayışa yargılı göstermeye çalışanlara karşı çıkıyorum. "Bütün anlayışların önü açıktır, şiire çok çeşitli yollardan gidilebilir," diyorum.

Toplumsalcı şiiri öne çıkarma çabası filan, bunlar boş sözler... Yaptığım, unutturulmaya çalışılan şeyleri anımsatmak...

Baskıcıymışım...

Tam tersine, baskıcı olan sizlersiniz. Daha şiire ilk adımlarını atanlar karşılarında, tepeden bakışlarınızla sizleri buluyor : "Artık şiir öyle yazılmıyor!" türünden birtakım yüksek yargılarla...

Sanki sizin suya sabuna dokunmaz, belirsizliklerle dans eden şiirlerinizin ötesinde, "artık" hiçbir örnek geçerli olamazmış gibi...

Yanınıza çekmek de değil, denetiminize almak istiyorsunuz yeni yetişenleri... Sizin gibi yazmasınlar, sizi eskitmesinler... Bunu kesinlikle istemezsiniz... Ama sizin giremediğiniz, girmeyi başaramadığınız alanlarda da dolaşmasınlar...

Başka bir şiiri özleyenler onlarla buluşmasın...

Hayır, benim savunduğum belli bir şiir anlayışı yok. Kendimi bildim bileli de, sizler gibi, şiiri kendi anlayışı çerçevesinde tutmaya çalışanlarla savaşıp durdum. "Yeniliğin Yasakları" yazımı, Turgut Uyar'la tartışmamızı unutmuş görünüyorsun.

Geçenlerde bir dergide, adını anmak istemiyor değilim, gerçekten anımsamıyorum hangisiydi, "Bu işler Memet Fuat liberalizmiyle olmaz" gibi bir söz vardı.

Tutumbilim alanındaki olumsuz çağrışımlarıyla yaralayıcı bir sözcük "liberalizm", o amaçla seçilmiş olmalı. Onun yerine "özgürlükçülük" dense, daha açıklayıcı olurdu.

Önce bir yadırgadımsa da, sonra çıkardım ne denmek istendiğini :

Şiire giden tek bir yol olmadığını, değişik anlayışlarla, değişik yöntemlerle şiire ulaşılabileceğini söylememi doğru bulmuyorlar...

Bence, öyle... Yoksa bir Tevfik Fikret'in yanında Yahya Kemal, bir Nâzım Hikmet'in yanında Orhan Veli, bir Attilâ İlhan'ın yanında Ece Ayhan olamazdı.

Bir yazımda, "Şiir salt bir oyun mu, yoksa bir işlevi var mı?" sorusunu irdelerken daha da ileri gitmiştim :

"Oyun oynamaktan öncelikle kendimiz hoşlanırız. Sonra başkaları bizim oynadığımız oyunu izlemekten hoşlanırlar. Sonra da oynayanların izlenmekten, beğenilmekten hoşlanmaları gelir.

"Şiir yazmak da böyle bir oyun mu?

"1. Şiir yazmaktan hoşlanıyoruz...

"2. Başkaları bizim yazdığımız şiirleri okumaktan hoşlanıyorlar...

"3. Başkalarının yazdığımız şiirleri beğenmelerinden hoşlanıyoruz...

"Her şey bu kadarsa, ortada bir 'işlev' yok diyebilir miyiz?

"Ne demek 'işlev'?

"'Bir nesnenin gördüğü iş, iş'görme yetisi.'

"Şiir yazanların, şiir okuyanların hoşlandıkları bir etkinlik 'iş' sayılmaz mı?

"Bana sorarsanız, yeryüzünde insanları mutlu etmekten daha önemli bir 'iş' olamaz... Ama 'iş' deyince, görev, uğraş, hizmet, yarar, çıkar, emek gibi şeyler geliyor akla... İnsanları mutlu etmek gibi bir sonucu da olsa amaçsız bir 'oyun'a 'iş' diyemeyiz.

"Öte yandan şiirin insanları mutlu etmek gibi bir sonucu, yani dolaylı olarak böyle bir amacı varsa, 'oyun' olduğu da söylenemez.

"Demek ki şiir, en amaçsız görünen şairin elinde bile, insanlara güzelduyusal bir tat veren, insanları bu yoldan mutlu etme işlevini yüklenen bir iştir." (*Sömürüsüz Bir Dünya*, s. 210)

İşte böyle sözler edince insana "liberal"i yapıştırıyorlar...

Sen benim yazılarımı okumadığın, "Ben onun ne diyeceğini bilirim,"

havasında olduğun için, karşında kendi şiir anlayışını herkese kabul ettirmeye çabalayan birini görüyorsun.

"Liberal" diye yerenler senden daha az yanılıyorlar...

Ben günümüzün toplum sorunlarına kapalı, sözcüklerle, harflerle oynayan şairlerini bile yok saymıyorum.

"Bütün beğeniler gibi şiir beğenisi de gelişiyor. Belki de biz bir yerlerde saplanıp kalmış bu gelişmeye ayak uyduramamışızdır," diye kaygılanıyorum.

Aralarında toplumsalcı olduklarını açık açık söyleyenler de var...

Yazdım bunları. Ama sen okumazsın.

Bak, dinle :

"Şiirin anlamı açık, kolayca anlaşılan bir şey de olabilir, kapalı, güç anlaşılan bir şey de...

"Açıklığı gündelik konuşmaya, düz anlatıma yakınlık sağlayabileceği gibi, daha önce yazılmış şiirlere benzerlik, geçmişten gelen şiir deneyinin içinde yer almak da sağlayabilir.

"Kapalılığı ise gündelik konuşmadan, düz anlatımdan uzaklaşma, geçmişten gelen şiir deneyinin dışına çıkma özlemi yaratacağı gibi, anlatılmak istenenlerin yeniliği, değişikliği, çetinliği, geçmişten gelen şiir deneyinin kullandığı anlatım araçlarının yetersizliği de yaratabilir.

"Kanımca kapalılığın şiire ilk gelişi değişiklik özleminden değil, anlatım araçlarının yetersizliğinden kaynaklanmıştır.

"Şairler düzyazıyla da anlatılabilecek öyküleri ölçülü uyaklı anlatmakla yetinmeyip düzyazıyla anlatılamayan düşünceleri, duyguları anlatmanın yollarını araştırınca, ölçü, uyak, sesler gibi dış biçim öğeleri arkaya itilip imge, eğretileme, simge gibi iç biçim öğeleri öne çıkmıştır. Bunların şiire getirdiği anlamsızlık aranışı değil, tam tersine düzyazıyla açık açık anlatılamayan şeyleri, sezgi yoluyla anlatma, anlamı çoğaltma aranışıdır." (Agy, ss. 211-212)

Bu sözlere karşı çıkacağını sanmam. Benim yazdığım, senin doğal olarak okumadığın bir yazıdan.

Ama insanı düşündüren bir durum var :

Bu iş "birdenbire", "topluca" nasıl oluyor?

Örnekse 1950'lerin başında, Türkiye'de yaşayan şairlerin bir kesimi, nasıl oldu da, geçmişten gelen şiir deneyinin kullandığı anlatım araçlarının yetersizliğini *topluca* duyumsadılar? Nasıl oldu da, *topluca* yeni, değişik, çetin duygular, düşünceler edindiler?

"Pazar Postası" dergisinde *birdenbire* İkinci Yeni diye anılan gençler ortaya çıktı. İlhan Berk, Turgut Uyar, Edip Cansever, Oktay Rifat da *birdenbire* şiirlerine sığamaz oldular.

Bu noktada kuşkular başlıyor. Çünkü aynı alana tersten de girilebilir.

İmge, eğretileme, simge gibi iç biçim öğeleri için şöyle demiştik :

"Bunların şiire getirdiği anlamsızlık aranışı değil, tam tersine düzyazıyla açık açık anlatılamayan şeyleri, sezgi yoluyla anlatma, anlamı çoğaltma aranışıdır."

Arkasını da okuyalım :

"Ne var ki bu iç biçim öğelerinin öne çıkıp şiirin gücüne güç katarak yaygınlaşmaları, düzyazıyla anlatılamayacak düşünceleri, duyguları bulunmayan, dahası, kapalı ya da açık, söyleyecek hiçbir sözü olmayan kimselere, başka bir söyleyişle, şiire tersten girenlere, benzersiz bir oyun olanağı yaratmıştır. Anlatımla ilgili hiçbir görev yüklenmeyen imgeler, eğretilemeler, simgelerle oynanan bir oyun..." (Agy, s. 212)

Açıkçası, şairler arasında karşılıklı bir etkilenme, birbirini izleme, Salâh Birsel'in sözcüğüyle söylersek "moda"ya ayak uydurma söz konusu. Üstelik de bu öyle bir moda ki, anlatılmaya değer hiçbir şeyi olmayan, duyguda, düşüncede şiire ulaşamamış, içi boş şair adaylarına da bir oyun alanı açıyor.

Demek ki, aynı alana, anlatmak istediklerini uygulamakta oldukları şiire sığdıramayanlarla birlikte, anlatacak hiçbir şeyi olmayan, ama varmış gibi davranan şair adayları da dalıp özellikle iç biçimsel başarılarıyla insanları, en azından kendilerini mutlu edebiliyorlar.

Bir engel yok, etsinler... Gene yanlış anlama... Gırgır geçmiyorum... İçi boş olanlara oyun oynamayı yasak edecek değiliz ya!..

"Liberal"ciler bu özgürlüğü çok bulsalar da, biz onlara uymayalım, bırakalım oynasın çocuklar...

Yanlış anlama derken, Edip Cansever'in, Cemal Süreya'nın, Turgut Uyar'ın katıldıkları bir açık oturum vardı, Tomris Uyar'ın sorularıyla yürütülen bir açık oturum, o geldi aklıma. Cemal Süreya'nın *Güvercin Curnatası* adlı kitabında yeniden yayımlandı geçenlerde. (ss. 44-60)

Biliyorsun, Turgut Uyar'ın "Çıkmazın Güzelliği", Cemal Süreya'nın "Folklor Şiire Düşman" başlıklı yazıları, Edip Cansever'in "Mısra işlevini yitirdi" diye başlayan "Tek Sesli Şiirden Çok Sesli Şiire" başlıklı yazısı, şiirimizin gelişmesine yön vermiş önemli yazılardır.

O açık oturumun başlarında Edip Cansever şöyle diyor :

"Bazı yargılarımız gerçekten eleştirmenler tarafından kullanıldı ama eş anlamda kullanılmadı. Sözgelimi ben 'Mısra işlevini yitirdi' dediğim zaman, o gün yazdığım şiire göre, o gün ele aldığım, ürettiğim, türettiğim şiire göre böyle bir çıkış yaptığımı sanıyorum. Gerçi bu çıkış orada bitmiş değil, son yazdığım kitaplarda da 'Mısra işlevini yitirdi' yargısında direniyorum. Ama çıkışım yanlış anlaşıldı. Mısra işlevini yitirdi, öyleyse, mısra şiirin en küçük birimi olduğuna göre, şiir de işlevini yitirdi gibi kolay yargılara varıldı. Ülkemizde yazıların karşılığı çoğu zaman böyle alınıyor."

Hemen arkasından Turgut Uyar benzer bir yakınmada bulunuyor :

"Edip'in demin söylediklerine katılıyorum. Andığın 'Çıkmazın Güzelliği' başlıklı yazım, aslında çıkmazın, çıkmazı zorlamanın insaniliğini, güzelliğini

göstermek için yazılmıştı ama bunun yorumu şöyle oldu : Şiir çıkmazdadır, dolayısıyla Turgut Uyar çıkmazdadır."

Az ilerde ise Cemal Süreya giriyor söze :

"Edip'in ve Turgut'un söyledikleri aynen başıma geldi. Sözgelimi 'Folklor Şiire Düşman' yazısında – ki belki 25 yıl önce yazılmıştır – folklorun kötüye kullanılmasından söz ediliyordu. Özellikle Oktay Rifat'ın o dönemdeki şiiri ele alınıyordu. Bu çarpıtıldı ve folklora ben düşmanmışım gibi bir sonuç çıkarıldı. Son zamanlarda yine buna değinen, yazıyı bilmedikleri halde, aynı düşünceyi ileri süren arkadaşlar var."

İkinci Yeni'nin üç büyük şairi, üçü de bu yanlış anlamalar, yanlış yorumlamalar yüzünden şiir üzerine yazı yazmaktan hoşlanmaz olduklarını söylüyorlar.

Ben de, bu akıllara durgunluk veren anlama yeteneğini sürdürürsen sonunda sana mektup yazmaktan hoşlanmaz olacağım.

Anladık, toplumsalcılık başka, şiir başka...

Ama toplumsalcılığın şiirde yeri olmadığını savunmaya kalkarsan, o da başka...

Ne kadar ilginç, bak, şu adlarını andığımız, İkinci Yeni'nin üç büyük şairi, Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, üçü de toplumsalcıydılar. Edip Cansever İşçi Partisi'ndendi; Cemal Süreya "2000'e Doğru"da yazardı, Perinçek'e yakındı; Turgut Uyar'ı ise kimi devrimci gençler, İstanbul'un en karanlık günlerinde, kaçırıp saklandıkları eve götürerek şiir gecesi yapacak kadar severlerdi...

Özgürlükçü, eşitlikçi, paylaşmacı, emeğe saygılı, barışçı, namuslu, dürüst insanlar şiir yazamaz denebilir mi?

Sen dersin...

Haydi hoşça kal! ❑

JOHN BERGER

Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü

Şiirin Saati

ADAM YAYINLARI

Ataol Behramoğlu

ON AYRILIK ŞİİRİ

I

Hayatta ve ölümde ayrıldık
Ayrıldı iki beden
Gönüllerimiz ayrıldı
Seslerimiz ayrıldı birbirinden

Ellerimiz ayrıldı
Kokularımız
Aynı yatakta uyanmalarımız
Gülüşlerimiz
Gözyaşlarımız
Düşlerimiz ayrıldı birbirinden

Ruhun içindeki gece
Kapladı her şeyi birden

II

Sadece ikimize değil
Bütün hayata üzgünüm
Fotoğraflarda
Bir gece hatırası

Öylesine yalnızım ki
Sanki yokum
Eriyor eski ben
Ve yeni biri olamıyorum

Keder sokulgan adımlarıyla
Gelip kıvrılıyor yüreğime
Hayat sakin
Şafakta evler gibi

Sanki hiçbir şey olmadı
İkimiz yokuz sadece
Biz olan ikimiz yokuz
Deniz hep orada
Ve ağaçlar aynı düşlerinde

III

Başka biri olacaksın istemesen de
Tenine başka bir ten dokunduğunda
Gövden buluştuğunda başka bir gövdeyle
Başka bir nefesle karıştığında nefesin

Başka biri olacaksın istemesen de
Gece uykunda ya da gün ortasında
İrkileceksin apansız bir duyguyla
Bir uçurum kıyısında sendelemiş gibi

Başka biri olacaksın istemesen de
Bakışlarımın izini taşıyan giysilerin
Tüketecek ömürlerini birer birer
Değişecek yeri bir dolabın, pencerede bir çiçeğin

Başka biri olacaksın istemesen de
Dudaklarında benden sonraki bir çizgi
Tanımadığım bir ton gülüşünde
Ve artık beni unutmaya başlayan gözlerin

Sonra, sonra artık başka birisin

IV

Mayıs sabahı kalbimde şarkısını söylüyor
Ve kanat sesleri bir kuşun
Bir kuşun kanat sesleri
Bir çocuğun ağlayışı

Kazıyorum yeryüzünün yüreğini
Çiçekler fışkırıyor ve bir Mayıs sabahı
Kazıyorum aşkı
Acılar fışkırıyor, söylenmemiş sözler

Hayat bana meydan okuyor
Ve ben onu ele geçirmeye çalışıyorum yeniden
Tuzaklar kuruyorum
Sapanımla nişan alıyorum

Mayıs sabahları bir çocuğum ben
Örselenmemiş ve ilk çağla güzelliğinde
Hayata meydan okuyorum
Henüz yazılmamış şiirlerimle

V

Sözün bittiği yerde
Yürek kendi kendine konuşmaya başlar
Tabut çiviliyor bir adam
Sabahın köründe

Şiir
Kendi kendimle konuştuğum yerde başlıyor
Bir mumun
Çıtırtılarla yanmaya başlaması gibi

Sabahleyin ben
Sanki çocukluğumdayım
Kımıldamasam
Hayat da duracak sanki

Yiten bir aşk
Yiten çocukluk gibidir
Hüzün çırılçıplaktır bir yaz öğlesinde
Ve gölgesizdir

VI

Geçmiş zaman
Anımsanıyorsa, şimdidir;
Koparılıp atılır ya da
Bir yaprak gibi bir defterden

Koparılıp atılan
Çırpınan bir yürek olabilir,
Ya da bir yaz gecesi,
Yıldızları can çekişen

VII

Dilimin altında özlem var
Ve karışık bir dua
Boğulmuş anılar
Seni getiremez bana

Şiirler bana seni getiremez
Ne de bir yazdan kalan kırıntılar
Bir taş olabilseydim
Uyku ya da rüzgâr

İlkbahar yine gelecek
Belki yine mutlu olurum
Bir dilsizin şarkısına benzeyecek
Senden sonra mutluluğum

VIII

Bir ölüme alışmak gibi
Geçecek birbirimize olan sevgimiz
İnsanın tek bir yüzü yoktur ki
Ya da tek bir geleceği

Taştan bir kutuda uyuduğumda
Beni acıtan karanlıkta
Düşünüp onsuz da olabileceğimi

Gecedir, rüzgârın ıslak sesi
Gözlerime karanlık dolduğunda
Çağırıp dargınlık meleğini

IX

İyi ölümler bayım, rüzgârın kanadığı bir gece yarısında
İyi ölümler, en derin sularda

Morarsın akasya çiçekleri ve yoğunlaşsın güller
Geçmiş ve gelecek baharlara iyi ölümler

Gelir dağınık güz, göz çukurları ıslak
Geçer sokaktan bir yağmur yalnayak

İyi ölümler bayım, vurulsun ağzınıza ve gözlerinize mühür
Çünkü güz çürükleriyle iyi ölünür

X

İçimde cam kırıklarına benzeyen bir gönül kırıklığı
Kapatıyorum sayfalarını eskimiş bir kitabın
Tozlu hüzünler, solgun bir gülümseyiş tadı

Artık eskimiş bir hayatın sayfalarını kapatıyorum
Kapatıyorum geçmiş bir denizin kapılarını

Kasım 1994 - Aralık 1998

HAVA, HAVALAR, HAVALARIM

Nermi Uygur

"Hava", "havalar", "havalarım", – nasıl unuturum hava'yı. "Özellik"ten daha uygun bir sözcük bulamadığım için şöyle diyeyim: özellik öbeklerimden hiçbirinin yanına koyamayacağım bir "yaşama-gidişi"dir o; ne hep aynı kalmakta ne de bakım gerektirmekte. İlginç mi ilginç bir yaşama-gidişi: o bana zorla birşey yaptırmaya kalkışmıyor ama ben de ona birşey yapamıyorum. O benim değil, ben onunum. Ayrı-gayrı yok aramızda, birbirimizle yoğruluyoruz. Yalnızca kendime özgü bir nitelikten sözettiğimi sanmıyorum. *Hava*'dan başka birşey değil çünkü bu sözünü ettiğim. Herbirimizi içten kuşatan, herbirimizi sarıp sarmalayan "hava". İşte bu anlamda hava.

Hangimizin yabancısı o: durup dururken kaplar herşeyi. Bazan bir hüzündür, yaygın mı yaygın; bazan da bir sevinçtir, coşkun mu coşkun. Olanca varlığımızı, deyim yerindeyse, ya usulcacık avucunda yaylandırır; ya da, birdenbire yutar bizi. Artık o hava yasasınca, o havamızın geleceğince soluk alıp veririz. Becerebildiğim kadar daha da belirtik kılma isteğiyle, kendi adıma konuşuyorum: Hiç hesapta yokken, iyimserlik otlaklarında özgür özgür koştururken bulurum kendimi; nerden, nasıl, bilmeden olup biter herşey. Tersi de olabilir, kötümserlik bataklıklarında tutsağımdır, eli kolu bağlı. Bazan, sığlıklarda yerinde sayan bir bıkkınlık sarar içimi; bazan da derinlere uçarım yükselircesine. Yavan havamdayken, "bu yaşamak mı!" diye mırıldanırım üşengeç; heyecanlı havalarımdayken "iyi-ki-yaşıyorum!" doruğunda için için kendimden geçerim.

Dingin dingin bir hava esmeye görsün, boydanboya içimin devinimlerinde, uyum uyum yankılı bir güven-geometrisiyim; çeşit çeşit yönlerden üstüme yıkımlar mı boşanıyor, önünde durulmaz tersliklerin sürükleyip götürdüğü bir yumrukçuktan başka birşey değilim. Neyin ne olduğu belirsiz bunalım havalarında, oraya buraya savrulan yıkıklar dökükler, – kim olacak, işte bu benim. Dingin havanın bellibelirsiz salıncağındaysa karışıklık nedir bilmeyen çocuksu bir derli-topluluk, – kim olacak, işte bu benim.

Hep başka havaların insanıyım. Uluorta kaçsa da, kendi kendime konuşmuyor muyum, söyleyeyim: bir türlü bulamadım havamı. Tam, özüme uygun havaya girdim sanıyorum ki, çoktan dışındayım meğer o havanın.

Gücümü aşan havaların oyuncağı mıyım? Çoğun, oluşumu bana kapalı, çoğun nedeni benden gizli bir havadayım, – yeller esen bir ağaççığa tünemişimdir orda.

Gerçi bazan ben'den ötelerden gelen iletilerin, uyarıların bir bileşkesi diye açıklayabilirim sözünü ettiğim havayı, havaları. Gönülaçıcı haberler, soluk boğan tehlikeler uyarınca aydınlıktır, ya da kapkaranlıktır havam. Nerdeyse sık sık, belli nitelikle damgalı bir havada kımıldanıp giderken dışlardan kopan bambaşka bir hava örtüverir varımı yoğumu. Beni hangi hava kuşatırsa, orda oyum, başka birşey yoktur bundan böyle, bir yenisine dek, kuşkusuz.

Gene de sağ-sol bulunmaz bu gidişlerle gelişlerde. Dünya olaylarının çekim orantısıyla pek alıp vereceği olmayan bir havamın ışıl ışıl iyilik evreninde süzülüyorum şimdi. Nasıl oldu, bilmiyorum, şimdi de : iğrenç çirkinlikler fışkıran bir kötülük evreninde depreşir duran bir sineğim.

"Yaşam" dediğimiz hızlı aksak, aksak hızlı gidiş akış: benimi içerden içerden bürüyen hava.

Düpedüz özelliklerimden biri, biri değilse birkaçı gözüyle bakılamaz havaya. Ola ki özelliklerim, takım takım ya da teker teker havam benim. Özelliklerim havama renk katıyor, soluk ya da canlı; havam, özelliklerimin içine işliyor yansı yansı.

Şöyle desem olur mu, bilmiyorum, niçin olmasın ki : ardarda içiçe geçip birbirine dolanan havaların havası tüm yaşamım, baştan sona. Herkesin yaşamı *başka* bir hava. Bazan birbiriyle akraba bir havada soluyoruz; dayanışımlı bir anlayış havasında toplaşmışız. Bazan da, birbirimizi kedi köpek gibi yeyip durduğumuz bir hava, kimseninki kimselere benzemeyen bir havadır tutturmuş gidiyoruz.

Ben-özyaşamını ayrıntılara dek kendi biçimleyen bir yontucuyum görüşünü savunanların kulakları çınlasın: içiyle dışıyla benim kendi elimde olmayan *hava*'yım ben, ne denli "ben" denebilirse bu sözü edilen *havadan* "şeye".

İşte böyledir "hava", "hava" dediğim: Kimi acı acı, kopuk kopuk ipliklerle örgüleyip dokur baştanaşağı yaşamı, kimi renk renk tatlara bürür yaşamı.

Peki, *şimdi burda* nasıl bir havadayım, ne tür bir havadayım? N'oldu da böyleyim? Kalkmış dile gelmez şey'i dile getirmeye yelteniyorum. Neylersin, havam *bu* işte, – bu havam, yani herşey, birbakıma hiçbir "şey". Kim kime havayı, havasını anlatabilir ki? Azıcık sezilse yeter. Ötesi mi? Hani ne derler, ben *kendimce* diyeyim gene de: herkes kendi havasında. ❑

Refik Durbaş

YENİ YIL GÜNLERİ

Bir yeni yıla daha
eylül geldi
sevgime sevgin geldi
bana, sen geldin

Güllerle süsledim günleri
seni, sevincim ve sevdamla
beni yalnızlığımla
süslediğim günler geldi

Günlere eylül geldi
bir yeni yıla daha
ömrüme ömrün geldi
sana, ben geldim

KİME NE?

Öpüşün öpüşüme karışsaydı
Yüzün yüzüme

Gecen gündüzüme karışsaydı
Hüznün kederime

Baharlar açardı kalbimde
Yazlar ve kışlar bir de

Tenin tenime karışsaydı

Cennet ve cehennemden kime ne?

SERTELLER VE İLETİŞİMDE DEMOKRASİ

Hıfzı Topuz

Zekeriya Beyi tam 29 yıl önce 1969'da Paris'te tanıdım, iyi ki de tanımışım, çok mutlu oldum.

Bir gün Pertev Bey telefon etti, "Zekeriya Bey kızı Yıldız'la birlikte Paris'e geldi, tanışmak ister misin?" diye sordu. "Nasıl tanımak istemem, dedim, mesleğimizin piri. Bir kez İstanbul'da, galiba Lütfi Kırdar'ın Topkapı Sarayı'ndaki bir basın toplantısında uzaktan görmüştüm, o kadar. Elbette tanımak isterim."

Pertev Bey bana Zekeriya Beyin telefonunu verdi, hemen kendisini aradım ve bir randevu alarak, o günlerde Paris'te, Port Royal metrosu yakınlarında, kaldığı otele gittim. Zekeriya Bey ve Yıldız beni dostça karşıladılar. Zekeriya Bey yorgun görünüyordu. Yurt dışında geçirdiği 19 yılın mutsuzluğu bakışlarından okunuyordu. Yüzü pek gülmüyor ve sorularıma kısa kısa yanıtlar veriyordu. Yıldız da pek konuşkan değildi. Ama yine de aramızda sıcak bir iletişim kuruldu ve kısa zamanda dost olduk. Bu dostluk onu 1980 Mart'ında Salpetrière Hastanesi'nde yitirdiğimiz zamana kadar 11 yıl sürdü.

Hem de nasıl sürdü? Ben Paris'teki evime Türkiye'den kim gelse çağırdığım zaman onları da çağırırdım. Kimlerle birlikte olmadık? Bedri Rahmi, Hasan Işık, Abdi İpekçi, İsmail Cem, Ferruh Doğan, Merih İpek, Müzehher Vâ-Nû, Ayla Algan, Müşerref Hekimoğlu, Edip Çelik, Yaşar Kemal...

Ve o sırada Paris'te yaşayan dostlarım, Avni Arbaş ve Henriette, Abidin ve Güzin, Münevver Andaç ve Mehmet, Üstün ve Gülgün Üstündağ, Memduh Aytür ve Samime Hanım, Taner Timur ve Serim, Tevfik ve Azade Kent, Tülay German ve Erdem Buri, Melih Cevdet ve Yaşar Anday, Atilla Karaosmanoğlu, Selçuk Demirel, Pertev ve Hayrinüsa Boratav, Füsun Çetintaş, Orhan Güvener...

Zekeriya Beyi hiç görmemiş olanlar kendisini yakından tanıyınca çok sevdiler.

Neydi Zekeriya Sertel'in yarattığı imaj? Zekeriya Bey demokrat, cumhuriyetçi ve dürüst bir gazeteciydi. Tüm yaşamı boyunca düşüncelerinden ödün vermemek için türlü acılara, yokluklara katlanmış ve doğru bildiği

yoldan hiç ayrılmamıştı. Siyasal, ekonomik ve sosyal bir demokrasi anlayışını, uluslararası barış ve çoğulcu bir demokrasi düzenini savunmuş, faşizmin en saldırgan olduğu yıllarda dikta rejimlerine, iç ve dış sömürülere karşı çıkmıştı. Sovyetler Birliği'ndeki parti diktatörlüğünü eleştirmekten geri kalmamış ve bu yüzden de sol cephede sayısız düşman kazanmıştı.

Zekeriya Beyin tüm yaşamı hep dürüstlük ve açık sözlülük içinde geçmiş, bu yüzden de kırmadığı, kızdırmadığı insan kalmamıştı : İsmet İnönü, Saracoğlu, Hüseyin Cahit, Yunus Nadi, Cihat Baban, Mareşal Fevzi Çakmak, Numan Menemencioğlu, Ali Çetinkaya, Recup Peker, Şemsettin Günaltay, Celâl Bayar, Adnan Menderes, Necip Fazıl, Peyami Safa hep onun karşısındaydılar.

Şimdi onun zamanındaki gazetecilik koşullarına bir bakalım. Zekeriya Beyin gazetecilik yaptığı zamanlarda Türkiye'de basın özgürlüğü olduğu söylenemez. İlk başlarda Tahrir-i Sükûn kanunu (1925) vardı, İstiklâl Mahkemeleri kurulmuştu. Recep Peker "İstanbul gazeteleri memlekette ne kadar müessese ve makam varsa hepsini tahribe geçmişlerdir, yayın ve telkinleriyle Şeyh Sait isyanının çıkmasına sebeb olmuşlardır. Biz bu yılan yuvalarını bozmak ve onları susturmak azmindeyiz. Bu zehirli yuvalar kanun kuvvetiyle dezenfekte edilmedikçe memleketin rahat yüzü görmesine ihtimal yoktur" diyordu.

Sertellerin yönettiği "Resimli Ay" dergisi işte bu hava içinde 1924'te İstiklâl Mahkemesi kararıyla kapatıldı. Cevat Şakir'in "Asker kaçakları nasıl asılır?" yazısından dolayı Zekeriya Sertel ile Cevat Şakir tutuklandılar. Zekeriya Bey Sinop'a sürüldü, Cevat Şakir de Bodrum'a.

Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfi Dördüncü 1930'da "Son Posta"yı çıkardılar. Sertel "Boğuluyoruz, biraz hava istiyoruz" diye basında isyan bayrağını açtı.

Halk Partililer birbirine girdi. Mecliste bağımsız gazetelere karşı saldırılara geçildi. Hedef Zekeriya Sertel ve Arif Oruç'tu. Meclis'e yeni bir basın kanunu tasarısı getirildi. "Ahlâksızlık saçacak yazıları yayımlayan gazetelerin hükümetçe kapatılması ve bu gazetelerde çalışanların 3 yıl başka gazetelerde çalışmamaları" istendi. Önergenin altında Celâl Bayar ve Kılıç Ali'nin imzaları okunuyordu.

Atatürk "Basın özgürlüğünden doğan zararları giderecek tek çare yine basın özgürlüğüdür" diyordu ama, Şükrü Kaya, Recep Peker, Kılıç Ali, Ziya Gevher Etili gibi jakobenler basın özgürlüğünün karşısındaydılar.

Ceza kanununun 141, 161 ve 163'üncü maddeleri onların anlayışına göre değiştirildi.

"Ulus" başyazarı Falih Rıfkı Atay o dönemde "Bizdeki basın özgürlüğüne birçok batılı meslektaşlarımızın imrendiklerini biliyoruz" diyordu.

Hüseyin Cahit Yalçın da "Dünyanın en hür ülkesinde bile bundan daha fazla serbest yazı yazmağa imkân yoktur" diye hükümler veriyordu. (31 Mayıs 1938)

Serteller işte bu koşullarda gazetecilik yaptılar. Zekeriya Bey Halil Lütfü Dördüncü ile anlaşarak Ağustos 1936'da "Tan" gazetesini satın aldı. Serteller düşe kalka yayınlarını sürdürdüler.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında basına yeni kısıtlamalar getirildi. Bakanlar Kurulu olağanüstü yetkilerle dilediği gazeteyi kapattı.

Zekeriya Bey o dönemi şöyle anlatır :

"İnönü Cumhurbaşkanlığına geldikten sonra diktatörlüğünü arttırdı. Tek millet, tek parti, tek şef diye bir sistem kurdu. Bunun adı polis devletiydi. Acımasız, insafsız bir polis devleti. Nefes almak olanaksızdı. Resmen sansür yoktu, ama Bakanlar Kurulu ve Basın Genel Müdürlüğü hemen her gün gazetelere direktifler verirdi. Bunlara uymayanlar kapatılırdı."

Zekeriya Sertel'in yaşamı hep tutuklanmalar, duruşmalar, sürgünler ve hapislerle geçti. Sertel ilk kez 1919'da, Mütareke döneminde, "Büyük Mecmua"da işgal kuvvetlerinin hoşuna gitmeyen bir yazısı yüzünden tutuklandı, Fuat Köprülü ile birlikte Bekir Ağa bölüğünde yattılar.

İkinci tutuklanması 1924'te İstiklâl Mahkemesi kararıyla oldu. Üçüncüsü 1930'larda hükümetin şeker politikasını eleştirmesi yüzünden başına geldi. O zamanlar şeker dışarıdan geliyordu ve 37 kuruşa satılıyordu, hükümet Alpullu fabrikasının üretimini desteklemek için şeker fiyatını 80 kuruşa çıkardı, Zekeriya Bey bunu eleştirdiği için tutuklandı.

Son olarak da 4 Aralık 1945'te, Tan gazetesi yıkıldıktan sonra cezaevine girdi. O günlerde Basın Savcılığı Zekeriya Beyin eski yazılarını taradı ve dişe dokunur (!) birkaç yazı buldu.

Bunlardan biri 22 Ağustos'ta çıkan "Hükümet ve Meclisten bir şey bekleyebilir miyiz?" başlıklı bir siyasal eleştiri yazısıydı.

İkincisi 12 Kasım 1945'te yayımlanan "Vatandaş Nasıl Hesap Sorar?" başlıklı bir yazıydı. Sertel o yazısında "Yirmi yıldan beri iktidarda bulunmuş insanların birçokları servet sahibi olmuşlardır. Bu servet babalarından kalmamıştır, hesap versinler" diyordu. Bu yüzden Zekeriya Bey bir buçuk yıl hapse mahkûm oldu.

Üçüncü yazı 1 Aralık 1945'te, Tan olayından üç gün önce çıkan "Millet Önünde Hesaplaşmak İstiyoruz" başlıklı bir yazıydı. Sertel o yazısında CHP'nin 400 bin lira vererek, Sivas'ta "halkın fikirlerini zehirlemek için" bir gazete çıkarttığını yazıyor ve "Hesap soruyoruz. İsviçre bankalarına yatırılan paraların listesinin açıklanmasını istiyoruz" dedikten sonra "Kaç râsiye vardır çıkacak pâkü dirahşan" (Kaç kişinin alnı aktır?) diye yazısını bitiriyordu.

4 Aralık olayının ayrıntılarına girmiyoruz. O konu çok yazıldı, çok anlatıldı. Bu olay CHP il başkanı Alâettin Tiritoğlu'nun ve o zamanki gençlik örgütlerinin provokasyonlarıyla düzenlenmişti. Hüseyin Cahit Yalçın da o sabah "Tanin"de çıkan "Kalkın Ey Ehli Vatan" yazısıyla gençleri Sertelleri susturmaya davet etmişti. Gençler "Kahrolsun komünistler, kahrolsun Serteller, Yaşasın İnönü" diye haykırarak "Tan" gazetesini yerle bir ettiler. Sertellerin gazetecilik yaşamları da orada noktalanmış oldu.

* * *

Şimdi şu konunun üzerine eğilmek gerekiyor. Medyanın durumu o zaman neydi, bugün ne?

O yıllarda en yüksek tiraj yaklaşık 40 bindi. Küçük gazeteler ise 5-10 bin kadar basıyorlardı. Gazete yayımlamak büyük sermayeyi gerektirmiyordu. Genelde gazete sahipleri başyazar durumundaydılar. Gazete patronlarının kendi meslekleri dışında hiçbir çıkar ilişkileri, büyük işletmelerde ortaklıkları da yoktu. Kendi olanaklarıyla çıkardıkları gazetelerde seslerini duyuruyor, düşüncelerini açıklıyorlar, gazete kapatılırsa bunun zararlarını doğrudan kendileri yükleniyorlardı.

Basının devlet karşısında hiçbir özgürlüğü yoktu. Zekeriya Bey "Tek parti sistemi halkı bıktırmıştı. Memleketin kaderini bir parti elinde tutuyordu, bu da keyfi yönetime yol açıyordu." diyordu.

Gazetelerin dışında medya olarak ne vardı? Radyo. Ama radyonun gücü neydi o dönemde? Kaç kişinin evinde radyo vardı?

Türkiye'deki radyo sayısı 1936'da 10 bindi, bu sayı ertesi yıl 22 bine yükseldi, daha ertesi yıl 33 bine, 1939'da 56 bine, 1942'de 105 bine, 1945'te 176 bine.

Demek ki radyolar seçkinlerin tekelindeydi. Televizyon yayınları da daha başlamamıştı.

Düşünün Türkiye o yıllarda 30 milyonluk bir ülke. Gazete tirajlarının toplamı yarım milyonu bile bulmuyor. Radyo izleyicisi birkaç yüz bin kişi. Radyo devletin tekelinde ve hükümetin de basın özgürlüğünden ödü patlıyor. Sıkıyönetim var. Savcılık kimseye göz açtırmıyor ve akla gelmez önlemler alıyor. Bu koşullarda gazeteciler nasıl çalışabilirlerdi? Zekeriya Bey ne yapabilirdi? Ama o koşullar içinde ne yapabilirse onu yaptı.

O günlerin gazeteleri bugünkü holdinglerin gazeteleriyle hiç kıyaslanabilir mi? Ya televizyonlar, radyolar, uydular, kablo şebekeleri? Bugün başka bir dünyada yaşıyoruz.

* * *

Peki günümüzün iletişim özgürlüğü anlayışı nedir? İletişimde demokrasi nedir?

Bunun için söze iletişim hakkından başlamak gerekiyor. İletişim hakkı kavramını ilk kez 1969'da Fransa'da Jean d'Arcy ortaya attı. Jean d'Arcy Fransız televizyonunun kurucularındandı. Uluslararası İletişim Enstitüsü'nün başkanıydı. Unesco'nun o dönemde düzenlediği birçok konferansa ve uzmanlar toplantılarına da katılmıştı.

D'Arcy 1948'de yayımlanan İnsan Hakları Bildirgesinin 19'uncu maddesinde yer alan "düşünce ve anlatım özgürlüğü hakkı" kavramının günün gereksinmelerine yanıt vermediğini belirterek bu hakkın daha geniş kapsamlı bir iletişim hakkına dönüştürülmesini öneriyordu.

Jean d'Arcy 1881'de Fransa'da çıkartılan basın özgürlüğü yasasının da çağını yitirdiğini vurguluyor, sinema, radyo ve televizyonun gelişmesi karşısında insanların her türlü araçla, sınır tanımadan haberleri araştırmak, elde etmek ve yazmak olanakları üzerinde duruyordu.

Basın özgürlüğünün artık kapsamı çok değişmişti, düşünce özgürlüğü, anlatım özgürlüğü, enformasyon özgürlüğü, enformasyona ulaşma, enfor-

Turgay Gönenç

YAŞLI BİR GENÇ KIZ İLE

– Nerenden istersen
önce ellerini uzat
bak nasıl da soluyor durmadan
dudağının ucunda o eskil yaprak
öp onu
sonra bana bırak

– N'olur gir içime acıt sevgimi
usulca göğülerime tutunarak
getir o yitik kuru kanı
sızdığı taşlardan
kuytudayım ıssız ve ıslak

– Dinle sığlaşan denizle rüzgârı
suların gelgitinde çırılçıplak
bak kıyından uzaklaşıyor ölüm
teninde açarken o taçyaprak

masyonun oluşturulmasına ve yayılmasına katılım, kültür hakkı gibi kavramlar ortaya atıldığına göre bütün bu özgürlüklerin ve hakların iletişim hakkı çerçevesi içinde toplanabileceği öne sürüldü.

Jean d'Arcy o zaman bir peygamber görüşüyle şöyle dedi : Bütün insanlık tarihi şunu göstermiştir : İletişim kimin denetiminde ise toplumu o denetler. Enformasyon dolaşımına egemen olanlar düzene de egemen olurlar.

İletişim hakkı 1974'ten 1985'e kadar Unesco'nun gündemindeydi. Bu konuda uzmanlar toplantıları ve kolegyumlar düzenledi, raporlar yayımlandı, MacBride Komisyonu da bu konuyu enine boyuna inceledi. Sonunda şunlar ortaya çıktı :

İletişim hakkı iletişimin demokratikleştirilmesinin temelinde yer alır. Yani, iletişimde demokrasi iletişim hakkının uygulanmasına dayanır.

İletişimde demokrasi bir ülkenin politikasının demokratik olmasıyla çok yakından bağlantılıdır. Demokrasi yoksa, siyasal iletişimde de demokrasi yoktur.

İletişimde demokrasinin önüne dikilen engelleri kaldırmak için şu yöntemlere başvurulabilir :

– Halk iletişim araçlarına geniş ölçüde ulaşabilmeli, yani iletişim araçlarında her fırsatta sesini duyurabilmeli ve görüşlerini açıklayabilmelidir.

– Meslekten olmayan kimseler de program üretimine katılabilmelidir.

– Alternatif iletişim araçları yaratılmalıdır.

– Medyadan yararlananlar, yani tüketiciler medyanın yönetimine katılabilmelidir.

– Yerel ve bölgesel porgramların üretiminde "yerinden yönetim" yöntemi uygulanmalıdır.

– İnsanlarda "eleştirel bakış" geliştirilmeli, yani, okuyucu, dinleyici ve izleyici haber ve programlar karşısında eleştirel tutum alabilmelidir.

– İletişim hakkının açıklanması, kullanılması ve geliştirilmesi gerekir.

– Medyada çeşitliliğin yanı sıra çoğulculuk sağlanmalıdır. Eğer tüm kanallar aynı haberleri ve programları yayımlıyor, çeşitli görüşleri yansıtmıyorlarsa orada çoğulculuk yok demektir. Sayıda çokluk çoğulculuk demek değildir. Yalnız kanallarda değil, kaynaklarda ve yorumlarda da çoğulculuk aranmalıdır. Bunlar olmadan iletişimde demokrasi sağlanamaz.

– Medyada çalışanların, gazetecilerin, yapımcıların ve tüm üretici temsilcilerinin yönetime katılması da en gerekli koşullardan biridir.

– İletişimde demokrasinin en başta koşullarından biri de tekelleşmelerin ve yoğunlaşmaların önlenmesidir. Özel sektörde yoğunlaşmalar ve tekelleşmeler de devlet tekelleri gibi demokrasinin karşısındadır. Siyasal ve ekonomik ortamda olduğu gibi iletişimde de demokrasi tekellerle uyuşamaz.

– Hele bu tekelleşmeler daha üst düzeyde çokuluslu ortaklıkların egemenliğine ve globalleşmeye yol açıyorsa, iletişimde demokrasi hiç söz konusu olamaz.

Şimdi sonuç olarak şu söylenebilir : Sertellerin döneminde parti baskısı vardı, devlet baskısı vardı, ırkçı çevrelerin baskısı vardı, polis baskısı vardı, ama promosyon kampanyaları yoktu, gazeteler tencere dağıtmıyordu, holdingler yoktu, çokuluslu ortaklıklar yoktu, medya tekelleri kurulmamıştı, gazeteler haber için, yorum için, özgür düşünce için alınıyordu. Bugün ise iletişimde demokrasinin karşısında eskisinden çok daha güçlü ve örgütlü toplum canavarları ve çağdaş çeteler var. ❑

Hıfzı Topuz "Tan" Gazetesinin yıkılışının 53'üncü yıldönümünde, 4 Aralık 1998'de, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezinde düzenlenen bir törenle Sertel Demokrasi Ödülü'nü aldı. Kendisine bu ödül "Globalleşme, Kültür ve Düşünce Özgürlüğü" üzerindeki çalışmalarından ötürü verildi. Sertel Gazetecilik Vakfı'nın verdiği bu ödülleri 1995'te İlhan Selçuk, 1996'da Nail Güreli, 1997'de de Işık Yurtçu almıştı. Hıfzı Topuz bu törende yukarıdaki konuşmayı yaptı.

RUHİ SU

Ezgili Yürek

ADAM YAYINLARI

TOZLU YOL

Orhan Barlas

Televizyonda tanıdık bir ezgi. Bir günler kardeşim ufak ufak mırıldanırken gözleri dolardı. Çengel mi, kırpıntı mı, bilmem ne deniyor, iki dakika süren bir Yeşilçam-Köy dramına uygulamışlar... Kan davası, kız kaçırma, ölüm, Erol Taş, Bilal İnci, hiç eksiği yok. Ben bu ağıtı başka türlü biliyorum. Başından bin bir iş geçmiş mermer gibi dirençli bir Alevi müvekkilim vardı. Duruşmaya giderken ufacık plağı çalara taktı; dışarıya bakıyor, elinin tersi ile burnunu siliyor. Açıkladı : Sinan'la arkadaşları için Mahzuni bestelemiş... Doğru-yanlış ben bunu böyle belledim.

Bazıları ile arkadaş bile sayılırız. Stajlarını benim işyerimde yaptılar, beni kendilerinden saymasalar bile karşıda da görmüyorlardı. Birkaç davaya bakmaya yeltendim, olmadı, yüzüme gözüme bulaştı. Frenk deyimi ile "meslek sapması"... ben öncelikle işime bakıyorum, onlar yeri gelince canlarını ortaya koymaktan kaçınmadıkları bir ülkünün ardından gidiyorlar. Bunlar bir yana en küçükleri ile aramızda yirmi beş yıl var... Peki sonra? Oraya geleceğim.

İçlerinde "O"nun yüzü sık sık gözümün önüne gelir. İşyerime geldi, yavaşça kapının yanında bir iskemleye ilişti. Bekliyor. "Diyarbakır'a davaya gidip gitmeyeceğimi" öğrenmeye gelmiş. "Gideceğim," dedim, "Gene uğrarım," dedi. Geldi, üç beş dakika kaldı. Bu kez yüzüne daha dikkatli bakmış olacağım... Osmanlı burnu; ceylana, karacaya benziyor... O yüzü hiç unutamam. Yusuf Aslan'ı astılar.

Yaşıma, konuma göre duygusal olmak hakkımdır, sağa sola göstermeden burnumu filan çekebilirim, ama burda böyle etkilerden uzak durmaya çalışacağım. Ben 68'lileri hem severim, hem sayarım. Onların ne kadar doğru, ne kadar haklı, ne kadar "kaçınılmaz" bir davanın ardında oldukları her gün biraz daha iyi anlaşılıyor... Onlarla arkadaşlık ettiğim günlerde hiçbirine bir tek gün bile "Hadi aferin, vurun kırın," demedim, ama "Durun bekleyin, uslu durun," filan diye öğüt vermeye, yol göstermeye de kalkışmadım... Diyelim yaptıklarının "kaçınılmaz" olduğunu ben de anladım, ama aralarına katılacak güç, ateş bende ne arar? Üstelik ben kim oluyorum da onlara öğüt vermeye, akıl satmaya kalkışıyorum!

Ülkemizde de, birçok ülke gibi, politikaya çıkar bulaşmıştır. Ne yaparsın, biz sıralamada üstlerde yer alırmışız... Osmanlı devletinin gelişme çağın-

da bir Rüstem Paşa varmış, adamın adı, gelmiş geçmiş en becerikli başarılı yiyicilerden biri olarak dünya tarihine geçmiş.

Şimdi nerdeyiz? Ölünce cebinden yirmi beş otuz kuruş çıkan çok ufak bir azınlık dışında ülkeyi yönetmek isteyenlere, başa geçmek uğruna çırpınanlara bir bakın, sonra da 68'lilerin çoğunluğuna bakın, ona göre bir yargıya varın... 68'lilerin büyük çoğunluğu bir karşılık, bir ödül beklemeden akıma katılmışlardır. Arkadaşları yazdılar, Sinan Cemgil "Bu işin sonu ölüm, ama ne yaparsın?" dermiş...

Bunları yazmak için otuzuncu yıldönümünün geçmesini özellikle bekledim... Çünkü güncel görüntülü, sıcak tartışmada bana yer yoktu. Ama bir iki yöne değineceğim.

Türkiye'deki 68 eylemini gelişmiş ülkelerdeki 68 eyleminden özenle (önemle) ayrı tutmak gerekir. Elbette her yeni düşünce, her yeni akım ülkeden ülkeye dolaşır, yayılır, ama bu görsel, yüzeysel kalır... Şöyle de denebilir : Onlar haklı ise bambaşka nedenlerle haklıdır, bizimkiler haklı ise tümü ile başka nedenlerle haklıdır... İşin kapsamından, boyutundan da bellidir bu...

Bizde 68'lilerden binlerce genç öldürülmüştür... Benim bildiğim tek batılı örnek Baader-Meinhoff olayı, o da tartışmalı... Bizde on binler (belki yüz binler) işkence görmüştür... Akıl almaz baskı sürecinden geçirilmiştir... Herkesin bildiği gibi yüz binlerce okumuş insan (genç) işinden olmuşlardır, aç kalmışlardır... Başkalarını bilmem, Kızıl Daniel Cohn Bendit şimdi Avrupa Parlamentosu'nda üye, RP-FP'nin çağrısı ile buraya geldi... Gene (sayılarını bilemem) on binlerce kadın erkek canlarından olmamak için, yurtdışına kaçmışlar, orda aylarca, yıllarca sürünmüşlerdir...

Bir de döneklik savı, suçlaması var... Bunca gürültüye kulak veren 68'lilerin nerdeyse yarısının "davadan döndüğü" izlenimine kapılabilir... Bu kuru boş laftır, ama bir bakıma 68'lilerin yararına olan bir laftır. Kamuoyu başkalarında olağan gördüğü çürümeyi 68'lilere yakıştırmaz, bu nedenle de büyüttükçe büyütür... Bana göre, oran olarak "dönen"i en düşük olan sol akım 68 akımıdır... Hem kim dönek? Kime "dönek" denir? Bir bakalım... Önce yazar çizer, gazeteci takımı var... Bunlar gün gibi ortada, zaten davranışlarını yadsıdıkları da yok... Politikadan tümü ile el etek çekip sanayici, işadamı vb. olanlar var... Bunlara "dönek demeye" hakkımız var mı? Diyelim, varlıklı, iş adamı, büyük burjuva değil, bir hekim, mühendis, avukat vb. O da evine çekilmiş, işine gücüne bakıyor, ama geçmişte bağlandığı düşünce ya da dava arkadaşları hakkında ağzına bir tek kötü söz almıyor... Şunu iyi bilmek gerekir : 60'tan 80'e, Türkiye'de akıl almaz sayıda insan sol akımlara bağlanmıştır... 68'lilere dönek derken bunu iyi bilmek gerekir... Yoksa elin oğlu 50'den 80'e, kimin, nerde, nasıl döndüğünü bal gibi bilir... Ama "elin oğlu" bunu (Nâzım'ın yalan benzeri) ağzına almaya utanır da, utanması gereken hiç oralı olmaz, üstelik ha bire kurcalar durur... ❑

(*) Başlık Mahzuni'nin ağıtındaki bir dizeden alındı:
"Ölüm bizim için tozlu yol olur,"

YAZARLAR, SANATÇILAR VE KÜLTÜREL YAŞAM*

Ataol Behramoğlu

"Yazarların ve sanatçıların kültüre katkıları" başlığı altında incelenmesi öngörülen konunun "Kültürel yaşamın ayrılmaz bileşeni olarak yazarlar ve sanatçılar" ya da "Kültürel yaşamın oluşumlarında edebiyatın ve sanatın işlevi" başlıkları altında sunulmasının daha doğru ve kapsayıcı olacağını düşünüyorum. İnsanlığın kültürel yaşamının (bu demektir ki uygarlık tarihinin) başlangıcından bugünlere kadar tüm süreçlerinde edebiyatın ve sanatın "katkı" kavramının içeriğinden çok öte, temel, vazgeçilmez, "olmazsa olmaz" bir işlere sahip olduğu kuşkusuzdur. Kültür olgusunu "insan bilgilerinin tümü, tüm maddi ve ideolojik olgular, uygarlık" kavramlarıyla tanımladığımıza göre, bugünkü bilgilerimizle ulaşabildiğimiz başlangıç tarihleri uygarlığı oluşturan herhangi bir başka olgunun tarihi kadar eski sanatsal ve yazınsal yaratıların bu kültürel oluşum süreçlerinde varoluşsal bir işleve (konuma) sahip oldukları yeterince açıktır.

* * *

Sözlü edebiyat ürünlerinin ve sanatsal ürünlerin (resim, müzik, tiyatro vb. alanlarda) ortaya çıkışlarında, başlangıçta yararcı eğilimlerin etkin olduğu genellikle benimsenegelmiş bir görüştür. İlk sanat ve edebiyat ürünlerinin öncelikle estetik bir haz duygusu uyandırma amacından çok, güncel ve pratik amaçlara yönelik olmaları (tartışılabilir olmakla birlikte) kabul edilebilir bir açıklamadır. Fakat ortaya çıkış nedenleri yararcı bir amaç da olsa (avın daha kolay ele geçirilebilmesi amacıyla mağara duvarlarına hayvan resimleri çizilmesi, bir yas ya da şölen günü için düzenlenen türküler ve teatral törenler, vb.) yapanların ve izleyenlerin bu yapıtlardan ve düzenlemelerden "estetik bir haz" aldıkları ve bu estetik haz duygusunun giderek yarar amacından daha da güçlü bir etkene dönüştüğü bilinen bir gerçektir. Günümüzün sanat-edebiyat ürünü ise, hangi amaca yönelik olarak ve hangi düşünsel temelde oluşturulmuş olursa olsun, başarısının ölçütü uyandıracağı estetik haz duygusunun yoğunluğundadır. Edebiyat ve sanat ürününün kül-

türel yaşamdaki yerinin kendine özgürlüğü, vazgeçilmezliği, "olmazsa olmaz"lığı da tam bu noktadadır...

Sanatsal ve yazınsal ürünlerin başlangıçtaki yararcı işlevleri bir zaman sonra birçok alanda ve giderek hızlanan bir süreçte bilim ve teknoloji tarafından üstlenilmiştir. Günümüzde bu her zamankinden daha çok böyledir. Fakat yararcı amaç ve işlevlerin geri planlarda kalışı ya da tümüyle ortadan kalkmaları sanat ve edebiyat ürününe duyulan gereksinimi yok edememiş, denebilir ki bu yeni (ve asıl) kimliğiyle edebiyat ve sanat daha da vazgeçilmez olmuştur... Yüzyılların pratiği bu gerçeği doğruluyor. İnsan soyu sanat ve edebiyat yaratısında fiziksel ve toplumsal yaşantıların üstüne yükselmenin, bu yaşantıları yeniden kurgulayarak anlamlarının derinliklerine ulaşmanın, ve denebilir ki varoluşunu kendi akıl ve hayalgücünün kurgularıyla ve imgeleriyle yeniden (bir kez daha) üretmenin vazgeçilmez hazzını duyuyor... Ve böylelikle, yaşamı kolaylaştıracak ve açıklayacak buluşlar peşindeki biliminsanının çalışmasıyla, yaşam dediğimiz hem tekdüze, hem devingen ve karmaşık (kaotik) süreçlerden imgeler ve estetik haz uyandıracak kurgular yaratmayı başaran yazar ve sanatçının çabası aynı bütünün iki ayrılmaz bileşenini oluşturuyor...

* * *

Bütün bunlara karşın, bugünün insanının yaşamında edebiyat ve sanatın yeri nedir sorusu, ayrıca irdelenmesi gereken bir konudur. Teknolojinin büyük (ve kimi bakımlardan tartışmalı) başarılarının günümüz insanını teknoloji tarafından güdülen, akıl ve hayalgücü yetileri giderek sığlaşan bir yaratık durumuna getirdiği ilk kez söylenmiyor. Maddi olanakları ölçüsünde emrine sunulan bu teknolojinin yaratılma süreçleri konusunda tümüyle bilgisiz ve bilinçsiz bu insan, aynı zamanda da insanlığın belki hiçbir döneminde görülmemiş ölçülerde tüketim hırsıyla doludur. Bir başka deyişle, dünya ölçeğinde egemenliğini sürdüren ekonomik (ve siyasal) sistem, öngördüğü insan tipini, bilimsel-teknolojik gelişmelerin oluşum süreçlerinin dışında, sadece tüketici konumunda bir sıra ve sürü insanını yaratmayı başarmıştır... İnsanlığın genel ya da kendisinin özel varoluşuna, yaşamın ayrıntılarına ilişkin sorular sormaya yeteneği olmayan, aklı ve bilgileri gibi hayalgücü de "manipüle" edilen bir insan tipidir bu. Bu sürü ve sıra insanı için sanatsal ve yazınsal ürünlerde her şey gibi en çok bir tüketim metaı, modalar ve promosyonlarla sahip olunup tüketilmeye özendirilen bir meta anlamı taşımaktadır. Konuya ilişkin bir başka önemli sorun, "küreselleşme" sözcüğüyle tanımlanan olgudur. Küreselleşme olgusunun, kendi ürünlerini tanıtma bakımından ölçüsüz maddi olanaklara sahip zengin ülkeler yararına, daha az tanıtım olanaklarına sahip ülkelerde ise sanat ve edebiyat ürünlerinin oluşumunu yok edici ya da dilediğince yönlendirici etkilerinin yol açacağı yıkımlar, özellikle bu ikinci tür ülkelerde gerekli önlemler alınamazsa, gelecekte yol açabileceği yıkımların yanında küçük kalacaktır. Bugün daha çok görsel sanatlar, özellikle de sinema-TV alanlarında yaşandığı görülen pazar kavgasının, sanat ve edebiyatın tüm alanla-

Yeşim Salman

ŞİİR DEĞİL

Onu
bıkmadınız sevmekten
doymadınız doyamadınız
hep iri iri açık kaldı gözleriniz
tel tel kirpikleriniz
saçlarınız lepiska
köpüklü dalgalar yayılır altın kumlara
kayarken kâsede şarap
suyun dibini yoklar
telaşla avuçlarınız

---

rına yayılacağından ve giderek daha acımasız olacağından kuşku duymamak gerekir.

* * *

Sonuç olarak, günümüz insanının (ülkemizde ve belli ölçülerde tüm dünyada) sürü ve sıra insanı olmaktan kurtarılması; bilimsel bilgiyle, edebiyat-sanat ürünlerine gerçek gereksinimle donatılması (bu yönlerde eğitilmesi) bugünün yaşamsal bir sorunudur. Böyle bir donanımdan yoksun insan sürülerinin, bu sonucun sorumlusu olan sistemin işine yarayacağı da kuşkuludur. Ülkemiz bakımından ertelenemez bir başka zorunluluk, "küreselleşme" dayatması karşısında ulusal kültür değerlerinin (ulusal, yerli sanat ve edebiyatın) korunup geliştirilmesi gereğidir. Yine ülkemiz bakımından, sanatsal ve düşünsel yaratılar üzerindeki demokrasi karşıtı baskıların son bulması, sadece bir utançtan kurtulmak için değil, ulusal sanat ve kültürümüzün (evrensel boyutlarda) gelişip güçlenmesi için de gereklidir. Düşünsel ve sanatsal yaratı üzerinde her türlü antidemokratik baskı ve kısıtlamadan arınmış; bilimsel-sanatsal-kültürel araştırmalara ulusal bütçeden ayrılan payın bindeli oranlarda değil, bütün uygar ülkeler örneğindeki gibi yüzdeli oranlarda gerçekleştirildiği bir Türkiye'ye; bilimsel bilgiyle donanmış, gerçek sanat ve edebiyat ürünlerine gereksinim duyan, uyanık, barışçıl, bilinçli ve kimlikli bir insanlığa özlemle... ❑

(*) "Kültür Girişimi"nce İstanbul'da düzenlenen "Kültür Politikaları Sempozyumu"nda (26-28 Ekim 1998) yapılan konuşma.

HAMDOLSUN

Timur Selçuk

Bizim yaşımızdaki her Türk yurttaşı gibi, biz de, çocukluğumuzda, inanç konusunda, olabildiğince iyi yetiştirildik. Babamın babasının, yani dedemizin, İstanbul Üniversitesi'nde, Arapça, Farsça ve ilahiyat dersleri verdiği söylenirdi bize. Annemin büyükannesinin de, çevresinde "Hafız hanım" diye anıldığını anlatırlardı. Rahmetli babaannemin, dua hecelerini ritmik bir biçimde sıralayarak, bana en kolay yolla ve müzikal bir yöntemle ezberlettiğini hâlâ büyük bir mutlulukla anımsarım.

İlkokul yıllarında, nenemi namaz kılarken taklit ederek yatıp kalktığımı, ve becerebildiğim kadarıyla birtakım duaları sıralayıp, kendimce namaz kıldığımı biliyorum. Ortaokulla beraber, daha bilinçli bir şekilde, kandillerde, ramazan ve kadir gecelerinde bu güzel ibadetleri evce sürdürürdük. Bizlere "inancın", gönlümüzü, benliğimizi kucaklayan, onu rahmetiyle sulayan eşsiz bir kaynak olduğu, ve bu gönül toprağında insanı insan yapan bereketli duygu ve davranışların yeşerip tohuma kalkacağı söylenirdi. Bütün bunların uluorta anlatılmaması gerektiği, bunun bir övünç kaynağı olarak dışa vurumcu bir şekilcilikle ele alınmaması gerektiği, ürettiklerimizde, yakın ve uzak çevremize yansıttığımız hayırlı davranışlarda, "imanımızın" ipuçlarının bulunmasının yeterli olacağı söylenirdi. Bir istisna dışında, eğer karşınızdakinin "gönlü mühürlü" ise ve bu konularda hiçbir bilgisi yoksa, onu aydınlatmanın bir görev olduğu da vurgulanırdı. Ama yalnızca aydınlatmanın, baskı yapmanın değil.

Lise yıllarına geldiğimde, eşsiz, yaratanın tekliği, yolladığı elçiler, kitaplar, ahiret günü, misafirlikte olduğumuz "alçak hayat", benim yaşam kılavuzum olmuştu. Ancak böylesine güzel bir rehberle ödüllendirilmiş olan ülkemizin, insanlarına layık bir biçimde yönetilmediğini düşünüyordum. Gönlümdeki "ilahi kaynak" konusunda kuşkum yoktu, ancak bizleri yöneten "dünyevi yöntem" bana yanlış geliyordu. Yurtdışında eğitim gördüğüm yıllarda toplumcu düşünceyle tanıştım. Benim "gönül kaynağım" doğrultusunda içimde taşıdığım özlemlerin, bu dünyevi yöntemle, bazı noktalarda ayrıştığını, bazı noktalarda bütünleştiğini gördüm.

Materyalist bakış açısının bana uymadığını, inancımla tamamen çeliştiğini saptadım. İnsanı, yaratandan koparan bu düşünce yolunun felaket dışında bir şey getiremeyeceğini düşündüm. Komünizmden önceki aşama diye tanımlanan sosyalizmin benim gönlüme uymadığı, bu tanımlamanın altından, yarım asırdır akan sular doğrultusunda kanıtlandı. Sosyalist düşün-

cenin, baskıcı ve inkârcı yanlarından arınmış çağdaş, uygar şeklinin, yani "demokrasi içerisinde sosyalist değerlerin" oluşturduğu dünyevi yönetim şeklinin, benim "gönül pınarıma" en çok uyan "yöntem" olduğunu gördüm. Ancak bu anlayışın "İslam sosyalizmi" gibi tanımlanmasına karşı çıktım. Çünkü "ilahi" ve eşsiz olanla, yenisi, daha güzeli çıktığında terk edilecek olan bir "dünyevi yönetim şeklinin" bir formül olarak dahi olsa, yan yana gelmesi benim için eşsiz yaratana saygısızlık anlamındaydı. Yaşadığımız demokratik hukuk devletinin kuralları bir yurttaş olarak bizleri bağlamalı, bunlara bir yurttaş olarak uyma ve bir yönetici olarak uygulama konusunda, başucu kitabımızın, ahlak kitabımızın olmamızı istediği çizgi bizleri yönlendirmeli. Günümüzde, yaşadığımız toplumda bazı kısıtlamaların, yasaların varlığı, bizleri yurttaş olarak tedirgin, rahatsız ediyorsa, demokratik yollarla bunların değiştirilmesi ya da dönüştürülmesi konusunda mücadele verebiliriz hatta vermeliyiz. Bunun ötesinde Kuran'dan yola çıkarak oluşturulacak yasalar doğrultusunda toplumun yönetilmesini savunmanın doğru olmadığı kanısındayım.

Bizlere verilmiş en büyük armağan olan "akıl", beni "O'na" götürdüğü, döndürdüğü takdirde yararlıdır dediğim için böyle düşünüyorum. "O'nun" bizden istediğinin, yıkıcı olmayan, yapıcı, düşmanlık tohumları saçmayan, barışçı, kavgacı olmayan, mücadeleci ve gerektiğinde uzlaşmacı, aceleci-sıçrayarak giden değil de, yol alıcı, tekil menfaatler adına bireyci değil de, dayanışmacı, toplumcu ve her şeyden önce "sabırlı" bir yol olduğu düşüncesindeyim.

90'lı yıllara kadar böyle geldik. Bir de baktık ki, giderek artan bir ölçüde ve baskıya varan yollarla, birtakım siyasi ihtiras sahibi, aynı zamanda dış destekli fanatik çevreler, dini duyguları politikaya alet edip kullanarak, çarpıtarak, yozlaştırarak, toplumun zaten hassas olan dengeleriyle oynamaya başladılar. Dürüst, imanlı yurttaşları da sürükleyerek Müslüman-laik düşmanlığı yaratmaya kalkıştılar. Sağcı-solcu, Alevi-Sünni, Türk-Kürt ayırımından sonra toplum, bu en güzel manevi hazinesi aracılığıyla bölünmeye, sarsılmaya başladı. Bizlere "imanın amelde" olduğu öğretilmişti, ancak öyle günlere geldik ki, artık "susmanın günah" olacağına inandık.

Çok uzun zamandır bu duyguları içimde olgunlaştırmaya çalışıyorum. Bildiğiniz gibi bir süreden beri yazı yazmıyorum. Dolu olduğum konularda yazacağım yazıların dergimizin üslubuna uygun olup olmayacağı hususunda sıkıntılarım var. Çok sevdiğim değer verdiğim, Memet ağabey, Turgay, sevgili ve güzel İnci dostlarımı, benim üslubum zor durumda bırakır mı diye düşünüyorum? Ya da bazı dostlarımın bana dönem dönem takıldığı gibi "ya Timur hoca, iftardan önce muhabbetine çevirdin yazıyı" açmazına düşer miyim acaba?...

Bu din bezirgânlarının tuzağına düşmemeleri için, evlatlarımızın, her türlü bilimsel öğreti yanında, bu eşsiz "başucu kitabını" da, bir "ahlak" dersi gibi öğrenmelerini diliyorum. Daha güzel, daha ahlaklı, daha merhametli, daha üretken, daha demokrat, daha namuslu, daha adil, daha eşit bir dünya için bu eşsiz kitabı öğrenmelerini istiyorum. Onun aracılığıyla, bize "şah damarımızdan daha yakın olanı" hissedebilmeleri için.

"Sanatçı kime denir" diye düşündünüz mü hiç?

Dilimiz bu konuda kısıtlı olanaklara sahip sanki!.. Bakın neden böyle düşünüyorum, anlatayım. Fransızcada, gündelik konuları, akordiyon eşliğinde, ya da akordiyonun da bulunduğu bir grupla, genelde vals ritmiyle, halkın devam ettiği toplu eğlence mekânlarında seslendiren şarkıcılara "chansonnier" denir. Genellikle hiciv ya da aşk konularını kendi üsluplarınca besteler ve söylerler. Bu üslubu, daha entellektüel biçimde, bir gitar eşliğinde geliştirmiş olanlar da vardır. "Cabaretiste" ise, içki içilen lokallerde, genellikle bir enstrüman eşliğinde, (gitar, piyano) dramatik kurgusu olan, tek kişilik şarkılı gösteriler yapanlara verilen isimdir. Bu türde de satir önceliklidir. "Artiste de variété" ise, hafif müzik tarzında değişik şarkılar söyleyenlere verilen isimdir. "Chanteur de pop" ise, tahmin edeceğiniz gibi pop müzik türünde (daha çok disko tarzı) büyük mekânlarda (stadyum) gençlere yönelik bir repertuar sunan şarkıcı ya da gruplardır. "Enterprete" yani yorumcu, okuyuşundaki artistik değerler ve kişiliği nedeniyle daha ayrıcalıklı bir konumdadır. "Compositeur interprete" (besteci yorumcu) ya da "Auteur, compositeur, interprete" ise (besteci, söz yazarı, yorumcu) bunun doruk noktasıdır. "Vedette de musichall" ise, geniş kadrolu, bol kostüm, ışık ve dekor eşliğinde, güzel erkek ve kadınların pornografik olmayan bir çıplaklıkla, dans ve müzikle sundukları gösterilerdeki baş oyunculara verilen isimdir. "Artiste lyrique" (opera sanatçısı), "chanteur de jazz" (caz şarkıcısı), gibi tanımlamalar da vardır. Yukarıda anlatmaya çalıştığım her dal için de, işini layıkıyla yapanlara : "c'est un artiste" (o bir sanatçıdır) denir. Bir tek opera sanatçıları için "artiste lyrique" (lirik sanatçı) yani ses sanatının en doruk noktası olan tanımlama kullanılır, opera sanatına da "art lyrique" yani lirik sanat denir.

Dil "üretilen düşünceyle" zenginleşir, gelişir. Düşüncenin yasak olduğu yerlerde dil üremez, gelişemez.

Sanat için, "insanı insan yapan duyguları ve düşünceleri harekete geçiren ve davranış biçimlerine dönüştüren yüce gerçek" diye çok genel bir tanımlama yapabiliriz sanırım. Yani belli düzeyi olan müzik eserlerinin, edebiyat ürünlerinin, tiyatro, resim, heykel, mimari örneklerin, izleyenlerde, insanla, doğayla, varoluşla, ölümle vs. ilgili üst düzey entellektüel heyecan ve coşkular yaratması ve bu oluşumların kişinin, hem kendisinde hem de çevresiyle ilişkilerinde, "insan" tanımlamasına uygun, etik değerleri olan davranışlara dönüşebilmesi. Kişinin bütün bunları değerlendirip süzecek kültürde olması. Ailesiyle, iş ve arkadaş çevresiyle uygar ilişkiler içerisinde bulunması, haram yememesi, üretken ve ahlaklı olması vs.. gibi örnekleri sıraladığınızda, sanatın aslında "ahlak" dediğimiz şeyin ta kendisi olduğu ortaya çıkıyor. Ahlak dediğimiz zaman da bir düşünce, felsefe kavramıyla yüz yüze geliyoruz. Akıl, düşünce, felsefe diye gittiğimiz zaman, hepsinin kaynağı, anası olan inanç, yani "yaratan" karşımıza çıkmıyor mu? Zamana karşı değer kaybetmeyen tüm sanat eserlerinde, sanatçının sırtını sıvazlayan ona destek olan eşsiz yaratan yok mu? İmanlı sanatçı için yadsınamaz bir gerçek olan bu olgu, inançsız olduğunu söyleyen (çeşitli ruhsal ve toplumsal nedenlerle), ama üst düzey sanat ürünleri veren sanatçı için de geçerli değil mi?

Ersin Salman

ÜRPERTİ

Ağaçların yaprakları konuşurken fısıltıyla
sanki bir ruh olup da
aramızdan geçmiş gibi doğa
ürperirdik

Sonra çocukluğumuz
küçük bir kuş gibi
seke seke ilerlerdi
çimenler üstünde

Sonra yağmur çiselerdi
kanadı kırılmış
bir yaprak daha düşerdi
yüreğime

Akşam olunca yalnızlığım
sokulur koynuma
benimle yatardı

İnanmak istemezdim bir türlü
giderek soğuduğuna
dünyamızın

Bir yaşam yalnızca üst düzey sanat eserlerini tadarak mı geçiyor? Dinlenip eğlenirken dinlediğimiz, izlediğimiz, okuduğumuz, seyrettiğimiz ikinci dereceden örnekler yok mu? Ben kendi adıma yalnızca Bach, Beethoven dinleyerek yaşayamam. Yalnızca din kültürüyle ilgili kitaplar okuyarak kalamam. Öyle ise her şey yaşamımızı nasıl dengeleyeceğimize, organik ve entelektüel beslenmemize bağlı kalıyor. Sabah doğru dürüst kahvaltı etmeden mi çıkacağız, bunu bir alışkanlık haline mi getireceğiz, öğleyin bir tost mu besleyecek bizi, ya da bir mizah dergisi, TV'deki bir dizi, ya da bir pop müzik şarkısı mı bizim okuma, izleme, dinleme alanındaki besin kaynaklarımızı oluşturacak? Gerek sanatsal besinler gerek dinlence eğlence konusundaki tercihlerimizde seçici olabilecek miyiz?

İşte bence bütün mesele burada odaklaşıyor.

Devlet sanatçısı olduğumu geçen gece konser sonrası dostlarımdan öğrendim.

Hem mutlu oldum hem de ne yalan söyleyeyim içim burkuldu. Yaşadığım üzüntüler aklıma geldi. Şarkı söylediğim için 15 yıl hapis istemiyle ağır cezada yargılanmam, 8 yıl pasaportuma el konup yurt dışına çıkışımın yasaklanması, önce konserlerimin yasaklanması, bir yıl sonra da, söyleyeceğim şarkıların listesini vermek koşuluyla izin verilmesi, konsere gelenleri yıldırmak için polisin kamerayla dinleyicileri görüntülemesi vs... Bunları yazarken bile gözlerim doluyor. Yüzsüz siyasetçiler soyları soplarıyla deveyi hamuduyla götürürken bizlerin başına gelenlerden ben ülke adına utanç duyuyorum. Gene de ben şanslı olanlardanım. Hapis yatmadım, işkence görmedim. Bir gün olsun devleti şikâyet etmek aklımdan geçmedi. Pasaportum için devletimi mahkemeye vermedim. Benim için kampanya başlatmak isteyen yabancı temsilcileri geri çevirdim. Yabancının kampanyasıyla kalkacak konser ve pasaport yasağı hiç kalkmasın daha iyi dedim.

Devlet sanatçılığı unvanının, doğu blokunda, sanatı ve sanatçıyı yüceltme adına oluşturulmuş bir yöntem olduğunu biliyoruz. Politikacının gizli dürtüsünün, bütün iyi niyetli kılıflar ardında, "yönetmek ve kendisine tabi kılmak" olduğunu da bilenlerdeniz. Doğu blokunda da, bu unvanın arkasında, tüm sanatsal seçicilik dışında yatan gerçeğin bu olduğunun altını çizmek durumundayız. Artık böyle bir blok yok, bu unvanlar da yok. Gelişmekte olan ülkemizde en çok ihmal edilen, önemsenmeyen konuların başında sanat gelir. 70'li yıllarda, devlet sanatçılığı unvanının oluşturulması, şüphesiz sanatın değerini, buna en çok ihtiyaç duyan, gelişmekte olan halkımıza anlatmada etkin bir yol olacağı "iyi niyetiyle" gündeme gelmiştir. Ben bu kararı her zaman onaylamışımdır.

Bu unvanın verilmeye başladığı yıllarda, bunu hak edip, devlete, daha doğrusu devlet erkini elinde bulunduran hükümetlere, yani zihniyetlere ters düştükleri için alamamış olan birçok sanatçı vardı. Devlet adı altında hükümetler, her zaman kendilerine yakın olan "uslu ve itaatkâr" sanatçıları tercih etmişlerdir. Yurt dışında da ünü olan bir çok sanatçı bu unvana layık görülmemiştir. Ayrıca yurt dışında nasıl ve neye göre, hangi "sanat pazarı" koşullarında ünlü olduğunuzun da dikkate alınması gerekir.

Yazarsanız şayet, dünya edebiyatına yeni bir üslup mu kattınız, yoksa az tanınan bir ülkeyle ilgili ilk yazınsal ürünlerin temsilcilerinden birisi olarak şans size mi güldü? Yoksa Batının bize karşı çok sık kullandığı politik çıkarların sanatsal payandası olarak mı ünlendiniz?

Ressamsanız, çok acımasız bir pazar olan yurt dışı resim piyasasıyla ilişkilerinizi iyi (!) yürüttüğünüz için mi, yoksa dünya resim sanatına yeni bir soluk getirdiğiniz için mi böyle bir isminiz var?

İcracı ya da orkestra şefiyseniz, kendi dalınızda bugüne kadar dünyada yapılmamış olan hangi sanatsal artı değeri gerçekleştirdiniz? Opera sanatçısıysanız, yurt dışı kariyerinizi sağlıklı bir biçimde sürdürüp ünlendiniz ve Türk ismini, her sanatçının kendi ülkesinin ismini duyurduğu gibi duyurduğunuz için mi, yoksa geri bırakılmış ülkenizde çok sesli sanata bir sıra neferi gibi verdiğiniz katkılardan ötürü mü ödüllendirildiniz?

Tiyatrocuysanız, dünya tiyatro sanatına bugüne kadar olmayan neyi kattınız, yoksa yalnızca ülkenizde tiyatro sanatı adına belli bir düzeyi koru-

İnci Asena

TUTAMADIĞIM SÖZLER 3

Yarı söylenmiş sözler. Varolan
ve susulan;
ayışığının ardına gizlenen
karanlık;
yüzey sularının gizlediği
okyanus dipleri.
Seni bulduğum yerde
yeniden bulmak
istiyorum. Durmadan gelip bulmak.
Her şeyi söyle;
yeniden yeniden söyle.

Hızlı akan bir ırmakta bir çalıya
tutunur gibi
yarı söylenmiş sözlere
tutunmak...

Bana inançsızlığı öğreten.

Kasım 1998

duğunuz için mi bu unvan sizlere verildi?

Geleneksel müzikler doğrultusunda bu unvana layık görülmüşseniz, bunun dünya ölçeğinde yeri nedir, ayrıca hâlâ Türk musikisinin başyapıtlarını yanlış notalarla icra ettirenlerden misiniz? Yoksa "çok seslilik" diye isimlendirdiğiniz "ses pisliklerini", elinize iğreti tutuşturulmuş orkestra şefi değneğiyle iki ileri bir geri, "haraşo" yöntemiyle mi, devlet sanatçısı olarak yönetiyorsunuz? Yoksa, yurt içi ve dışında yalnızca gerçek sanat severler tarafından tanınan ve takdir edilen, sanatınızı, gelişmekte olan, ama her konuda geri bıraktırılmış halkınızın, ait olduğunuz toplumun, ve onun öncelikli aracılığıyla, tüm insanların hizmetine sunup, o doğrultuda, hem yerel hem de evrensel, insani ve mesleki değerlere ağırlık veren bir sanatçı kimliğiyle mi geliştirdiniz?

Durum böyleyse yandınız demektir. Hem siyasi hem de sanatsal! İktidarla başınızın derde girmesi kaçınılmazdır. Bütün bunları düşünüp bir değerlendirme yaptığınızda, kıstasların sizi zorladığını, ve bugüne kadar bu unvana sahip olan, ancak hak ettiğine inandığınız isimlerin bir elin beş par-

mağını bile geçemediğini görecek ve ülkemizde sanat ve sanatçının kuru lafla değil, akılla değerlendirildiği ilk tarih diliminde, bu tarz unvan dağıtımlarının tarihe karışması gerektiğini vurgulayacaksınız.

Ailemiz bizi, iyi bir sanatçı olma adına, ahlaki ve mesleki değerlerle donatmaya özen gösterdi. Biz devlet sanatçısı olmak için yetiştirilmedik. Böylesi değerlerle donanmış bir sanatçının zaten iyi bir devlet ve halk sanatçısı olacağı bize öğretildi. Devlet kavramının ve halkın, hükümetlerden bağımsız birer değer oldukları anlatıldı.

Soğuk algınlığından yatıyorum. Ankara'ya, bu ödülü almaya eşim gidecek. Sıkıntılı günlerde üzüntüler yaşamış ve yaşamakta olan, devlet erkini elinde bulunduran hükümetlere ters düşmüş her görüşten tüm namuslu sanatçıların duaları ve desteğiyle, aynı zamanda onlar adına, siyasi yaşam çizgisini hiçbir zaman onaylamadığım ve vatandaş olarak oy vermediğim sayın Cumhurbaşkanımızın elinden beratım alınacak. Demokrasi mücadelesini soyadına layık bir biçimde, öğrenci yetiştirerek, eser besteleyerek vermiş olan, imanlı ve demokrat bir sanatçı olarak beratım, sayın devlet büyüğümüzün elinden alınacak. 21. yüzyılda, her görüşten namuslu inançlı insanların, yani çocuklarımızın, bizlerden daha mutlu, huzurlu ve güvenli bir Türkiye'de yaşayacaklarına sonsuz inancımla, benim için onurların en büyüğü olan ödülü Çankaya'dan, Ata'mızın evinden alacağım. Hem de "devlet" kavram ve saygınlığının en çok sarsıntıya uğradığı ve devletimizin sanatçının desteğine en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde.

Cumhuriyetin 75. yılında hazırlanan devlet sanatçıları tablosu, çok sesli ve hafif müziğiyle, müzikhol tarzıyla, halk ve Türk musikisi temsilcileriyle, tiyatro sanatçıları ve direklerarası ve ortaoyunundan bugüne gelen seyirlik çizgisiyle, sinema, resim, çizgi, seramik gibi öğeleriyle, adeta, 75 yaşındaki genç Türkiye'mizin, 75 yıllık serüvenini, dinamik ve artistik panoramasını sergileyen bir çiçek bahçesi görünümünde. Akıllı ve inançlı gerçek sanatçı, bu bahçede hangi çiçeği temsil ettiğini çok iyi bilir. Bir daha, belki "100 yıl" etkinliklerinde, böylesine geniş kapsamlı bir devlet sanatçısı kadrosu görebilecek insanlar, eğer hâlâ böyle bir unvan dağıtılıyorsa. Bütün bu sanatçıların, kendi türlerinde, bizlere, yaşamı ve sıkıntılarını taşıma gücü verdiklerini unutmamamız gerekir kanısındayım. Yalnızca klasik müziğin dinlendiği ve Shekespeare'in izlendiği bir ülkede yaşamak istemediğimize göre, 75 yılın bir armağanı olarak, bizlere, hayatı farklı lezzetlerle sunan kişilere haksızlık etmeyelim, bu ödülü, dinmek bilmeyen ihtiraslarımıza alet etmeyelim.

Bu çiçek bahçesinin, 21. yüzyılda, olmasını özlediğimiz, çoksesli yaşam toprağının bir habercisi olduğunu düşünelim ve bunun için çaba sarfedelim.

Cumhuriyetin 75. yılında, sanatın ve onun uzantısı olan dinlence eğlence türünün halka hizmet vermiş tüm değerli temsilcileriyle birlikte ve bu birliktelikten onur duyarak bu ödülü kabul ediyorum.

Maddi manevi sıkıntılarımın içerisinde yolumu saptırtmadın. Hep yanımda oldun. O kadar büyük, öyle yücesin ki, senin için hiçbir şey diyemiyorum. Sana hamdolsun Allah'ım.

Her zamanki sevgi saygı ve dostluk duygularımla. ❑

YIKANMALAR

Şükrü Günbulut

"Eşhedü en laaa ilahe illallah. Ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve resulüh"

Çağlıkta yıkanma, anamın tas tas döktüğü sıcak sularla böyle biterdi. Ayrılık hazırlığı idi bu. Sivas'a ya da İstanbul'a giderken... Sonbaharın ümit kırıcı soğukları başlamış olurdu Şarkışla'da. Ve annemin suları ağıt gibi akardı üstümüzden Enver'le benim.

Önümüzde karanlık, acımasız bir ders yılı vardı : Uykusuz ve başarılması gereken. İştahsız olurduk ve benzimiz sarı. Lisenin güzelim taş binası, okutulan dersler ve öğretmenler düşmandı bize. Karanlık koridorlardaki mütalaa zilinin sesi bütün tatil boyu korkutucu bir rüya gibi kulaklarımızdan gitmemişti. Ve yine dönüyorduk bu zil sesine.

Trene hep sabaha karşı binerdik. Saatler mi böyle denk gelirdi yoksa babamın, trenle yapılan ciddi yolculuklara, uykusuz bir gecenin sonunda ve zorluklar içinde başlanması gerektiği konusundaki inancı mı işe karışırdı bilmiyorum. Bekleme salonunda tek tük yolcu olurdu. Ve arada bir ses duyulurdu. "Tren Hanlı'daymış." Hiç tanımadığımız köylü kadınlar yumurta sepetlerine dayanarak uyuklardı bankların dibinde. Elektrik yanmazdı sabaha karşı Şarkışla'da. Çocuklar, analarının çarları altında, kan uykudaydılar. Analar, gözleri süzük, ölümüne bir uykusuzlukta bekleşirlerdi. Karanlıkta ara sıra sigara ışıkları yanar sönerdi. Birden trenin ovaya girdiği hissedilirdi. Sepet gıcırtıları, uyandırılan çocuklar, analaın diz tutarak dikilişleri, dışardaki erkeklerin aceleyle girip kadınlara bağırışları... Uzaktan trenin ölgün ışığı bazı dönemeçlerde bir çala görünürdü. Oysa yakından ne de güçlüydü bu ışık. Artık, görünüşe aldanmamak gerektiğinin ilk belirtisiydi bu. Korku doldururdu yüreklerimizi. Babamın elini öperdik. Anneme sarılırdık. Kız kardeşimiz Fatma'yla tokalaşırdık. Tren ovaya yabancı idi. Hatır gönül dinlemez kalkıverirdi. Aceleyle bir kapı bulup girmeye çalışırdık. Ve biz girer girmez demir tekerlekler o tanıdık sesleri ile dönmeye başlardı. El sallamayı sevmezdik. Ovanın kültürü değildi bu. Ovanın kültüründe gülümseyerek bakmak vardı sonuna kadar. Dışardan gelen memur çocukları el sallardı. Onlara öykünerek sonraları biz de sallamaya alıştık. Annem karşılık verirdi. Babam elleri yanda, dimdik durup bakardı.

Binişin telaşındaki birkaç dakika içinde ovaya güneş doğardı. Ekin tarlaları, tek tük ağaçlar, Beşikkale'nin ardındaki taş ocakları. Acısu ve yukarda Elmalı tepesi... Bizim ovanın içinde gitmenin gururunda olurduk. Elindeki madeni aletle şak şak camlara vurarak sürme kapıları açan kondüktör, bu gururu gölgelerdi biraz. Koridor uykudan uyanmaya başlardı. Bavulların dibine yumulmuş askerler, torbaları üstüne yan yatmış ihtiyarlar, gelinlik kızlar, çocuklar, kondüktörün sesine uyanırdı. Bir oturumluk yer bulup otururduk koridorlara serilmiş bu yorgun, bu terli kalabalığın arasına. Kimse gülmezdi. Ciddi, ağır bir işti yapılan : Anadolu'dan İstanbul'a üçüncü mevki koridorunda yolculuk... Koridorda yerini, hakkını korumak için gülmemek, korkutucu olmak gerekirdi. İnceliğini bilirdim koridor yasalarının. Çünkü ayakta kalmak ölümdü benim için.

Trenin sesine bulanmış türküyü sevmezdim. Ama tekerleklerin ritmi türkü söyleme isteği verirdi. Pencereyi açar bozkıra söylerdim türkülerimi. Koridor yolcusu konuşmazdı. Sanki başında çok büyük belalar varmış gibi dururdu. Enver'le ben biraz hafif kalırdık bu ağırbaşlılığın yanında. Gün görmüş, umur görmüş, sille yemiş, şu dünyanın ıcığını cıcığını ve her zorluğunu yüklenmiş insan havasında değildik. Ara sıra benim gök gürültüsü gülmelerim kalabalığı kızdırırdı. Ama türkülerimi severlerdi.

Bilirdim bu asık suratların, bu yorgun, bu uykusuz, bu tıraşsız, bu terli yüzlerin, bu kanlı gözlerin ardındakini. Onlardı bütün bu söylediğim türkülerin sahipleri. Bilirdim bu insanlık dışı koridor ilişkisinin üstümüzdeki etkisini. Kaş çatmanın, konuşmamanın anlamını. Ve konuşunca çok konuşmanın sırrını.

Haydarpaşa'ya vardığımızda bir gün iki gece geçerdi. Herkesin takılınacak yanlarını öğrenirdik. Ortak bir folklorumuz belirirdi. Gülmeyenler, hiç olmazsa bir kez gülmüş olurdu. Anasından aldığı öğütle, sır vermeden, bavulun üstüne kapanık duran, gurbete ilk çıkmış yeni yetmeden bir ses duymuş olurduk. Haydarpaşa'ya bir büyük kavgaya gider gibi dişler sıkılı giren bu kalabalık, yeniden sırra bürünürdü. Derlenip toparlanır, gülmeyi bırakır, yabansı bir allahaısmarladıkla birbirimizden ayrılırdık. Aynı koridorda aynı çileyi çekmemişiz gibi... İnsanlık dışı bir ilişkiden daha insanlık dışı bir ilişkiye geçişin belirtileriydi bunlar. Koşuşmalar, vapur düdükleri, çan çanlar, bozbulanık bir deniz, kir, pislik, balgam, uğultu, soğuk bir dokunuşa benzer bir şey, puslu gariplik... İstanbul'du bu. Bizi karşıda cinler, şeytanlar ve insan eti yiyen devler bekliyordu. Uzaklardan çığlıklar, paslı vinç gıcırtıları, gümbürtüler geliyordu. Çirkin canavarın verdiği yürek çarpıntısı... Koridor yolcuları her biri başı derdine düşmüş girerdik onun ağzına ❑

ŞENOL YOROZLU : HAYIR!

Mustafa Okan

"Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Niçin Resim Yapıyorum!

Dünyamız çok kritik bir dönemden geçiyor ve de çığırından çıkmıştır. Bu çığırdan çıkış genelde bireyin ve insanlığın kurtuluşu adına yapılıyor. Yönetimler, ellerinde, topluma karşı kendilerince süre içinde oluşup gelişmiş birtakım ölçüleri tutuyorlar. Okullarda Eğitim, Camii ve Kiliselerde Din, Mahkemelerde Adalet, Politikada Parti, Örgütlenmede Sendika, İletişimde Doğruluk, Sanatta Estetik ve Gerçek, Ailede Saygı ve Askerlikte İtaat gibi. Bilinen bu soyut değer ve kavramlar yönetimlerin sürekliliği için her gün tekrarlanıyor. Yaşanılan iki Dünya Savaşı ve ardından gelen soğuk savaş yılları, bugün de oluşturulmak istenen nükleer savaş tehlikesi insanoğlunu korkunç bir yalnızlığa, kararsızlığa ve bilinçsizliğe itti. Sanatın tarihteki işlevsel değerini fark eden yönetimler onu 'genelin' kurulu düzenden hesap sormasını önlemek amacıyla kullandıklarını görmedik mi? Bugün de insanların dünyada olup bitenlerle daha az ilgilenmesine çalışıyor.

Sanatçı da bu 'saptırma' önlemlerinden payını alıyor. Yaşamını sürdürmek, hiçbir gücün desteği olmadan 'tek başına' sistemlerin dışına çıkabilmek zordur ama büsbütün olanaksız da değildir. Sanatçı yapıtlarında gerçeği göstermekle yetinmez, onu onaylatma yerine değiştirme yönündeki eylemimizi de sürekli biçimde bize hatırlatır. Dil olarak 'Diklenirken' ve de bu 'dili' diri tutmaya uğraşırken, sanatçı 'dil' arayışlarına girip bir kez daha dünyanın bugünkü durumuyla yüz yüze gelir.

Bu 'dil'se güncelin geçerli olan diline 'karşı çıkmak'tır. Yapıtlarım hem yerel motifleri, hem de evrensel anlatımları içerir. Bunu gerçekleştirirken sadece sanatı ve izleyiciyi yani toplumu ciddiye alıyorum. Galeri, koleksiyoncu ve eleştirmen üçgeni bu çizginin bir uzantısı, bir kuyruğudur. Düşünce ve ün yerine 'eylemi' geçerli buluyor ve inanıyorum. Düşünce ve ün'ün ticari değeri yerine toplumun ilgisini 'sanatın işlevine' çekmeye uğraşıyorum. Yazıya döktüğüm bu düşünceler, sanatıma yabancı kalmak istemeyenler için bir ipucudur.

Eleştirilerinize açığım.

– Şenol Yorozlu
Eylül 1987, İstanbul

Muhalif

Yorozlu'nun toplumsal gündemin kimliğine bağlı olarak seçtiği *korku, şiddet, tapınma* gibi kavramlar bugünkü hayatın bütünsel olarak algılanmasına olanak verecek belirleyicilktedirler. Bu kavramların seçilmiş olması onun muhalif kimliğinin tanımlayıcısı olması anlamında da önemlidir.

Korku, şiddet, tapınma gibi kavramlar, yaşamın insanlar tarafından algılanış tarzlarının birer ürünüdürler.

Ne var ki, bu algılama, gerçekliğin zihinsel düzeyde bozulmaya uğratılmasına dayanır ve insanların yaşamla kurdukları ilişkilerin kendi toplumsal varlıklarını kavrayamayacakları ölçüde kaygan bir zeminde sürmesine neden olur. Bu algı kayması, düpedüz bir bilinç kayması olarak sonuçlanır ve yaşamın değişmesini sağlayacak toplumsal dinamikler de bozularak etkilerini yitirirler. Böylece ortaya çıkan boşluk bireylerin algılama düzeneklerini çarpıtan ya da bunun koşullarını hazırlayan güçler tarafından hızla doldurulur. O halde bu kavramlar, gerçekliği algılama süreçlerindeki bozucu etkenlerin sonucunda yaşamın içine yerleşmişlerdir. Söz konusu bozucu etkenlere daha genel bir kavrayışla bakıldığında, "onlar gerçekliği bilmenin önündeki engellerdir" denilebilir. Bu kavramları, bir tür yanlış bilmenin ürünü olarak tanımlamak, gerçekliği bilmenin ne denli olanaklı olduğuna ilişkin tartışmaları da gündeme getirir. Yorozlu *korku, şiddet ve tapınma*'yı, onları ortaya çıkaran nedenlere bağlı olarak ele alıyor olmakla bu kavramları kullanmayı değil, çözümlemeyi seçmiştir. Kısacası konu, kavramlar değil, kavramları biçimleyen koşullardır. Dolayısıyla Yorozlu'nun gündemi hayatı bilme problemine bağlı olarak tartışılmalıdır. Oysa bugün sanata egemen olan tavır, belirsizliği görünür hale getirmek yoluyla gerçekliğin bilinemez olduğunu söylemeye dayanıyor; sanat ürününü, gerçekliği algılamanın olanaklarını taşıyan bir nesne olarak görmüyor; ürünü çokanlamlı algılamaya neden olacak şekilde kurgulayarak gerçekliğin parçaları arasındaki ilişkileri kuşkulu duruma getiriyor. Ne ki, sanat ürününü, algılama için çok seçenekli bir ortam haline getirmek, parçaların bütünü silikleştirdiği karmaşık bir algı ortamı yaratır. Böylece sanat ürünü, yaşam içindeki yeri ve yönü belirlenmiş bir nesne olmaktan çıkar, kullanıcının seçimine bağlı olarak tüketim özelliği kazanan bir "şey"e dönüşür. Sanat ürününün bu "gezici" ve "ele avuca sığmaz" yapısı yaşamı bilme çabası "boşa" düşürür. Gerçekliğe dönük böylesi bir algılayış tarzına sahip çıkan sanatçının anlattığı şey boşunalıktır, eleştirel tavrı ise boşluktadır. Yaşama yeni anlamlar kazandırmanın onu bilmekle ne denli ilgili olduğunu göz ardı eden bu anlayışın muhalif bir tavrı sahiplenmesi inandırıcı olabilir mi? Yorozlu'nun muhalif tavrını inandırıcı kılan şey ise, gerçeklik bilgisinin çarpıtılmasıyla ortaya çıkan kavramları, bu çarpıtmayı açığa çıkartmaya elverişli bir sanat tavrı içinde ele almasıdır.

Öyleyse, Yorozlu'nun gündemine aldığı kavramlar kadar onları ele alış tarzı da önemlidir : Onun muhalif kimliği, kavram seçimi ve onu ele alış tarzı arasındaki ilişkide belirginlik kazanır. Örneğin, "Sidikli Olympia" adlı resimleri güzellik, cinsellik, cinsel şiddet üzerine yarattığı zincirleme çağrışımlarla bu kavramların yerleşik yargılarla olan ilişkisini ele alır. Bir söyleşide bu resimlerle ilgili olarak şunları söylüyor Yorozlu : "1980'li yıllarda bir resmimin ismini 'Sidikli OLYMPİA' olarak belirledim. OLYMPİA, bir tanrıçadır. Sanatın temel konularından biridir. Batı resminde ilk kez MANET, bir tanrıça olan OLYMPİA adlı resminde, sıradışı sayılan bir fahişeyi model olarak kullanmıştır. Döneminde bu resim büyük bir fırtına koparmıştır, bu yüzden. Bir tanrıça nasıl bir fahişeye dönüşebilir ya da model olarak kullanılabilir, düşünsenize. Ben de OLYMPİA adının önüne 'Sidikli' kelimesini koyarak 'sıradanlaşan' bir imgeye dönüştürüyorum. Yani 'Sidikli OLYMPİA'."* Olympia, belli bir tarihsel dönem içinde – ve bir süreç sonunda – somutlaşarak kurumlaşmış bir güzellik anlayışının nesnesidir. Kendi kurumsal varlığını zamana yayarak sürdüren bu güzellik anlayışı daha çok görselliğe dönük ölçütler barındırır içinde. Ne var ki, "sidikli" sıfatı "görünen"i gölgeler, görünene indirgenen güzellik anlayışıyla dalga geçer. Bütün o seksi duruşlar, çağrılar

Sidikli Olympia, 1977, 20x25 cm., renkli kurukalem ve suluboya

boşunadır artık; kusursuzluğun simgesi olan kutsal güzellik bir kusurla bozulmuş, ters-yüz edilmiş gerçeklik yeniden kendi doğasına kavuşmuştur. Artık, bir kadını "güzel sanma"ya neden olan bilme bozukluklarından sıyrılmak için ilk adım atılmıştır.

Tarih

Üstelik Yorozlu, bir geçmiş zaman nesnesini kullanırken tarihin zamansal ilişkilerini bozmaz. Çünkü Olmpia, bir güzellik simgesi olarak, özellikleri bugün de etkisini sürdürdüğü için şimdiki zamanın parçasıdır; kendi kaynaklarından koparılıp zamanın içinde serbekt dolaşıma sokulmamıştır.

Yorozlu'nun tarihle ilişkisini ortaya koyan resimlerden biri de "Karanfil Koklayan Barbaros"tur. Büyük cüssesi ve sarığıyla bütün resim yüzeyine hakim durumdadır Barbaros. Figürün yüzündeki ifade narin bir çiçeği koklama eylemiyle hiç de uyumlu değildir. Koca bir gövde, sert bir bakış ve karanfil : Bir devletin kedi yurttaşlarıyla arasına koyduğu uzaklığı ve bu uzaklığı "şiddet"le büyüten kuşkuyu kendi tarihsel kaynaklarına doğru iz

Karanfil Koklayan Barbaros I, 1996, 81x65 cm., tuval üzerine yağlıboya

Kesik Baş, 1996, R: 200 cm., tuval üzerine yağlıboya

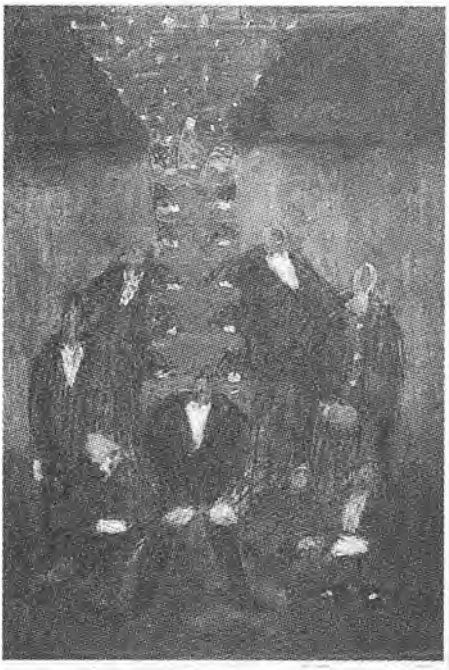

Milyonluk Yemek, 1977, 42x31 cm., siyah fon kartonu üzerine yağlı pastel.

sürerek ortaya koyar. Bu, herhangi bir tarihsel anın güncelleştirilmesi değil, bugünün tarihsel uzantılarıyla ilişkilendirilmesidir. Bu tarih anlayışı, geçmişi verimli bir toprak olarak görür, parçalarında başka araçlar yapılacak bir makineler mezarlığı olarak değil.

Biçem

Yorozlu'nun resimlerinde figürlerin boyanma ve konumlanma özellikleri "trajik ya da komik" olanın kurgulanmasına dayanır. Trajik ya da komik, yaşam içinden seçilen kavramları resimsel olarak ele almanın koşullarını belirleyen birer ortam gibidirler. Onlar, gerçeklik içindeki çelişkilerden ürer ya da onları çağrıştırırlar. Bu çelişki, gerçekliğin özellikleri ve insanların sınırlılıklarıyla kuşatılmış istemleri arasındaki karşıtlıktan doğar. Öneğin, yaşam da ölüm de gerçekliğin birer parçasıdırlar. Ancak doğanın işleyişiyle uyumlu olmayan bir ölüm trajiktir. Böyle bakıldığında örneğin, kesik bir insan başı, herhangi bir ölümü göstermez, doğrudan doğruya şiddete dayalı bir öldürmeyi işaret eder. O, şiddete dayalı bir doğallığa karşılık geliyor olmakla, insani olanla çatışma içindedir.

Aşk, kadın-erkek ilişkisini yaşamın sürekliliğine bağlar. Bir duygu ve bir eylem olarak aşk, yaşam tarzlarının çeşitliliğine bağlı olarak kendi örneksel kişiliklerini üretir. Örneğin, birer mitolojik kahraman olan aşk tanrıçası Venüs ve aşk tanrısı Cupido, insanların aşkı yaşayış biçimlerinin simgesi olarak canlandırılmışlardır. Bu nedenle bir sanat ürününde, aşkın tanrısal simgeleri olan Venüs ve Cupido'nun, eylemin özneleri olarak bir arada bulunmaları sıradandır. Ancak, bu sıradanlık beklenmedik bir bir araya geliş tarzıyla bozulabilir. Yorozlu'nun bu kurgusu tek başına tanrısallığı yıkmakla kalmaz, Bunun ötesinde, aşka yüklenmiş olan tanrısal özellikleri de yıkar, onu yeniden yeryüzüne indirir. Tanrısal kişiliklerin bir araya geliş tarzı onlara yükselen özelliklerle çelişkilidir ve komik burada açığa çıkar.

Trajik ve komik, kanıksamaya dayalı duyumu bozar. Bu yüzden ancak sıra dışı bir düşünme tarzı trajik ve komiği üretebilir. Trajik ve komiğin Yorozlu'ya özgü bireysel atmosferi oluşturması bu bağlamda değerlendi-

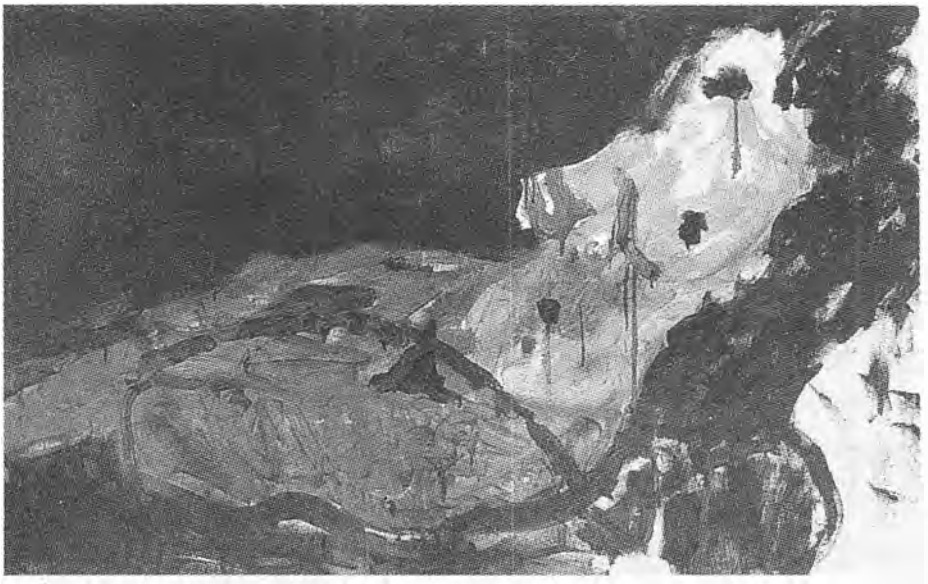

Cupido ve Venüs, 85x135 cm., tuval üzerine yağlıboya

rilmelidir. Onun soluk aldığı bu atmosfer, birey olmanın sağlam bir göstergesi olan "biçem"in de geliştiği ortamdır. Onun biçemi, bireysel kimliği ısrarla vurgulayarak bireyim bütün içinde eritildiği tek sesliliğe karşı durur. Yorozlu, sanatçının otorite durumuna getirilmiş bir ortak dille konuşmaya zorlandığı bir tarihsel anda kendi diliyle konuşur.

İnsan-Nesne İlişkisi

Türkiye toplumunun tüketim alışkanlıklarına bugünkü özellikleri kazandıran süreç birkaç on yıldır daha da etkili bir şekilde işliyor. Ancak, "tüketim"le "yaşam kalitesi" arasında kurulan ilişki insanlararası ilişkilerdeki kaliteyi de artıracak doğrultuda bir gelişim çizgisi izlemiyor. Tersine, insanlararası ilişki nitel ve nicel olarak hızla çözülüp parçalanırken onun yerini daha büyük bir hızla insan-nesne ilişkisi dolduruyor. Yaşam kalitesinin nesneye sahip olmaya indirgenen içeriği, kendi toplumsal konumundan kopmuş yeni bireyi biçimlendiriyor. Nesnenin egemenliğine terk edilmiş bu yeni yaşam biçimi, toplumsal değişimi nesneler dünyasının değişimi olarak algılayarak geleceğe bakışı da belirlemiş oluyor. Yorozlu'nun 1977 tarihli "Milyonluk Yemek" adlı resim-

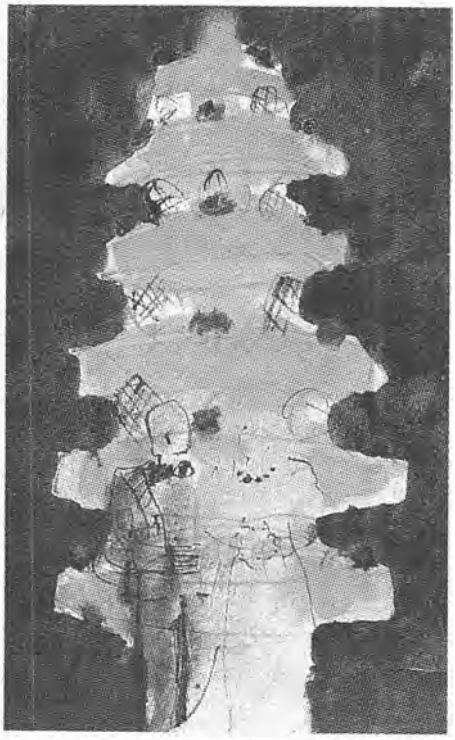

Milyonluk Yemek, 1977, 30x19 cm., renkli kurukalem ve sulubo ya

leri, bugün artık çoktan çığırından çıkmış olan bu süreci tanımlar. Birinde gelin ve damat, diğerinde bir grup insan kendilerini onunla tanımlayacak şekilde muhteşem nesnelerinin yanında konumlanmışlardır. Ancak onlar, yalnızca kendilerini tanımlamış olmakla kalmazlar, birbirleriyle olan ilişkilerinin anlamını da işaret etmiş olurlar : Nesnelerle kurulan ilişki insanlar arasındaki ilişkiyi kuşatmıştır.

Figür-Mekân

Yorozlu'nun resimlerine egemen olan boyama tarzı hem figürler, hem de onların bulunduğu mekânlara "yarım bırakılmışlık, eksiklik" görünümünün yerleşmesine neden olur. Bu görünümün neden olduğu etki izleyicinin (tüketicinin) tavrını belirlemek bakımından önemlidir. Bu yarım kalmışlık görünümü, bir konuşma içindeki susma anları gibidir. Bu görünümün yaratmak istediği etki, susma anlarını konuşmayı anlamlı kılacak sözlerle dolduracak katılımcı tavrı oluşturmaktır.

Yorozlu'nun figürlerini biçimin bozulmasına bağlı olarak açıklamak doğru olmaz. Bunun yerine insan vücudunun yeni olanaklarla donanmak üzere değişime uğratılmasından söz edilmelidir. Böylece, içerik vücudun/nesnenin değişime uğraması sürecine devingenlik veren zihinsel etkinliklerin toplamı ya da sonucu olarak görülebilecektir. Nesnenin kendi kaynağından başlayan değişim yolculuğu, bir nesne olarak sanat ürünün anlamsal bütünlüğüne katkıda bulunacak yeni bir yapıya kavuşmasıyla son bulur. Nesnenin gereklik içindeki (yolculuğun başındaki) kimliği ile saat ürünü içindeki kimliği arasındaki farkın çözümlenmesi, içeriği, nesnenin dönümüşü bağlamında açığa çıkarır. Nesnenin değişimi, onun hangi özelliklerini bırakmak hangi özelliklerini düzeltmek için yola çıktığını, başka bir deyişle de, değişim sürecinin yöneldiği amacı açıklar.

Ürünün bütünsel yapısını oluşturmak üzere değişime uğrayan her nesne, kendi dışındakilerle bir egemenlik ilişkisine girerek kimliğinin oluşmasını tamamlayacaktır. Ürünün tüketilmesi, bir bakıma, bu egemenlik ilişkisinin çözümlenmesidir. Yorozlu'nun figürleri bir eylem ilkesine göre konumlanmışlardır yüzey üzerinde; onlar, bir sözü söyleme, bir davranışı gerçekleştirme anının tam içindedirler. Konuşmaları, hareketleri bir tiyatro oyunundaki gibi kendi dışlarına dönük olmadığında, izleyici çoğu kez onları habersizce gözlüyor gibi bulur kendini. Böylece izleyici dışa dönük bir gözlemin verimli alanı içine çekilmiş olur. Resimdeki yaşam, gözlendiğini bilmemenin açıklığına sahiptir. Yorozlu, yanılsamaya neden olan etkenlerden arındırılmış ya da yanılsamayı görünür kılan yalın bir yaşam görüntüsü kurgular.

Kimi zaman da göz göze, yüz yüze gelme çabası içindedir figürler, kendisiyle ve başkalarıyla yüzleşme alışkanlığını terk etmiş ya da bir türlü kazanamamış olanlara ısrarla bakarlar. İzleyiciyi yüzleşmenin sorgulayıcı ve dönüştürücü atmosferine çekmeye çalışan resimlerdir bunlar.

Sanatçı Olma Hali

Herhangi bir üretici etkinlik alanı içinde bulunmak insanın yaşamla kurduğu ilişkiyi tanımlayan öğelerden biridir. Her bir üretici etkinlik yaşamın sürmesiyle ilgili bir gereksinimin ürünü olarak vardır. Dolayısıyla kendi gelişimini de sürekliliğe bağlanış biçiminde bulur. Bir üretim alanı içinde bulunmayı, onun iç özelliklerine egemen olarak davranmaya indirgemek, yaşamın sürmesiyle kurulu olan bağını koparmak anlamına gelir. Böylesi bir tavır, sanatı bir fon müziği gibi yaşamın gerisine yerleştiren bir sanat anlayışını ve sanatçı tavrını doğurur. Böylece, üretici bir etkinlikte bulunmaktan çok o alan içinde bulunuyor olmak durumu öne çıkar; başka bir

deyişle, bu durumdaki bir sanatçı için geriye kalan "-mış gibi" davranmaktır. Buna genel anlamıyla "sanatçı olma hali" denilebilir. Yorozlu'nun bir sanatçı olarak geliştirdiği muhalif kimlik, değişimin önündeki engelleri açığa çıkaracak, onları etkisizleştirecek donanımı geliştirmeye yöneliktir. Bu tavır bir üretim etkinliği olarak sanatı kendi içine kapayarak yaşamın etkisiz elemanı olmaktan kurtarır. Böylelikle sanatçı, üretim etkinliğinin öznesi olarak davranmış olur, nesnesi olarak değil.

Deneyim Üretmek

Kendisi üzerine düşünen ve kendisini değiştirmenin yollarını arayan toplumlar her tarihsel an'ı bir tarihsel deneyime dönüştürebilirler. Kendine kızmayı ve kendine gülmeyi bilen bireyler böylesi bir yaşam pratiğinin içindedirler ancak. Yorozlu resimlerini, olgunlaşmış bir öfke ve hınzırca kahkaha nesneleri olarak toplumun eleştirel gündemine yöneltmiştir. ❑

(*) Şenol Yorozlu, "Bir Ressam-Şair : Şenol Yorozlu", Söyleşi : Atika, Atika Şiir, sayı : 10, sayfa:9, 1997.

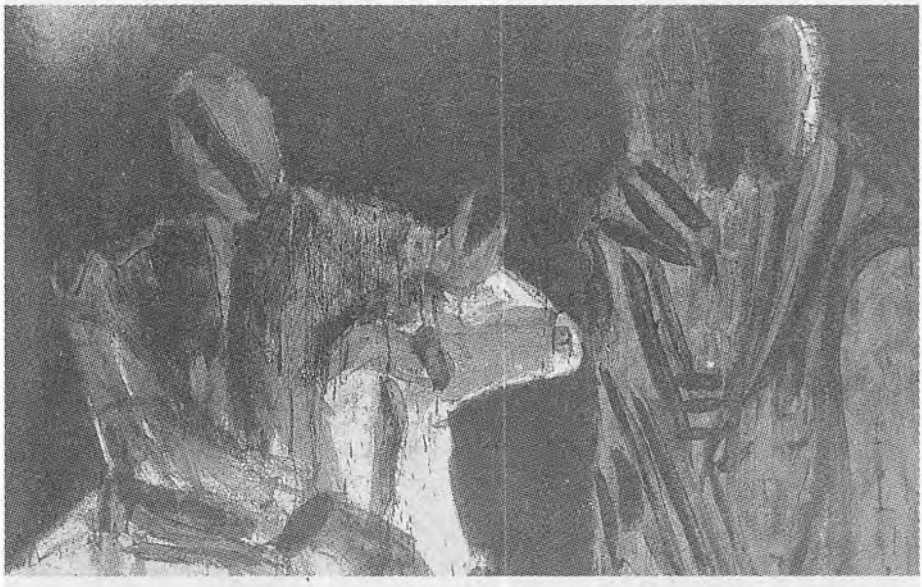

Dikkat Silah, 1996, 85x135 cm., tuval üzerine yağlıboya

Ergin Yıldızoğlu

BU ARALIK AKŞAMINDA
KİTAPLARDAN BAŞIMI KALDIRIP DIŞARI BAKTIM DA...

Yer, yer yosun tutmuş, yorgun duvarlar,
çürük tahta doğrama ve sinsi koridor...
(konutlarına artık Belediye de sahip çıkmıyor)
İnce inlemelerle yaşarken sert rüzgârları
Camları titreterek yankılandı
Kimsesiz bostanın üzerinde patlayan çığlık.
Tek bir karga hızla geçti
Beton gökyüzünün
Kiremit ufuk çizgisine doğru.
Budanmış ağaçların ağrılı parmakları
Beceriksizce tutmaya çalıştılar.

Durdu, kentin sayrılı sesini dinledi yaşlı adam,
(Yakasında, sivri sakallı, kasketli, kırmızı bir rozet)
Elini sürdü kimseye göstermeden
Yapraklarını dökmüş gülün dalına
"Altmış yıl!"... "Ah! Rosita, mi tierra!"

Anneler okul kapılarında birikmeye başladılar.
Kollar sıkı sıkıya kavuşturulmuş ama,
(bozuk beslenmenin aşırı kilosu, ucuz parfüm, perma)
Aralık ayazı acımasız, kıvrımlarında giysilerin.
Hülyalarında piyango bileti...
Birazdan yanacak ocakta unutulan bir yemek.

"Televizyon resessyon diyordu. Acaba ne demek?"
Barclays'ın Genel Müdürü istifa etmiş :
5,000 tensikat.
Exxon, Mobil'i alıyor : 80 milyar dolar
ve 5,500 tensikat daha,
Boeing : 48,000 işçi sokağa.
"*Bizim işyerinde de hava*
Giderek bozuyor" dedi dün gece birinin kocası.
"*Bu kış zorlanacağız.*" (Allahtan şimdi *Viagra* var!)
"*Bahara düzelir mi dersin?*" Bahar mı? Hangi Bahar?

Sarı, soluk, sodyum lambası,
Çöp bidonları, poşette kanlı bir şey
Ve bir araba eskisi (paslı kaporta)
Karanlık ve çıkmaz bir sokakta.
Düşmandır koridorları konutların
(yanlış bir adım "*they do you in*")
ve yanık yemek yağıyla karışık sidik kokar akşamüstleri.

75. YILDA EĞİTİM TARİHİNDEN KESİTLER

M. Kemal Adatepe

Okuma-yazma[nın] iyi bir şey olabilme[si] için,
gün geçirilmeden herkese mal edilmelidir;
çünkü, belli bir çevrenin ayrıcalığı
durumuna geldi mi, en iyi olan bile,
toplumun zararına işemeye başlar.
– Melih Cevdet Anday

40 kuşağı şairlerinden Ömer Faruk Toprak'ın (1920 - 1979) tek romanı *Tuz ve Ekmek*, adını, köylü İsmail dayının "Tuz ve ekmek ile başlar hayatımız" sözlerinden (Toprak 1973 : 306), konusunu ise öğretmen Sabahattin'in siyasi polisten saklanışı, kaçışı izleğinde, 2. Dünya Savaşı ve sonrası yıllarında, tek partili dönemden çok partili döneme, bir başka deyişle "demokrasi"ye geçilirken, ilericiler, aydınlar, öğrenciler, ama özellikle öğretmenler üzerindeki baskılardan almakta.

Dönemin atmosferi, metin içinde toplu bir tutuklama sırasında geçen konuşmada tam olarak anlatılmakta : " 'Ama benim bir suçum yok ki. Yasalara aykırı bir hareketim olmadı.' 'Olsun' dedi karşısındaki hücreden adam. 'Onların kendi özel yasalarına göre suçluyuz biz. Onların gözünde daima da suçlu kalacağız.' " (Toprak 1973 : 216)

1944 yılı İstanbul silueti ile başlayan, 4 Aralık 1945 Tan Olayı ile devam eden kurgunun akışı sonucunda öğretmen Sabahattin yakalanır, Sirkeci'deki şubeye götürülür, sorgulanır. Katıksız hücreye atıldığında, kendisinden önce kalan birine ait bir bez torba çıkındaki bir kara ekmek ve bir tutam tuz ona katık olur. Üç gün boyunca her öğle ve akşam çıkındaki ekmekten bir parça koparıp, üzerine tuz ekip yer, üzerine de nöbetçiden istediği bir bardak suyu içer ve "düşüncelerine kaldığı yerden devam ed(er)". (Toprak 1973 : 327)

Öğretmen Sabahattin sorgusunda direnince, yapılan eziyete karşı koyunca, binanın orta boşluğundan aşağı atılır ve tutanağın son satırına, "Tutuklu parmaklığın kenarından geçerken, kendini aşağıya atmıştır." yazılır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca sürekli baskı ve saldırılarla karşılaşan öğretmenler üzerine yazılan ürünleri sıralarsak oldukça uzun bir liste olur. Bu uzun liste yer alan eserlerin yaratıcılarından oluşacak bir liste de

daha kısa olmaz; Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Mehmet Başaran... içinde yaşadıkları toplumu anlamaya ve anlatmaya çalışan, Cumhuriyet nesillerinin özgür düşünceli, aydın kuşaklar olabilmesi için, "dünyayı yeniden var etmek" için uğraşan öğretmen kökenli yazarlardan sadece ilk akla gelenler. Hepsinin ortak özelliği ise, yazdıklarının sadece bir yazın ürünü olarak kalmaması, toplumumuzun yakın tarihinin belgeleri de olmaları aynı zamanda.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında görece daha az baskıyla karşılaşan öğretmenler üzerindeki en önemli tehdit öğesi, komünist suçlamasıydı. Hasan İzzettin Dinamo, Sabahattin Ali gibi birçok öğretmen bu dönemde komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle uzun süreli hapis cezalarına çarptırıldılar. Komünizm suçlamasının amacına en çok ulaştığı, etkili olduğu nokta ise kuşkusuz ki Köy Enstitüleri'nin kapatılması ile sonuçlanan gelişmelerdi.

Feodal ilişkilerin tasfiyesi amacıyla kurulan Köy Enstitüleri'nden yetişen öğretmenlerin gerek birer öğretmen olarak toplumumuzun eğitimine, gerekse aralarından çıkan değerli yazarlarla yazın dünyamıza katkıları çok değerlidir; öğretmenlerin toplumumuza kazandırdığı en az bunlar kadar değerli bir başka kazanım ise sivil toplum örgütlenmesi anlayışıdır. Eğitimin içeriğine istenilenin ötesinde bir misyon yükleyen, bilimsel eğitimin yaşama geçirilmesi için uğraş verilen enstitülerde yetişen ilerici, demokrat ve sosyalist eğitimciler, ileriki yıllarda öğretmen örgütlerinin de kurucuları oldular. (Bayrak 1978)

Öğretmenlerin kurdukları en önemli örgüt olan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), toplumsal tarihimizin de önemli bir olgusunu temsil eder. 1965 yılında doksan iki kişi ile kurulan TÖS, 1969 yılında altmış bin üyeye sahip oldu. Ancak bu hızlı örgütlenme her türlü engellemeyle de karşılaştı.

1946 yılında Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nden mezun olan, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 1980 yılına kadar öğretmenlik yapan Talip Apaydın, anılarında, bir yandan kendi başına gelenler nedeniyle, diğer yandan ise meslektaşlarının uğradıkları haksızlıkları aktararak eğitim enstitüsü çıkışlı öğretmenlere uygulanan baskıları anlatır. TÖS'ü ve öğretmenlik mesleğinin saygınlığının yok edilişini ise şöyle aktarır : "Gerçi öğretmenlik gözden düşen bir meslek olmuştu gittikçe. Bir yandan siyasal baskılar, öbür yandan maddi sıkıntılar yiyip bitiriyordu meslektaşlarımızı. Bazan TÖS Genel Merkezine giderdim, Anadolu'nun dört bir yanından gelmiş öğretmen arkadaşlar görürdüm. Tanıdık tanımadık... Kimisi çok uzak yörelerden gelmişler, yorgun argın. Yıpranmış yüzleri, bozulmuş giysileriyle herbiri bir dert küpü. Kimisi dövülmüştü, kimisi sürülmüştü. Kimisinin hakkında soruşturma açılmıştı. Nedenlerini konuşurken aklınız dururdu. Çocuğa zayıf verdin deyip dövüyorlardı, kitap okudun deyip sürüyorlardı, TÖS'e girdin deyip okul müdürlüğü alınıyordu... Tüm bu işlemleri yürütenler de bizim kendi meslektaşlarımızdı. (...) O yıllarda ve sonraki yıllarda belki dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş boyutlarda öğretmen kıyımı yapıldı Türkiye'de. Sayılamayacak kadar çok öğretmen cezalandırıldı, pek çok öğretmen sudan nedenlerle işinden mesleğinden edildi." (Apaydın 1985 : 151-153)

TÖS ve TÖS'e bağlı öğretmenler üzerindeki baskılar 60'lı yılların sonlarına doğru daha da artar. 12 Mart'a kadar yüzlerce öğretmen saldırıya uğrar,

Müslim Çelik

CİCİKLER

İki dudak arasına mor dut ucu
  Elleri kalçalarında şıp şıp vuran
Islaktı dil, emiyor musluğu
içinde dağlar yanıp çöl sökülen
    gözlerin akı birazdan kayar

Üzerine oturunca gökte yıldızlar
  oransızlık oranıza aldığınızı
Ağzınızdan çıkacak damlada
      tohumu gömmek ve denize
      yalam yalam yaladığınızı
biraz da bırakınız öne koyayım
yüzünün rengi sonradan gelir

Kızıl hançerler grubu sona
dokunuyor, anmalıklar sunulsun
nice uğraşılardan kargımış, tadıyorum
moru. Çapraz ağ, üstelik suyu,
biliyorsun da, öyleyse kimlersiniz
koro başıyla, biz, siz misiniz O.
Çok haklılar. Çimene bakıyorsun
koyulmak tadı.
  Ağzına aldığın borazan diner.
İkili dudak arasında mor dut ucu

TÖS binaları yakılır. Bu saldırıların yanı sıra, Konya, Horasan, Boyabat, Eskipazar, Karaman, Adıyaman, Kayseri olayları, bu saldırılarda kullanılan yöntemler, propaganda biçimleri, olayların sistemli bir saldırı olduğunu belgeler.

Kayseri'de 1967'de meydana gelen olaylardan iki yıl sonra, 1969'da TÖS'ün yıllık toplantısı yapılırken de olaylar çıkar. Apaydın bu olayları anılarında aktarır : "(O akşam) Sohbetin koyulaştığı bir sırada uzaktan gelen iki patlama duyduk. O anda ışıklar da kesildi. Neyin nesiydi bu, kulak kabarttık, bir şey anlayamadık. (...) Ertesi gün sabah, daha toplantı salonuna gelirken bir gariplik görülüyordu. Kayseri sokaklarında halk bize yan yan bakıyordu. Aralarında fısıldaşıyorlardı. Ne oluyordu acaba? Sinema salonuna ge-

lince duyduk olayı. Akşam iki camiye bomba atılmıştı. Kayseri halkına camileri öğretmenlerin bombaladığı haberi yayılmıştı. (...) Genel Başkan konuşmasını yaparken dışardan uğultular gürültüler geliyordu. Kimi arkadaşlar pencerelere bakıp dönüyorlardı. Yüzleri endişeli idi. (...) Gidip baktım, o gördüğüm kalabalığı hiç unutamam. Çoğu çocuk, genç... ellerinde taşlar sopalar, sinamaya doğru yaklaşmaya çalışıyorlar. Sakallı birtakım adamlar onları ha bire kışkırtıyorlar. Birkaç polis de sözüm ona durdurmak istiyor. 'Komünistler! Komünistlere ölüm, işinizi bitireceğiz!' bağrışmaları. Gittikçe yaklaşıyorlar. (...) Derken pencerelerden içeriye kocaman taşlar, gazyağına batırılıp tutuşturulmuş paçavralar atılıyor. (...) Kayseri olayı sonradan mahkeme konusu oldu. Enine boyuna incelendi. Meğer kimi politikacıların tertibi ile cami avlularında dinamit patlatılmış ve Kayseri halkı 'komünist öğretmenler camilerimizi bombaladı' diye kışkırtılmış." (Apaydın 1985 : 157-159) Kayseri TÖS olaylarında ne iyi ki kimse ölmemişti. Yıllar içinde benzer şekilde organize edilmiş olaylarda yüzlerce insan öldü; zincirin son halkası şimdilik Sivas 1993.

12 Mart muhtırasının hemen ardından sıkıyönetimle birlikte aydınlar, sanatçılar, öğrenciler, ilericilerle birlikte TÖS'lü öğretmenler de hapishanelere doldurulur. TÖS hakkında dava açılır, yöneticileri hakkında ceza istenir. Sonuçta TÖS yöneticileri beraat eder. Ancak mahkeme devam ederken, 3 Eylül 1971'de Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) kurulur, TÖS'ün malvarlığı TÖB-DER'e devredilir. 70'li yıllarda öğretmenlerin örgütlenmesi artık TÖB-DER çatısı altında olacaktır.

1970-1980 arası Türkiye'nin sürüklendiği iç savaş, "can güvenliği" talebini bütün taleplerin önüne çıkartırken, TÖB-DER'li öğretmenler de faşistlerin hedefi olur, birçoğu öldürülür, yaralanır.

12 Eylül'de ise TÖB-DER'in yöneticileri ve dernek çalışmalarında bulunan aktif eğitimciler tutuklanırlar, işkenceden geçirilirler, diğer toplumsal muhalefet örgütleriyle "ilişki" kurularak "gizli örgüt" üyesi suçlamasıyla yargılanırlar.

TÖB-DER davasının kesin kararı, 23.03.1989 tarihinde beraat şeklinde verilir. Öğretmenlerin 1980 sonrası ortamında örgütlenme çabaları ise 1986'da ABECE dergisinin çeiçevesinde yeni bir ivme kazanır. Bu süreç, EĞİT-DER ve EĞİT-SEN aşamalarından sonra EĞİTİM-SEN aşamasına ulaşır.

"Her şeyden önce eğitimin temel insan hak ve özgürlüklerinden biri olarak kavranmasını istiyoruz. Yani 'eğitim hakkı' ancak parası olanların, mali olanakları yeterli olanların yararlanabileceği bir hizmet olarak görülmemelidir" (Evren-Erdem-Yıldırım 1995 : 394) cümleleriyle sadece eğitime değil, dünya bakış açılarını da ortaya koyan EĞİTİM-SEN üyeleri ise cumhuriyetimizin 75. yılı kutlamaları çerçevesinde kendilerinden söz ettirdiler.

Cumhuriyetin 75. yılında, 24 Kasım öğretmenler gününde, bir yandan Susurluk olayına adı karışan Mehmet Ağar için "Eli kanlı katilleri adalet bakanı yapıyorlar" diyerek hakaret ettiği gerekçesiyle öğretmen İlknur Birol, sözlerindeki her bir harf için bir buçuk gün hapis yatmak üzere hapishaneye konurken, Birol'un cezalandırılması ile ilgili basın açıklaması yapmak isteyen EĞİTİM-SEN'li öğretmenler polis tarafından coplanarak dövüldüler.

Yine aynı gün, Konya'da Milli Eğitim Müdürü'nün odası önünde basın açıklaması yapmak isteyen EĞİTİM-SEN şube başkanı ve öğretmenler gözaltına alındılar (Cumhuriyet, 25 Kasım 1998).

Ancak belirtmek gerekir ki, aynı gün düzenlenen törenlerde öğretmenler günü "başarılı" bir şekilde kutlandı. Cumhurbaşkanı, başbakan yardımcısı, Milli Eğitim bakanı, ülkenin dört bir yerinden gelen öğrenci ve öğretmen temsilcilerini kabul ettiler, onlara söylevler verdiler; öğretmenlerin laik devletin güvencesi olduğunu belirttiler, hükümetin öğretmenlerin maddi sıkıntılarını azaltmak için yaptığı maaş zamlarını anımsattılar.

Toprak, *Tuz ve Ekmek*'te şair Sait Hüsnü'ye polislerle ilgili şu sözleri söyletir : "Ben şu gözleme vardım : Aydınlara, devrimci insanlara karşı düşmanlık duygusunu yayıyorlar. Özellikle yöneticiler, Polislerin eğitimsiz kalmalarından da yararlanarak, onları bazı yanlış hareketlere itmektedirler." (Toprak 1973 : 71) EĞİTİM-SEN'li öğretmenlerin yediği son dayak için de bu sözlerin üzerine eklenecek fazla bir şey yok. Zaten onların uğradıkları baskılar, aşağılanmalar, geçmişte meslektaşlarının yaşadıklarından daha ağır değil. Örneğin, 12 Mart'ın hemen öncesinde, 24/25 Ocak 1971'de, Manisa'nın Kula ilçesi'nin Börtlüce Köyü öğretmeni Hüseyin Ergün, köy bütçesini onaylamayınca, komünistlikle suçlanır, yarı çıplak soyulur, önce falakaya yatırılır, sonra boynuna eşek yuları takılır, üzerine katran dökülür, köyün içinde gezdirilir ve sonunda köyden atılır. (Milliyet, 26 Ocak 1971) Bedri Koraman'ın çizgiye döktüğü bu olay için çok şey söylemek mümkün. Örneğin cehalet gibi, çıkarcılık gibi. Bir öğretmene değil, herhangi birisine karşı yapılabilecek bu ağır aşağılama şekli, öğretmen Ergün'ün kişiliğinden soyutlarsak, aslında toplumun kendi kendini aşağılamasının ulaştığı uç noktalardan biri olarak değerlendirilmeli. Susurluk olayından sonra Birol'un sözlerinin her harfi için bir buçuk gün hapiste kalacak olması da, aynı zincirin bir başka halkasıdır.

Öğretmenine yular takma "cüretini" gösteren kaç ülke halkı var; bilemiyorum. Ancak bildiğim, tüm diğer eğitim-öğretimi gereksiz uğraş olarak gören, polisiyle askeriyle ilerici, demokrat kesimlerini, (özelde ise) öğretmenlerini baskı altında tutan, eziyet eden, işkence eden, öldüren geri kalmış top-

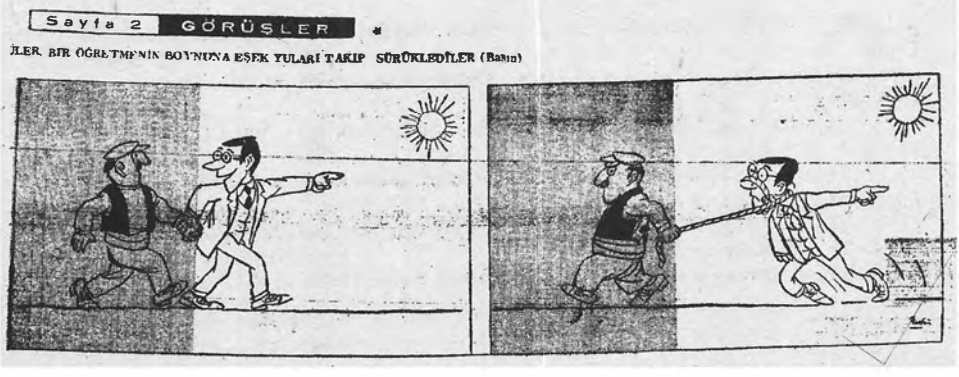

lumlarda olduğu gibi toplumumuzda da, geleceği yakından ilgilendiren eğitim-öğretim konusunda bugün karşılaştığımız manzaranın her zamankinden daha fazla düşündürücü, üzüntü verici olduğu.

Geçtiğimiz yıl yaklaşık on milyon kadar yetişkinin okuma-yazma bilmediği açıklanan ülkemizde bu sayı her yıl biraz daha çoğalmakta. İlk kez 1971 yılında, 12 Mart yönetimince uygulanmak istenen, ancak 26 yıllık gecikmeyle uygulanmaya başlanabilen sekiz yıllık eğitim programının sorunların çözümünde yeterli olmadığı gözleniyor. Bir yanda yeterli derslik bulunmayışı, ders kitaplarının yetersiz ve yanlışlarla dolu olması, bir diğer yanda yüz doksan bin olan öğretmen açığının bir türlü giderilememesi gibi kamuoyuna sıkça yansıyan önemli sorunlardan daha önemli olmak üzere, sayısal olarak yetersiz olan öğretmen kadrolarının mesleki eğitimlerinin yeterliliğinin kuşkulu olması, birçok öğretmenin öğrenciye karşı şiddet uygulamayı eğitimin bir parçası olarak görmesi, çok büyük bir kısmı ikinci bir işte çalışmak zorunda kalan öğretmenlerin kültürel etkinliklerin dışında kalmaları gibi sorunlar, eğitim sistemi ve toplumun eğitim düzeyi için yakın gelecekte iyimser düşünceler üretilmesine olanak tanımıyor.

Bu durum bilinçli bir tercihin, "özel yasalara göre suçlu sayılan" demokrat, aydın, yurtsever öğretmenlere karşı sürdürülen baskıların doğal sonucu. Bu doğal sonuç ise bir yandan bugün önlenmeye çalışılan dini içerikli eğitimin kök salmasını sağlarken, bir diğer yandan paralı eğitimin yaygınlaşmasıyla "eğitsizliği" getirmekte. Dengeler her geçen gün, olanaksızlıklar içinde güçlükle eğitimini sürdürmeye çalışanlar ve eğitim olanaklarından yararlanamayanlar aleyhine daha fazla bozuluyor. Çağdaş toplumun dinamiklerine katılmak için gerekli kalitedeki bir eğitime ulaşabilenlerin sayısı azalıyor.

Yine de her şey tümüyle "kapkara" değil. Elbette öğretmenler de toplumu oluşturan her birey gibi baskılardan, "özel yasalara göre daima suçlu sayılmaktan" kurtulduktan, özgürce düşünen, özgürce yaşayan insan olmayı başardıktan sonra mesleklerini daha ileri düzeylere taşıyacaklar, eğitimi temel insan hak ve özgürlüklerden birisi yapacaklar, özgürce düşünen, özgürce yaşayan kuşaklar yetiştirecekler, kültür yaşamımıza ürünleriyle yeniden katkılarda bulunacaklardır. ❑

KAYNAKÇA

Anday, Melih Cevdet, *Yeni Tanrılar - Yasak*, İstanbul, Adam Yayınları, 1996. 417 s. ("Yazı Üstüne", ss. 19-22).

Apaydın, Talip, *Akan Sulara Karşı : Öğretmenlik Anıları*, Ankara: Öğretmen Yayınları, 1985. 205 s.

Bayrak, Mehmet, *Köy Enstitülü Yazarlar*, Ozanlar: İnceleme, Antoloji, Ankara : TÖB-DER Yayınları, 1978. 630 s.

Evren, Sami - Erdem, Siyami - Yıldırım, Cafer, *Eğitim Emekçileri Tarihi: Encümen-i Muallimin'den Eğitim Sen'e*, İstanbul : Bireşim Yayınları, 1995. 457 s.

Koraman, Bedri "Karikatür - Köylüler Bir Öğretmenin Boynuna Eşek Yuları Takıp Sürüklediler (Basın)" Milliyet, (28 Ocak 1971).

Toprak, Ömer Faruk, *Tuz ve Ekmek*, İstanbul: Sinan Yayınları, 1973. 338 s..

RESİMLİ BERLİN DUVARI

Gürhan Tümer

Savaş bitmişti.
Almanya yenilmişti.
İkiye ayrılmıştı.
Doğu ve
Batı olarak.

Berlin de.
Batı ve
Doğu olarak.

Ama o zamanlar,
yani kırklarda, ellilerde,
duvar muvar,
tel ney
yoktu iki Berlin'in
arasında.

Bu demekti ki,
isteyen Doğu'dan, isteyen Batı'dan,
geçebilirdi Batı'ya, Doğu'ya.

O günler pek güzel günler sayılmazdı,
çünkü ne de olsa, ayrılık vardı
iki berlin arasında.
Ama,
yine de,
o günler,
gelecek günlere kıyasla,
pek o kadar da
kötü değildiler,
çünkü,
dedim ya,
isteyen
geçebilirdi
bir Berlin'den,
öteki Berlin'e.

Sonra,
geldi çattı,
bir dokuz yüz altmış bir yılının,
Ağustos ayının,
on üçüncü günü.

O gün başlandı örülmeye,
Berlin Duvarı.

Oysa,
çok değil, iki ay önce,
On beş Haziran'da,
şöyle demişti Ulbricht:
"Kimse amaçlamıyor bir duvar örmeyi."

O gün,
Ağustos'un on üçüncü günü,
Jörg Schikowsky adlı,
Batı Berlinli bir delikanlı,
her hafta sonunda olduğu gibi,
görmek için sevgilisini,
ki adı Sabine idi,
Doğu Berlin'e geçti,
çünkü Sabine,
orada oturuyordu,
orada, Jannowitzbrücke'de.

Birlikte oldular bütün gün.
Kim bilir neler yaptılar.
Ama mutlaka iyi bir şeyler
yapmış olmalılar,
çünkü sevgililer,
hep öyle yaparlar.

Zaten evleneceklerdi.

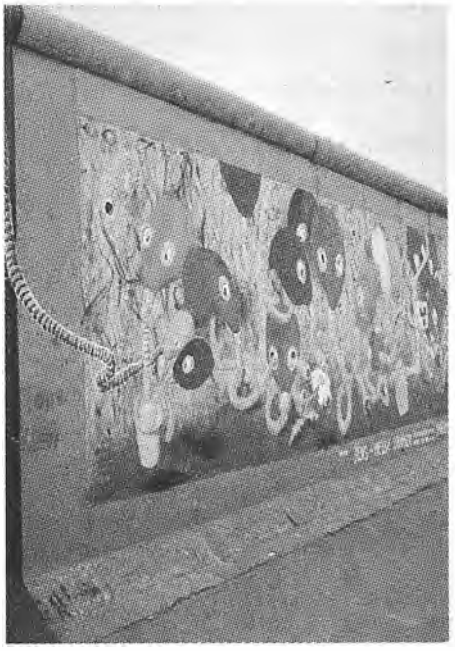

Sonra Jörg,
Batı'ya geçmek, evine gitmek için,
yürüdü her zamanki gibi.
Ama o ne?
Onlar da ne?
Onlar tanklar, tüfekler, askerler
ve dikenli teller.
Bir de ne görsün Jörg?
Berlin bu kez,
gerçekten bölünmekte değil mi ikiye?

Ertesi gün, sevgilisi,
Sabine,
koştu geldi,
ama ne mümkün geçmek öteye.
Artık hiçbir şey,
eskisi gibi değildi.

Bu iki sevgili,
biri bir yanında tel örgülerin,
öbür yanında biri,
konuşup görüştüler bir süre.
Sonra,
o da yasaklandı.
Yitirdiler birbirlerinin izini.

Ve biri evlendi Doğu'da,
başka biriyle,
öteki de Batı'da,
bir başkasıyla.

Onlar geçemediler Duvar'ı.
Başkaları da.
Örneğin, Peter Fechter,
ki öğrenciydi,
ki on sekiz yaşında,
vuruldu, yattı kanlar içinde,
öldü oracıkta.

Yirmi sekiz yıl boyunca,
böylelerinin sayısı,
yetmişi geçti, sekseni buldu.
Ama yirmi sekiz yıl boyunca,
Duvar'ı geçenler, aşanlar da oldu,
akla gelecek, gelmeyecek,
bin bir cambazlıkla
ve neler, neler pahasına,
ne olursa olsun diyerek.

Sonra,
bin dokuz yüz seksen dokuz yılının
dokuz Kasım akşamı geldi.
O akşam,
Doğu'nun adamı Günter,
Günter Schabowski,
şöyle dedi:

"GECE YARISINDAN BAŞLAYARAK, DOĞU ALMANYALI'LAR, HİÇBİR ÖZEL İZNE GEREKSİNMELERİ OLMAKSIZIN, BİRKAÇ SAATLİĞİNE, BİR GÜNLÜĞÜNE YA DA SONSUZA KADAR, BERLİN DUVARI'NDAKİ GEÇİŞ NOKTALARI DA DAHİL OLMAK ÜZERE, HERHANGİ BİR SINIRDAN, ÜLKEYİ TERKEDEBİLİRLER."

Berlin Duvarı yıkılmıştı.

ŞOK. ŞOK. ŞOK Kİ ŞOK. ŞOK, ŞOK, ŞOK. BÜYÜK BİR ŞOK. ÇOK BÜYÜK BİR ŞOK. ŞOK. ŞOK Kİ ŞOK.

Toplam uzunluğu, yüz altmış beş kilometreydi.
Bunun kırk beş kilometresi,
doğrudan doğruya Berlin'in
içindeydi.
Ve kalınlığı,
yaklaşık on sekiz santimetre
ve yüksekliği,
yaklaşık beş metreydi.

Ayrıca, dikenli tel örgülü,
elektrikli,
askerli,
silahlıydı.

Bir de,
biliyor musunuz neydi?

Resimliydi.

Bir yılan gibi uzayıp gidiyordu,
resimli bir yılan gibi,
kentin bir ucundan, bir ucuna doğru.

Evet, Berlin Duvarı'nın üzeri,
yazılı ve resimliydi.
Evet, Berlin Duvarı'nın üzerinde,
"BERLİN WİRD MAUERFREİ" yazıyordu.
Yani,
"DUVARSIZ OLACAK BERLİN"
"BERLİN DUVARSIZ OLACAK."

Olacaktı.
Ama o zamanlar henüz,
Berlin Duvarı vardı
ve bir yılan gibi uzayıp gidiyordu,
resimli bir yılan gibi,
bir tren gibi,
resimli bir tren gibi,
uzayıp gidiyordu,
kentin bir ucundan,
bir ucuna doğru.

Üzerinde bir tavşan resmi görülüyordu.
Koşan bir adam resmi.
Bir asmakilit resmi.
Sivri burunlu, fare kılıklı bir köpek.
Sonra, kocaman gözlü, kocaman dudaklı,
yumurta kafalı,
tuhaf adamlar,
onların resimleri.
Sonra, Süpermen'e benzeyen mayolular.
Ve bir sürü çizgi,
renkli,
soyut.

Yıkılmadan önce,
Berlin Duvarı'nın üzerinde,
tabak,
amfora,
Özgürlü Anıtı,
çekirge gibi,
birbirleriyle hiç ilişkili
olmayan şeylerin resimleri
de görülebiliyordu.

Duvar'ın bir yerinde,
cinsel ilişki kurmakta olan

bir çiftin resmi
bile vardı.

Az ötede de,
Humpty Dumpty,
Berlin Duvarı'nın üzerine çizilmiş
bir başka duvarın üzerinden atlıyordu.

Bunları yapanlar,
Batı Berlinli'lerdi.
Ya da Batı Berlin'e
gelen yabancılar.

Kiminin adı belliydi bunların,
kiminin değildi.

Adı belli olmayanlar,
diyelim ki şunlardı:
Hans, Jack, Salomon ve Temel.

Adı belli olanlara gelince,
işte onların birkaçı :

Nora Aurienne,
Jonathan Brofsky,
Keithy Haring,
Richard Hambleton,
Yadiga Azizy.

Onlar,
resmini yapmışlardı Berlin Duvarı'na,
mutluluğun değil ama,
öfkenin,
hüzünün,
özlemin,
umudun,
bir de inancın,
yıkılacağına dair bir gün,
bu Duvar'ın..

Ressamlar,
haklı çıktılar.

Gerçekten de,
yirmi sekiz yıl sonra
ve on yıl önce,
yıkıldı koskoca Duvar.
Nasıl derler,
şimdi artık yalnızca,
adı kaldı yâdigâr.

Evet, bir Berlin Duvarı vardı bir zamanlar,
Sert bir yasağın ta kendisiydi
ve uzun bir hüzün gibiydi
ve bir de, biliyor musunuz neydi?

Bir zamanların Berlin Duvarı,
resimli mi
resimliydi.

Ali Asker Barut

KIRIK MANDOLİN

Çağırıyorlar her taraftan her şekilde çağırıyorlar
Evlerden, sokaklardan
Külden bir kalple
Ucuz şarkılarla çağırıyorlar
Sigaralarını yakıp,
Derin derin içlerine çekerek
Çağırıyorlar

Acıların, nehir yollarından geri dönüyordu yalvacı
Ürktüm yarasını geceyle örten bir yarasanın karamsarlığından
Şairleri ölmüş yetim kitaplar kadar yalnızdım
Lunaparkı sökülmüş,
Sökülürken bir çocuk gibi yalnız kalmış
Bir şehir kadar yalnızdım
Saçları oksijenle sarartılmış bir fahişeye sarılıp
Bütün gözyaşlarımı göğsünde ağladım

Gökyüzü üzerimden çekilmiş üşüyordum çünkü
Sevilmemiş yanlarımla üşüyordum
Çağrılmamış adımla
Üşüdükçe çağırıyordum
Yaralı bir çan,
Ezik bir ezan gibi
Çok eski bir şarkıydı belki
Çok eski bir gramofonda ömrüm

Dünyaya verilmiş hüzünlü bir yanıtım :
Yüzüm!, üzgün güzlerden yapılmış solgun bir albüm
Biri şu iç(k)imi tazelesin
Küçük bir kız çocuğunun
Avucunda diriltmeye çalıştığı
Küçük bir ağustosböceği kalbim
Gökyüzünde çekilmiş gibi ayışığı ipe
Yağmur...
Mahzun bir melodiyle eşlik ediyor
İçimdeki kırık mandoline

TV HABERCİLİĞİNDE TRT VE ÖZEL KANALLAR

Gürcan Arıtürk

Özel televizyonlardan önce ve hemen sonra TRT'nin TV haberciliği belli başlı olarak şu noktalarda eleştiriliyordu :

1) Ana haber bülteni süresi uzundu.

2) Protokol haberciliği yapılıyor, bu arada haber değeri taşımayan konuşmalar ve toplantılar haber bültenine giriyordu.

3) Bazı haberler, özellikle toplumsal olaylar, ya verilmiyor ya da gereğinden az veriliyordu.

4) Haberlerde karşıt görüşler çarpıştırılmıyordu.

5) Haberlerin sonucu veriliyordu da nedenine girilmiyordu.

6) İktidarın işine gelmeyen bazı haberler es geçiliyordu.

7) Haberlerin sunumundaki tekdüzelik, ciddilik ve ağırbaşlılık da yine eleştiri konusu oluyordu.

Sondan başlayalım : Haberlerin ciddi sunumunun bir eksiklik değil bir erdem olduğu, özel TV'lerle birlikte iş çığırından çıktığında, sululuk ekranları parsellediğinde anlaşıldı. Kaşıyla gözüyle habere yorum katan, gülmeyi marifet sanan, Türkçesi düzgün olmayan sunucular mı arardınız? Haberde duygu sömürüsü ve canlandırmalarla adeta kısa metrajlı film çeviren haber merkezi yöneticilerini mi? Hepsi özel televizyon haberlerindeydi : Aşırı tekrardan tutun da, insanın gözüne sokarcasına yavaş çekime, yapay ses ve görüntü efektlerinden, vahşet ve seks görüntülerine, etkileyici müziğe kadar haberciliğe aykırı ne varsa habere soktular. Bunların sonunda, raiting kaygısı taşıyan özel TV'ler, TRT haberciliğinin – bazı yanlışlarına karşın – doğruluğunun kanıtı oldu, aydın çevrelerde. Aydın çevrelerde diyorum, çünkü Kanal D Haber Koordinatörü Haluk Şahin'in de "Radikal" gazetesinde yazdığı gibi, ilkçağlardan beri insanlar, poposunu açanlara, insanlık üzerine konuşanlardan daha çok ilgi gösteriyor. TV habercilerinden toplumun bu zaafından yararlanmaları değil, halkı bilinçlendirmeleri beklenir. Ama galiba rekabet ve raiting kaygısı buna fazlasıyla izin vermiyor. Vermeyince de TRT haberciliğinin hem değeri, hem de önemi anlaşılıyor.

Şimdi başa dönerek yukarıda saydığımız TRT-TV haberciliğine yöneltilen – haklı haksız – eleştiriler ışığında, hem o eleştirilerin sağlıklı olup olmadığını da anlamak için TRT haberciliği ile özel TV haberciliğini karşılaştıralım :

1) Hani TRT'nin 1 saatlik ana haber bülteni çok uzundu. Başlangıçta özel TV'ler nispeten daha kısa haberler verdilerse de, onlar da TRT-1'in ana haber bülteninin süresine ulaştılar, hatta geçtiler de. Bu arada TRT'den fazla olarak sanat ve kültüre daha çok da önem vermediler. Haberlerdeki magazinleşmeye paralel olarak, bazı popüler sanatçılardan ve kişilerden haber bültenlerinde medet umma dönemi başlayınca özel TV haber bültenlerinin süresi de arttı doğal olarak. TRT'ye yöneltilen ana haber bülteninin uzunluğu eleştirisi böylece havada kaldı; önemli olanın az ya da çok süre değil, gerçek haber – halkı ilgilendiren ve bilinçlendiren haber – vermek olduğu ortaya çıktı. Özel televizyonlarla birlikte ortaya çıkan bir başka şey de rekabet yüzünden ana haber bültenlerinin zamanından önce başlaması ayıbı oldu.

2) Protokol haberleri vermek gerçekten TRT'nin sırtındaki bir kamburdur ama gelin elinizi vicdanınıza koyun : Özel TV haberlerinde "sanatçı" diye nitelenen yeni yetme birinin dakikaları çaldığı bir ortamda, ülkeyi yöneten siyasilerin – çoğu tekrar da olsa – görüş ve düşüncelerini vermeyi eleştirmek haksızlık olmuyor mu? Hem o beğenmediğimiz protokol haberleri demokrasi için, tek taraflı da olsa, yönetenlerle yönetilenler arasında bir köprü, hem de siyasetin – toplum yaşamındaki önemine koşut olarak – canlı tutulmasının aracı oluyor. Seçim dönemlerinde TRT haberciliğinin siyasilere eşit söz hakkı vermesi de demokrasi açısından bir nimet. Bu nimeti özel TV'lerin seçim dönemlerinde yaptığı yanlı yayımları görünce daha iyi anlayabildik sanırım.

3) Bazı haberlerin bu arada toplumsal olayların gereğince haberlere yansımaması da TRT için bir eksiklik ama bu eksikliktir, bu tür olayları rating uğruna, adeta insanları provoke edercesine uzun ve tekrar tekrar kullanan özel televizyonları görünce eksilmiyor mu? Bu eksikliği TRT'nin haberleri verirkenki sorumluluğuyla açıklamak çok fazla iyimserlik mi olur? Bir TRT haber yöneticisinin, hep tekrarlanan yasadışı bir gösteri haberini "reklamlarını yapmayalım" diye vermemesinde hiç haklılık payı yok mu?

4) Haber bültenleri karşıt görüşlerin çarpıştıkları bir arena değil, ama özel televizyonlarda karşıt görüşleri art arda vermek ve yorumu izleyiciye bırakmak varken, bu yapılıyor. Özel televizyonlarda karşıt görüşlerin çarpışması ilgi gördüğü için, TRT'nin bu tür tartışmaları haber bültenlerine taşımaması eleştiriliyor. Sanki bu tür tartışmalarda raiting artması dışında bir sonuca ulaşılıyor gibi, izleyenlerin kafası daha çok karışmıyor gibi.

5) Haberlerin sonucunu vermek her haber merkezinin görevidir de, acaba haberlerin gerçek nedenini araştırmak, gündemle yarışırken, her zaman mümkün müdür? Ele yüze bulaştırmadan olayların derinliğine inmek kolay mı? Haber merkezleri birer ahkâm kesme yeri olmadığına göre, iktidar veya muhalefet partisi sözcüsü gibi her olayın nedenini kendinize göre vermeye kalkarsanız, çuvallarsınız. Haber bültenlerinde yorum sayılabilecek

haber-ötesi bilgiler verilmesi çok doğru mu? Evet, gündemle sürüklenip gitmemek için onun dışına çıkmalı, olaylarda neden-sonuç ilişkisi kurulmalı ama bazı özel televizyonlarda yapıldığı gibi yorum-haberlerle olayların nedenini, perde arkasını veriyorum demek, "ben yaptım oldu"ya dayanır. Bu tür yorum-haberler yapmaktansa, haberciliğin temel ilkesine sadık kalarak "nedensiz" haber vermek, sonucu alan izleyicinin kafasında nedenler bulabileceğini düşünmek daha iyidir ve zararsızdır da. Hem unutmayalım, eksik haber her zaman yanlış haberden yeğdir.

6) TRT'de iktidarın işine gelmeyen bazı haberlerin es geçilmesi ise özel televizyonlarda patronların istemediği haberlerin yayımlanmamasına benzer. TRT tam özerk olduktan sonra bu sorun aşılır, yani TRT'de bu sorunun aşılması şansı var ve bu süreç demokrasi kültürünün gelişmesiyle devam ediyor. Üstelik TRT'nin yasalardan kaynaklanan yükümlülük ve sorumluluklarını da unutmamak lazım. Ya özel televizyonlarda bu sorun nasıl aşılacak? Patronlar kârdan mı vazgeçecek, ya da profesyonel TV habercileri ağırlıklarını mı koyacak? Birincisi olmayacağına göre, keşke ikincisi olsa ama özel TV'lerdeki bu habercilik anlayışı profesyonel habercilerin ağırlığını, güvenirlilikleriyle birlikte azaltmıyor mu? Hem istenmeyen haberin yayımlanmaması sorunu acaba bir sansür sorunu mu, otosansür konusu mu, bunu da iyi saptamak gerekiyor.

Bir de dış haberler konusu var : TRT'nin özel TV'ler çıkmadan önceki döneminde dış haberlere özel bir önem verdiğini görüyoruz. Artan teknoloji ve globalleşme ile birlikte TRT'nin dış haberlere verdiği bu önem hâlâ devam ediyor. Bazı özel kanallar istisna olmak üzere, özel TV'lerde dış haber kullanımı daha çok magazin aracı olarak kendini göstermekte.

Şimdi de TRT haberciliği ile özel televizyon haberciliğinin somut karşılaştırmasına geçelim : 3 Eylül 1998 günü, rastgele seçilen ve özel televizyonlar için nispeten, uçak kazası, enflasyon açıklaması ve erken seçim tarihinin yeniden belirlenebileceği gibi gelişmelerin olması nedeniyle avantajlı olan bir gün. Çünkü bazı özel kanallarda bu ciddi haberler, konserve magazin haberlerin yerini aldı muhtemelen... TRT'nin ve 4 özel (KANAL D, ATV, SHOW, STAR) televizyonun ana haber bültenlerinde ne vardı 3 eylül günü, bakalım:

Yaklaşık 1 saatlik bültenlerde...

	TRT	KANAL D	ATV	SHOW	STAR
VERİLEN HABER SAYISI	32	23	25	20	25
VERİLEN DIŞ HABER SAYISI	10	5	3	2	4

a) En fazla haber verenin de en çok dış haber sunanın da TRT olduğu görülüyor..

Mehmet Yıldırım

SIVAS

Nasıl seyretti Timur
Demir toynaklı topalını sektire sektire
Harıl harıl yanışını Sivas'ın
Nasıl dinledi telefonda sahte başbuğ
Göğ ekine vurulan tırpan sesini

Yaban diliyle tekbir getirdiler
Kör, sağır bir ocağa odun attılar
Bir ortaçağ tavasında
Madımağın dibini yaktılar.

Tarlalarda, tumplarda, bayırlarda kırlarda
"Evelik yemlik oy madımak"
Türküler ayakta.
Sazlar yandı
Sözler ayakta.
Otuz yedi beden yandı
Canlar ayakta.

Eller güneşe doğru
Urartu, Hitit, Selçuki
Şen Zara, Şirin İmranlı
Sıvas ayakta.

b) Habercilik matematik olmadığı için haber sıralamalarının yorumlanmasına girmiyoruz. Ancak şunu belirtelim : protokoler de olsa TRT dışında haberlerde kendi üslubunu geliştirip, önem sırasına bakan ve ona göre zaman ayıran TV kanalı yok gibi. Çoğu birbirlerinin bültenlerine bakarak yayında haber sıralıyor, daha doğrusu rekabet yüzünden haberlerin yerini değiştiyor.

3 Eylül 1998 günkü TV haber bültenlerinin ayrıntılarına gelince:

TRT, KANAL D, ATV, STAR VE SHOW'da ortak olan haberler: Enflasyon açıklaması. Uçak kazası. Şemdin Sakık'ın yargılanması. Trafik kazaları. Siyasi haberler. Osman Seden'in toprağa verilişi. (Yukarıda, bazı özel televizyonlarda haberde magazin malzemesi yapılan kişiler siyasi olduğu için

sözkonusu haber de siyasi sayılmıştır. TRT ise parlamentoda temsilcisi bulunan siyasi partilere ilişkin en az birer ciddi haber yayımlamıştır.)

TRT ve özel kanalların 3 Eylül 1998 günü önemle verdiği Başbakan Yılmaz'ın erken seçim tarihini yeniden değerlendirebileceklerine ilişkin haber SHOW TV'de yer almamıştır. Kosova ve Afganistan'da sıcak gelişmeler yalnızca TRT haberlerinde yer alırken, Rusya krizi, Denizli'de 4 kişinin öldürülmesi TRT ve ATV, Clinton'un Kuzey İrlanda'daki temasları da TRT ve KANAL D dışında yayımlanmamıştır. Cumhurbaşkanı Demirel'in kabulleri ile bazı bakanların temasları, okul hazırlıkları, Orgeneral Çevik Bir'in ziyareti ve Sağlık-iş'in araştırması yalnızca TRT'de yayımlanan diğer haberler olmuştur. Dünyadan kısa kısa haberler ve dünyadan magazin haberleri de TRT haberleri arasında yerini almıştır.

TRT haberlerinde 3 Eylül günü yer almayan ve çoğu iyi ki de yok dedirten haberler ise özel kanallara göre şunlardır:

KANAL D'de yayımlananlar : Denizli'de camiye bebek bırakılması. İbralim Tatlıses'in konseri. Nadide Sultan'ın İzmir Fuarı'nda sahneye çıkması. Lösemili çocuklar yararına düzenlenen defile.

SHOW TV'de yayımlananlar: Sabancı'nın belediye başkanlığı ile ilgili söylentiler. Fazilet Partili milletvekili boğuluyordu. Alaattin Çakıcı'ya para yağıyor. Türbanlı öğrenciler, İzmit'te olay çıkardı. Show TV'nin yardım ettiği kör çocuğun durumu. İbrahim Tatlıses İzmir Fuarı'nda. Prostat kanseri ağrısız yok ediliyor. Sanatçı Sibel can ev işlerinden hoşlanıyor. Lüks araba fiyatına satılan atlar. İstanbul'da Haluk Levent rüzgârı.

STAR'da yayımlananlar : MHP kartal ilçe başkanının öldürülmesi davasında gerginlik. Mısır Çarşısı'nda bomba paniği. FP'li milletvekili boğuluyordu. Narkotik'de özel birim. Erbakan'ın sözlerine şiirli tepki. Türban yasağı ehliyetlere de geliyor. Yeni klibi çıkan Şeko, deniz kenarında dinlendi. Ebru Gündeş yeni dizinin çekimlerine başladı. Michael Jackson'ın kardeşi Müslüman oluyor. İzmirli inatçı karetecinin şovu. Sibel Can fırtınası. 2 temizlik görevlisiyle ilgili reklam filmi.

ATV'de yayımlananlar : Çakıcı skandalında teyze Ayşe Yaka konuştu. Türban eski Genel Müdürü yargılanıyor. FP'nin Kızılcahamam kampı. Erbakan'a askerlerden ilginç yanıt. Futbolcu Hasan Şaş'ın annesi ve babası ile röportaj. "Mum Kokulu Kadınlar" adlı film, İtalya Akdeniz film festivalinden davet aldı. Rahatça para kazanan kadın ve erkekler; İstanbul polisinin fuhuş operasyonu. ❑

ERDAL ALOVA

Giz Dökümü
Bitik Kent

ADAM YAYINLARI

AMERİKAN ŞİİRİ

Mustafa Ziyalan

I

İngilizce'den çevirdiğim ilk şiir e. e. cummings'indi :

ardıç kuşu al bağırlı – ilk
birşey dersin
(yalnızca benim için, bana yönelik)
gitmiştir gidiş biri – "kim? –

– den bu yana" "neden?" olur:
eskiler yenilere döner
(kış hoşça kal n'olur)
Nisan – merhaba güzelim,[1]

Her şey bu şiirle başladı, ama bunca zaman, bunca ozan, bunca şiir sonra, Amerikan şiirini tümüyle bilmek olası mı, açıkçası gerçekten bilemiyorum.

Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok ülkeden, dilden gelme, birçok dinden, ırktan, siyasal, cinsel eğilimden kişi İngilizce şiirler yazıp yüzlerce süreli yayında, İnternet'te yayımlıyor, kahvelerde, kitapçılarda okuyor, gösteri ("performance") biçiminde sunuyor. Kadınların, eşcinsellerin, lezbiyenlerin yazdığı şiirin, zenci şiirinin de ötesinde, örneğin – öncelikli olarak İspanyolca konuşan, kültür açısından A.B.D. sınırının güneyinden gelme insanların yazdığı – "hispanik" şiiri de içeren, çok kültürlülüğün şiiri var artık. Ortalarda şiir yazdığı, "McDonald's'ın yiyeceğe ettiğini şiire ettiği" söylenen bilgisayar programları dolaşıyor. Toplu taşıma araçlarında şiirler asılı. Robert McDowell gibi şiirin daha da yayılması, açılması gerektiğini söyleyenler de var, geçenlerde okuduğum yazının adını anımsayamadığım yazarı gibi şiirin tası tarağı toplayıp yeniden gizlenmesi gerektiğini söyleyenler de.

Bir yandan da üretim amaçlı, uygulamalı toplantılarda ("workshop"), üniversitelerde, şiir kuramı/uygulaması derslerinde şiir öğretiliyor, şiir yazılıyor. Bruce Bawer gibi, böylesi ortamlarda yazılan şiirin birörnek olduğunu, gitgide içe kapandığını, çıkar kaygısı güdülerek – örneğin yine bir dershanede, üniversitede iş bulabilmek amacıyla – yazıldığını söyleyenler var.

Ne olursa olsun bu renkliliğin, devingenliğin bırakın ülke düzeyinde, New York gibi merkezlerde bile yaygın biçimde bilindiğini, izlendiğini söylemek güç. Neredeyse her kitapçıda bulunan *Çağdaş Amerikan Şiiri* adlı seçkiyi yayına hazırlayan Donald Hall, ta 1969'da seçkinin girişinde şunları söylüyor : "Kara şiirin dünyası gelişiyor gibi. Bu şiirleri değerlendirmek benim için güç; sanki beğenimi yabancı bir dile uyguluyormuşum gibi geliyor bana, ki aslında öyleyim. Burada beyaz dünyada neredeyse hiç bilinmeyen iki ozana yer veriyorum..." Robert Bly da 1960'larda sanıyorum bu renkliliği, devingenliği, dağılganlığı da kastederek, "Amerikan şiiri boşlukta kıvrılan, kıvranan bir öbek koca sarmal kolu andırıyor... Bu ada evren kendi özeğinden hızla uzaklaşmakta..." diyor; sonra da Amerikan şiirinde gözlemlediği kimi sorunlara değiniliyor : Statüko yanlılığı, dil açısından olsun, siyasal açıdan olsun devrimci bir duyarlılığın olmayışı, nesnelcilik kaygısı, tinsel yaşamın, bilinçdışının, bence en önemlisi de imgenin eksikliği. Bly'nin öncelikle kolladığı "manevî" bir şiir olsa da, yazıdan bence Amerikan şiirindeki kimi gelişmelerin gerçekten kişisel/gerçekten siyasal, yoğun, sıkı bir şiirin gelişimini güçleştirdiğini çıkarmak da olası. Frederick Turner'in, James Scully'nin dediklerine ya da örneğin "American Poetry Review" gibi egemen şiir odaklarında örneği bol bol görülen, uzun uzun betimleyen, anlatan, iç döken, sonuçta da yüzeysel bir kişiselliğin ötesine pek geçemeyen şiirlere bakarak bu saptamaların bir ölçüde de olsa hâlâ geçerli olduğu söylenebilir sanırım. Kanımca genelde gözlemlenen imge yoksulluğu ya da imgeden kaçınma eğilimi de, hele şiirin tümünü despotça bürümeye yüz tuttuğu kertede, en az imgenin saltık egemenliği denli önemli bir sorun. Bu durumun bence daha derinlerden, bir ölçüde de olsa, bütünüyle geçip gittiği kolay kolay söylenemeyecek olan modernist dönemi toptan gözardı etme eğilimlerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

II

Paul Hoover'e göre, son on yılda yetmişlerden kaynaklanan, önceleri görece sınırlı iki etki gitgide güçlenerek şiirde egemen "postmodern" kipler olup çıktı : "Dil şiiri" ("language poetry") ve "gösteri şiiri".

"Dil şiiri" metinlere dayalı oluşu, metinselliği ("textuality") ve çetinliği önemser. Büyük ölçüde kurama dayanır, deneyimli bir okur ister. Güçlüğü ve "edebî"liğiyle T. S. Eliot ya da Ezra Pound'un "yüksek" modernizmini akla getirir. Gelgelelim "dil şiiri" bir yandan da kuramda ağırlıklı olarak Marksist ve feminist eğilimli olduğu için Pound'la Eliot'u siyasal açıdan tutucu içerikleri dolayısıyla sert biçimde eleştirir. Görünüşte pek uyuşamadığı "Yeni biçimcilik"ten bence sonuçta pek de farklı olmadığı söylenebilir.

"Gösteri şiiri", özellikle de şiir "meydan"larına döküldükçe, dinleyici kitlelerine çekici gelmiştir. En başta "şiir olarak şiir"le değil de, sözleri sözlü bir gösterinin taslağı olarak kullanmakla ilgilenir. Sözlü yeğinliğiyle, 1950'lerin Beat "kahvehane okumaları"nı andırır.

Frederick Pollack'tan esinlenerek, bunlara sanırım bir de "yeni anlatım şiiri" ("new narrative poetry") eklenebilir. En azından kuramsal olarak çelişkiyi barındırması güç görünen lirik şiire bir seçenek oluşturan, değişik bakış

açılarına, değişik kişilere, kişiliklere söz vermeye, ses vermeye olanak sağlayan, edaya dayalı bir şiirdir bu da.

Sonuçta o artık çok tanıdık "açık şiir/kapalı şiir", "biçim/içerik" tartışmalarının Amerikan şiirinde de kimi açık kimi örtük biçimde sürüp gittiğini söylemek kanımca yanlış olmayacak.

III

Ben "Şiir-lik" için – yazının başındaki dipnotta andığım – Amerikan Şiiri dosyasını hazırlarken Ece Ayhan'ın *Bakışsız Bir Kedi Kara* ve *Ortodokslukla*r'ının California'da Sun&Moon Yayınevinin klasikler dizisinden basılan Murat-Nemet Nejat çevirileri postadan çıkmıştı, iyi haberdi bu, Allen Ginsberg New York'ta, Aşağı Doğu Yakası'ndaki evinde karaciğer kanserinden gümbürdeyip gitmişti, bu da kötü haber. Cummings çoktan ölmüştü zaten. Birçok anlamda çember tamamlanmıştı.

Ben de Ginsberg'in bir şiiriyle bitireyim iyisi mi; hey gidi koca Ginsberg hey!

Son

Ben benim, okyanusun atası koca Balıkgöz Baba, kendi kulağımdaki
kurt, ağaca sarılan yılan,
Meşenin usunda otururum, gülde saklanırım ben, olursa bilirim
uyananı, ölümümden başka hiç,
gelin bana ey cisimler, gelin bana yalvaçlıklar, gelin bana bütün şerre
alamet önseziler ey, gelin ruhlar, hayaller, hayallenmeler,
alırım hepsini ben, kanserden ölürüm, girerim tabuta çıkmamasıya,
kaparım gözlerimi, kaybolurum,
kendi üstüme düşerim kışın karda, koca bir çarkla yuvarlanıp
geçerim yağmurdan, düzüşenlerin kasılmalarını seyrederim,
araba gıcırtısı, bas ezgileriyle inleyen gazap tanrıçaları, beyinde
silinen bellek, köpeklere öykünen adamlar,
Bana tat verir bir kadının gövdesi, göğüslerini, bacaklarını
cinselliğe açan genç, içeri kalkan erkeklik,
tohumunu Yin'in dudaklarında kavuran, hayvanlar Siyam'da dansediyor,
Moskova'da opera söylüyorlar,
oğlanlarım şafaklayın eşiklerde özlemle dolar, New York'a girerim,
bir Chicago Harpsikordu'nda çalarım cazımı,
beni doğuran Aşk'ı Kaynak'ıma doğururum firesiz gerisin geri,
süzülürüm kusanın üzerinde
ölümsüzlüğümle kabına sığmaz, kabına sığmaz bu sonsuzlukla
kıyıp kıyıp gömdüğüm,
gel ey Ozan kapa çeneni ye sözlerimi, el tadını ağzımın
kulağındaki.

New York, Ekim 1998

Charles Bukowski

BÜTÜN BİLDİĞİM

Bütün bildiğim şu : Kuzgunlar öper ağzımı,
düğüm düğüm toplardamar buralar,
deniz tüm kandan.

Bütün bildiğim şu : Eller uzanır,
gözlerim kapalı, tıkalı kulaklarım,
gök çığlığımı yadsır.

Bütün bildiğim şu : Düşler damlar burnumdan,
tazılar yalar yutar bizi, çılgınlar kahkahayı basar,
tiktaklarıyla ölüleri tanımlar saat.

Bütün bildiğim şu : Ayaklarım üzünç buralarda,
sözlerim leylaklardan az, sözlerim pıhtı pıhtı:
Kuzgunlar öper gayrı ağzımı

Türkçesi: Mustafa Ziyalan

Yazı için ana kaynakça :

Donald Hall (yayına hazırlayan); *Comtemporary American Poetry,* Penguin Books, 1986.
Robert Bly; *American Poetry, Wildness and Domesticity,* Harper Perennial, 1991.
James Scully; *Line Break,* Bay Press 1988.
Paul Hoover (yayına hazırlayan); *Postmodern American Poetry,* W.W. Norton, 1994.
Robert McDowell (yayına hazırlayan); *Poetry after Postmodernism,* Story Line Press, 1991.

(1) Geçenlerde ne yazık ki son sayısı çıkan Berlinli "Şiir-lik" için hazırladığım, orada geçen yıl yayınlanan Amerikan şiiri dosyasına yazdığım girişte cummings'in şiiriyle nasıl buluştuğumu şöyle anlatıyordum : "Tatillerden Ece Ayhan'ın "Kılıç" şiirini Almanca'ya çevirdiğim yaz tatiliydi; yolda rastladığım, meşin çerçeveli kaynakçı gözlüğü takan, David Bowie'nin Berlin yıllarını andıran albino bir kız bir gün bana e.e. cummings'in İngilizce şiirlerini verdi. (Ama o sıralar Almanya'da yaşadığı için Almanca konuşuyorduk)."

NASIL OKUMALI?

Halûk Cengiz

Kitaplı bir evde büyüdüm. Sanırım bu yüzden, her zaman en sevindiğim armağan oldu kitap..

Okudum, gerçekten okudum : Yaşıtlarım sokaklarda koşup oynarken, arkadaşlarım orda burda gezip tozarken, bütün insanlar sıcacık, güvenli yataklarında düşler görüp uyurken...

Ne ki, ancak üniversite yıllarının sonlarına doğru ayrımına varabildim, kitapları okumak kadar onlara sahip olmayı da istediğimin. Kitaplığımı oluşturmaya, bilinçli bir biçimde oluşturmaya da o zaman başladım zaten.

Yirmi yıl... yaklaşık yirmi yıl desek; neredeyse, ömrümün yarısı... Evden eve taşınmalarımızda – ki, son altı yılda altı kez ev, ardından bir de şehir değiştirdik – her zaman en çok sorun olan, en güç taşınan, taşındığımız her evde, eşimin, evin en büyük ve çoğu kez en güzel odasını bağışladığı, bağışlamak zorunda kaldığı kitaplarla – dahası dergiler, gazeteler, gazete kesikleriyle – yirmi yıl... yaklaşık yirmi yıl desek; evet evet, ömrümün yarısı neredeyse.

Elbet bu süre içinde bizim de evimize çok gelip giden, çok girip çıkan oldu. Hemen hepsi de, inanın, en azından bir süre benim odamla, kitaplarımla ilgilendiler en çok; onlara şaşırdılar; şaşırmış gibi yaptılar ya da :

Kimileri onları neden biriktirdiğimi, nasıl biriktirebildiğimi sordu; kimileriyse neden, ne amaçla okuduğumu... Kimileri kitaplarımın kaçını, kaçta kaçını okuyabildiğimi merak ederken; kimileri onların sayısı, o günkü parasal değeri üzerine kestirimlerde bulunup bunun mark, dolar, japon yeni cinsinden karşılığını hesapladı... Kimileri, "Yaa! Demek, *Bodyguard* filminin kitabı yok," diyerek kitaplığımdaki bir eksikliği saptamış olmanın huzuruyla hoşnutsuzluğunu dile getirdi; kimileriyse, "Bil bakalım, *Karamazov Kardeşler* hangi rafta, nerede?" diyerek gözlerimi elleriyle kapatıp beni sınadı... Kimileri de kendi evinde, televizyonun üstündeki rafta duran kupon karşılığı ansiklopedilerin hemen yanıbaşındaki nereden geldiği belirsiz üç beş kitaptan açıp kitaplar ve okumak üzerine saatlerce konuştu durdu.

Hepsini önemsedim : Yaptıklarını, söylediklerini, anlattıklarını dikkatle izledim, dinledim. Karşılık olarak ciddi, içtenlikli açıklamalarda bulundum. Sorularına doyurucu yanıtlar vermeye çalıştım. Ama, zamanla anladım ki, çoğuyla, daha doğrusu, bir iki dışında hepsiyle, birlikte olduğumuz o birkaç

saat içinde, sadece birbirimizin hoşuna gidecek, gidebilecek şeyler söylüyoruz, söylemeye çalışıyoruz kendimizce: Katlanıyoruz birbirimize... Bu sırada ben, başkalarından, çoğu insandan farklı olduğumu iyiden iyiye duyumsayıp ağırbaşlı bir utangaçlıkla övgüleri kabul ediyorum; onlar da kitapsız, dergisiz, okumasız geçirdikleri yıllar, zamanlar için benim tapınağımda günah çıkarıp bunun nedenlerini bana açıklayarak rahatlıyorlar. Ben, giderek bir bilge olduğuma inanıyor ve bu inançla, kitap tanrısı adına, onların okumama gerekçelerini yerinde bularak kendilerini bağışlıyorum; onlar da bu bağışlanmanın etkisiyle huzura eriyorlar. Kısacası, pohpohlayıp duruyoruz birbirimizi birlikte olduğumuz sürece... Ama birkaç saat sonra, yani ilk fırsatta görüşmek dileğiyle sarmaş dolaş olup birbirimizden ayrılır ayrılmaz, hepimiz, kendimiz oluyoruz yine; ve hayır, hiçbir şey değişmiyor hayatlarımızda.

Uzun bir süredir odama kimseyi çağırmıyor, kitaplarımı kimseye göstermiyorum. Ama, yaz ayları, özellikle yaz ayları yine de korkuyla geçiyor.

Çünkü, tatile çıkacak ne kadar tanıdık, eş dost, akraba varsa, hepsi, daha önce bir hafta, on gün görüşmediğimiz hiç olmamış gibi, mutlaka vedalaşmak ya da bizi bir kez daha görebilmek gibisinden bir bahaneyle evimize uğrayıp doğruca odama dalıyor, "Hayır!" demeyi beceremeyen yumuşak yüzlü biri olduğum için kitaplığımın üstüne astığım "Dışarı kitap, kaset verilmez. Lütfen istememeye çalışınız" yazısını – onu oraya kendileri için değil de, başkalarına bir mesaj iletmek amacıyla koyduğumu düşündüklerinden olacak – zerre kadar ciddiye almayarak; tüm aile bireyleri için ayrı ayrı değerlendirmelerle gözlerine çarpan, adını, kapağını beğendikleri bütün kitaplarımı ite tıka yanlarında getirdikleri ya da benden istedikleri çantalara, torbalara doldurup çekip tatillerine gidiyorlar. Doğrusu, sırf böyleleri için, romandan polisiyeye, şiirden öyküye, denemeye, eleştiriye, incelemeye, hatta tarih, felsefe kitaplarına kadar geniş bir yelpaze içinde hazırladığım, yanlışlıkla ikinci, üçüncü kez satın alınmışlarla kendimce bir başka neden yüzünden gözden çıkarılabilir bulduklarımdan oluşturduğum özel bölümün de şimdiye dek bu konuda bir yarar sağladığını söyleyemeyeceğim.

Çünkü, ülkemizde tatile Haçlı seferine çıkar gibi çıkılıyor. Başından beri sözünü ettiklerimse, ömürleri boyunca spor ve magazin ağırlıklı gazete, birkaç para, otomobil dergisi, bir de yol boyundaki tabelalar dışında başka şey okumamış olmalarının acısını bir haftalık, on günlük tatilde çıkaracaklar ya; onun için gözleri *Ulysses, Suç ve Ceza, Don Quijotte, İnce Memed* gibi yapıtlardan, "Bütün Şiirleri", "Bütün Öyküleri", "Bütün Oyunları" gibi derlemelerden, ya da *Platon'un Bilgi Kuramı, Türk Kimliği, Osmanlı Toplum Yapısı* gibi kitaplardan başkasını görmüyor. İşin kötüsü, arabada çocuklara yer kalmayacağını öne sürerek, kendilerine, aldıkları her bir kitap için çok daha hafif, ince, sürükleyici beş kitap verme önerinizi de alıngan, sitemli ama kararlı bir biçimde geri çeviriyorlar.

Başlarından ödünç bir şey alanların hemen hepsinde geçici ya da sürekli bir bellek yitimi olduğunu, buna da en çok ödünç kitap alanında rastlandığını acı deneyimlerle öğrendiğimden beri, kitaplarıma sahip çıkmak konusunda kendimi aşarak, utana sıkıla da olsa yapmayı başarabildiğim tek

şey, onları istendikleri an vermemek değilse bile, bir süre sonra, belli bir süre sonra geri isteyebilmek... Yetmezse, bir daha, bir daha isteyebilmek.

Cemal Süreya, 1957'de, Baylan pastanesinde Salâh Birsel'in elinde gördüğü bir şiir kitabını kendisinden istediğini, ama Birsel'in, "Kimseye kitap vermem," diyerek bu isteği geri çevirdiğini söyledikten sonra, "Aslında var bende de birkaç kitap... Başkalarının olan," diyor günlüğünde. 707. günde yazdıklarıysa şöyle : "Verdiğin kitabı bir yere kaydedeceksin. Ayrıca zamanında istemeyi bileceksin. Yoksa kitabın üzerinde öbür adamın hakkı doğar."

Onları bin dereden su getirip, ezile büzüle, sanki ben birisinin bir şeyini istiyormuşum gibi geri istemeyi birkaç kez becerebildiğim halde, bir türlü geri gelmeyen, kitaplığımdaki boşluğuna bir türlü geri dönemeyen kitaplarım var hâlâ kimilerinde. Geri gelenlerse, çoğu kez benim verdiklerime hiç benzemiyorlar, akıl almaz bir değişime uğrayıp başka bir şey oluyorlar... Ah, hele şu tatilden dönenler...

Çoğunun o bir hafta, on günlük süreyi sabahtan akşama kadar sıcak kumlar üzerinde, sayfalarını oradan oraya yayıp saçarak geçirdikleri, neredeyse kapaklarından damlayan güneş yağından anlaşılıyor. Arada yanık merhemi, yoğurt, diş macunu izlerine de rastlanıyor. Biraz deniz, biraz uyku, biraz yosun kokusu da sinmiş içlerine sanki.

Yanlış anlaşılmasın, kitaplarımın benimle birlikte yıllardır yapamadıkları tatili yaparak kısa bir süre için de olsa temiz hava alıp dinlenmiş olmalarına seviniyorum ama, şu her türlü yağ, krem ve kaygan şeyden tiksinme huyum yüzünden onların hiçbirini yeniden elime alamıyorum.

Kimileri ise, oluklu mukavva ya da gecekondu eklentilerinin çatılarına benzer bir görünümde dönüyorlar geri. Onları benden ödünç alanlar, ya yitirmemek için hiç çıkarmamacasına mayolarının bellerine sıkıştırıp üstlerinde taşıyorlar sürekli, ya da tatilleri boyunca her gün, hem de günde birkaç kez iskelenin ucundan denize bırakıp yüzme öğretiyorlar onlara. Gittikleri yörenin taş ve kum örneklerini de sayfaları arasında biriktiriyor olmalılar, anı diye.

Kısacası, birileri benden ödünç kitap istediğinde de, kitaplarımı birilerine verdiğimde de, onları geri istemek zorunda kaldığımda da, geri istediğimde de, geri aldığımda da canım sıkılıyor, sinirleniyorum. Bu yazıyı da bu yüzden yazıyorum zaten.

– Nasıl okumalı?

Bugüne dek böylesi bir sorunun herhangi birine yöneltilmiş olduğunu bilsem, sıranın bana gelmesini umutla bekleyebilirdim daha. Ama yok, böyle bir olasılık uzak bir gelecekte bile görünmüyor. Çünkü, görünüşe bakılırsa, herkes, neden okunması gerektiğini değilse bile, ne okunacağını da, nasıl okunacağını da başkalarından iyi biliyor. Haa, arada bir bunca kitaptan söz edişime ya da odamdaki kitaplara bakıp, "Nasıl okuyorsun?" diyenler çıkabiliyor ama, aslında bu da "Nasıl zaman bulup da okuyabiliyorsun yahu?"nun kısala kısala anlamını yitirmiş biçimi. Yani, okuma işlevinin nasıl olması, nasıl yerine getirilmesi gerektiğine ilişkin bir şey soran, buna merak edip öğrenmek isteyen bir tanrının kulu bile yok gerçekte.

Nilay Özer

MANOLYA

Çengelköylü İlya Çarligis'e
ve Mıgırdiç Margosyan'a

kaçak yolcularısınız sanki hayatın
beklediğiniz hep yanlış durak
işler kesat bir agora indiğiniz
hangi kapıyı çalsanız üç günlük misafir karşılaması
oysa yerleşik sevdalara göredir insan
göğsünüzde kutsanmış bir ülke gibi duran
yüreğiniz kocaman bembeyaz bir manolya
limonlu çay kokusuyla serinletir anıları

miras kalmış acılar eşyaların yüzünde
yüzünüzde kıta kıta ayrılık
din din ayırımcılık perçinlenmiş öfkenizde
yine de bir vaftiz gibi hatırınızda kalan
şaraplı pazar günlerinin fısıltısı
kendi dilini konuş kendi dinini yaşa
ama hayat kocaman bembeyaz bir manolya
her dilde aynı kokar
ve kapatır kendini her dinin akşamında

hâlâ yağmalanıyorsa yarınlarınız
susmak günah çıkaran bir inanç gibi
anlatmalı kendi öğretisini
değerini bulsun diye bu bin renkli mozaik
geleceği kurtarmalı geçmişi yargılayan
yüreğiniz kocaman bembeyaz bir manolya
düşmanca mı susar dostça mı bakarsınız
gözlerinizin rengine karışamam...

– Nasıl okumalı?

Bu temiz, alçakgönüllü, öğrenme isteği ile dolu soruyla karşılaşsaydım ne yanıt verirdim, doğrusu, kestiremiyorum şu an. Belki, yılların birikimiyle, "Önce kendinize bir kitap satın alın!" derdim; ya da "Abeceden başlayın!.." Bir öğretici kesinliğiyle, "Okuyacağınız şeyi kendiniz seçin, bu konuda sadece kendi beğeninize güvenin, ama, gerçekten okuyacağınız şeyi seçin!..

Sonra, onu en başından başlayarak, sözcük, satır, tümce, sayfa, bölüm atlamadan okuyun!.." da diyebilirdim.

Başka?.. "İçinizden, sessiz" ya da "Dışınızdan, sesli" derdim.

Başka?.. "Tane tane" ya da "Bir an önce bitirip yenisine başlamak için, hızla..."

Başka?.. "Masa başında, önemli yerlerin altını çizerek" ya da "Rahat bir biçimde, söz gelimi yatarak; öylesine, sırf okuma hazzı duymak için..."

Başka?.. "Boş verin" ya da "..."

Örnekler daha da çoğaltılabilir elbet. Ne ki, bana kalırsa, böyle bir soruya verilecek hiçbir yanıt tek başına doğru olamayacağı gibi, yanlış da değildir. Çünkü, "Nasıl okumalı?" biçimindeki soruyu sormayı akıl edebilen, okuma-yazma öğrenme yaşını aşmış birinin, abeceyi bilen; bir kitabı, bir şiir ya da yazının başıyla sonunu birbirinden ayırt edebilen; onun hiçbir yerini atlamayan; ama yatsa da kalksa da, saatlerce masa başında oturup her yanı çizip boyasa da; bağırsa, çağırsa, sesini yedi mahalleye duyursa da, okuduğundan, daha doğrusu okumaktan bir şey anlayamayan; ne yaparsa yapsın, okuma hazzı duyamayan biri olduğu gerçeğini görmek ve "Nasıl okumalı?" gibi her an öbür insanların aşağılamasına yol açabilecek bir soruyu da zaten bu yüzden sorduğunu kabul etmek gerekir.

Yazık!.. Çünkü bugüne dek ev elektronikçiliğinden akvaryum balıkçılığına, muhabbet kuşları ya da kedilere konuşma öğreticiliğinden uçak maketçiliğine, modern dansçılıktan adı sanı duyulmamış Meksika yemekleri yapıcılığına, origamiden tarota kadar her türlü ilgi alanı ve uğraş için son derece yararlı, açıklayıcı; o uğraşın çok daha kısa sürede, kolayca yapılmasını sağlamaya yönelik bir yığın yöntem geliştirilip bunlar ansiklopedi, kitap seti, kitap, video kaseti, CD. biçiminde, "hizmet" adı altında, akıl almaz reklamlarla insanlara sunulmuştur ama; "On Derste Okuma Teknikleri", "Kendi Kendine Okumada Dikkat Edilecek Noktalar", "Okumanın O'su", "Genç Bir Okura Öğütler" gibisinden küçük boy bir başvuru kitapçığı bile okumaya heveslenen mutsuz azınlığa önerilmemiştir ve ülkemizdeki okuma – elbet buna bağlı olarak yazma – düzeyi de, bu yüzden, bulunduğu düzeyin bir basamak üstüne çıkamamaktadır. Son yıllarda kitabevi vitrinlerinde, kitapçı raflarında, orada burada boy gösterip duran kimi kaynaklarınsa, okumanın başka hiçbir yanıyla değil, sadece hızıyla ilgili olduğu bilinen bir gerçektir. Oysa, yukarıda da değindiğim gibi, "Nasıl okumalı?" sorusunun sadece okumanın hızıyla, ya da sadece sesli mi, sessiz mi; baştan sona mı, sondan ortaya mı; atlayarak mı, sektirmeden mi; masa başında mı, uzanarak, yatarak mı; çizerek mi, çizmeyerek mi yapıldığıyla ilgisi yoktur; hepsiyle, daha açıkçası, okuma işinin, işlevinin bir bütün olarak, doğrudan doğruya kendisiyle ilişkisi vardır.

Yine de insanlara herhangi bir konuda olur olmaz bütün bildiklerimizi sayıp dökerek onlara kendi yöntemlerimizi dayatmaktansa, o alanda adı sanı duyulmuş, başarılı olduğu bilinen insanların görüş, deneyim ve yöntemlerini aktarmak daha iyidir.

Bu yüzden, olanca yüreğini toplayıp da sesinin en titrek teliyle, "Nasıl okumalı?" diye soran birine, öncelikle Virginia Woolf'un, "Yazarı yönlendir-

meyiniz, onunla özdeşleşiniz, onun yandaşı, sırdaşı olunuz," biçimindeki incelikli önerisini, olduğu gibi, ya da aydın geçinenlerimizi de derinden etkileyebilsin diye özel olarak özetlenmiş, "Yapıtla dalaşmayın, onu anlamaya çalışın!" biçiminde sunmak, yerinde olacaktır.

Sonra, düzyazıyı tembel bir öğrenciye benzetip şiirin ondan daha eski ve deneyimli, gövdesinin de ondan daha küçük olduğunu öne sürerek, "İyi bir edebi beğeni oluşturmanın tek bir yolu vardır : Şiir okumak... Ne kadar çok şiir okursa insan, ister politik, felsefi söyleşide olsun, isterse tarih, sosyoloji ya da anlatı edebiyatında olsun, her türlü boş söze karşı da o kadar hoşgörüsüz olur," diyen Joseph Brodsky'yi de unutmamak gerekir.

İtalyanların "Kitap en iyi arkadaştır" anlamında kullandıkları bir atasözleri var mı, bilmiyorum, ama, İtalyan şair Petrarca, "Ahbaplıklarından zevk aldığım dostluklarım var : Kitaplarım... Bana bütün zamanların ve bütün ilimlerin kapılarını açarlar, gereksinme duydukça, onları yanımda bulurum hep," diyor. Descartes içinse, iyi yazılmış kitapları okumak, geçmiş yüzyılların en iyi okumuş yazmışlarıyla bir sohbet...

Alain, sık sık boy gösterdiği toplantılardan birinde tanıştığı Balzac tutkunu Sorbonne'lu bir çokbilmişin okuma yöntemini, "Gerçek Kültür ile Sözde Kültür" başlıklı denemesinde, onun ağzından şöyle açıklıyor : "Bakın, her şeyden önce bir okuma yönteminiz olmalı. Yoksa okurken çok zaman yitirebilirsiniz. Bir kitabı baştan aşağı okumak gereksiz. Kalem elde okumalısınız. Yapacak iki işiniz olacak: Birincisi, okuduğunuz bütün önemli yerleri alfabe sırasına göre, eserin sayfasını, hatta satırını belirterek not edeceksiniz. İkincisi, maddelere göre onları sıralayacaksınız."

Bunlar, belki gerçekten, yazan birine okuma konusunda verilebilecek, ya da verilmesi gereken öğütlerdir ama, Alain'in nasıl canını sıktığını kestirebilirsiniz. Çünkü Alain, ömrü boyunca insanlara çok okumalarını, ama hiç not almamalarını öğütlemiştir. İstediği, insanların bir yazarı okuya okuya, kendiliğinden, derinliğine tanıyıp öğrenmesidir. Hem böylece, yazacak olanların anlatımlarındaki coşkuyu da hiçbir şey kesintiye uğratamayacak, azaltamayacaktır. Kısacası, Alain'e göre hayran olmanın mutluluğu, okunan yapıtın aydınlatıcılığında, okuyanın sürüklenişindedir. "Gerçekte, hiçbir şey, güzel bir roman üstüne çıkarılmış notlar kadar tatsız olamaz," derken de bunu söylemek istemiştir.

"Sesli okuma" yöntemini benimseyen Philippe Sollers ise, sık sık ses ile okuma arasındaki ilişkiye dikkati çekiyor yazılarında. Sözgelimi, 21 Temmuz 1995'te "Le Monde"da yayımlandıktan sonra "İzlek"in Ekim-Kasım 1995 tarihli 25-26. sayısında da Aytekin Karaçoban'ın çevirisi ile yer alan "Okuma ve Sesi" başlıklı yazısında, Sollers, "Sessiz bir okuma, bir cinayet yerinde iki ayağıyla tepinen hızlı bir tepki gücü gibidir," diyor; buna da Hemingway'in, "kulağı olmayan bir yazar, sol eli olmayan bir boksör gibidir" sözünden yola çıkarak vardığını belirtiyordu.

Ancak, bu görüşü benimsemenin ya da bu görüşe katılmanın, yöntemi başarıyla uygulamak anlamına gelmediği, uygulayıcısına bu garantiyi vermediği de bilinmelidir. Çünkü "sesli okumak", biraz da yetenek işidir. Sözgelimi, "Okumayı kendinden önce bir kişi, bir pratik, üstelik kâhinsel ve büyüsel

Fahrettin Çiloğlu

İÇİMDEKİ KABİL

İçimdeki Habil'i öldürdü Kabil
Ve tanrı lanetledi beni
Bütün kadınlar geri çevirdi
Sunduğum beyaz narları
Kovuldum kendi toprağımdan
Şimdi bir kaçak ve serseri gibi
Katilimi bekliyorum
Ölümün ıssızlığından...

İLK AŞK BÖYLEDİR

İlk aşk böyledir hep,
Dağılır ilk rüzgârda,
Şarap testisi gibi,
Saçılır parçaları toprağa...
Burada kök salar zamanla
Ve aniden çıkagelir
Rüzgârı yararak Pegasos'uyla...
Yağmur sonrası salkım söğüt gibi
Buğulu ve hüzünlüdür gözleri
Nedense hep ilk aşka dairdir
İnsanın son nefesindeki sözleri...

---

bir pratik" olarak tanımlayan Mallarmé, kısa süre önce bitirdiği "Zar Atımı"nı, Valèry'ye bir yaz öğleden sonrasında, tüm pencereleri kapalı, kasvetli odasında, alabildiğine alçak, alabildiğine tekdüze, etkisiz bir sesle okumuştur da, Valèry, "Zar Atımı"nın sonunu güçlükle getirebilmiştir. Oysa, yine Sollers'in söylemesine göre, Rimbaud, "Sesli harflere renkler bulan ve bunu onların gizli doğumları olarak adlandıran" biridir... yazarken de, okurken de.

Son yıllarda ünlenen Amerikalı dilbilimci Whorf ise, okumak konusunda bir yöntem önermemekle birlikte, yazılı metinlere kendi mesleği açısından bakarak şöyle diyor : "İngilizce'nin tüm en basit seslerinin (fonemlerinin), aynı zamanda karışık, sistemli ve kaçınılmaz bir yasanın eşgüdümü altında nasıl bir araya toplandıklarını görmek, tıpkı bir sıvının kimyasal for-

mülünün belli biçimdeki kristallerin belirmesini öngördüğü gibi... İşte benzersiz bir deney!"

Başka bir söyleyişle, ya da Octavio Paz'ın demesine göre, Whorf, bize, dilbilimsel işaretleri formlar ve arketipler olarak görmeyi öneriyor ve yine Paz'a göre, bu, düpedüz "temaşa etmek" önerisi : "Temaşa, anlamının en yüce formudur, zira 'görmek" ile 'anlamak'ı birleştirir..." Böyle diyor, Paz.

Nietzsche ise, okumak ile anlamak arasındaki ilişkiye gelip dayanan noktada, "Bir tümcenin temposu konusunda yanılmak, anlamı konusunda yanılmaktır" diyor.

Gerçekten, tempo önemlidir. İster sesli, ister sessiz olsun, yanlış bir ritimle ve bu yüzden, kaçınılmaz bir biçimde yanlış vurgularla okunmuş tümce, ne bileyim, bardaktan boşanırcasına yağmur yağarken eve kaçıp kapıyı çalmışım da açan kimse olmamış gibi bir etki yaratır bende. Hemen ardından, ikincisi de gelmekte gecikmez : Anahtarı da işyerinde unuttuğumu anımsamamışım gibi yani...

Bu yüzden yanlış okumalara – Eco'nunkilerden söz etmiyorum – daha çok, yazılı bir metni sesli olarak başkalarına okuyanlarda rastlandığını bilirsiniz. Ama, kendi kendinize okurken de olur kimi zaman, mutlaka başınıza gelmiştir... Böyle anlarda, yanlış bir şey okuduğunuzun ayrımına varır da geri dönebilirsiniz, doğru okuma için bir şans daha yaratmış olursunuz kendinize. Ama yok, ayrımına varamazsanız ya da ayrımına varıp geri döndükten sonra başka bir biçimde yanlış okur da bunun ayrımına varamazsanız yapacak bir şey yoktur : Geri dönmemecesine yitip gitmiştir anlam.

Evet anlam... doğru ya da yanlış anlam, doğru ya da yanlış anlama... Ya da daha kötüsü, en kötüsü : Anlamama, hiçbir şey anlayamama... İşte, Voltaire'in, "İnanın, o kadar kitap olmasına karşın çok az insan okuyor, çoğu yalnızca gözlerini kullanıyor," derken söylemek istediği budur.

Celine'in söyledikleri de "anlamak"la ilgilidir ama, söyleyiş biçimi alabildiğine acımasızdır : "İpince kafalarınız var... Basık mı basık, küçük alınlarınız... Önce o zavallı okuma biçiminiz... Yirmi sözcükten bir tanesini aklınızda tutamıyorsunuz... İnsanların yalnızca otuz sayfa okuyacak zamanları var... Öyle görünüyor! Hepsi hepsi o kadar! Yirmi dört saatin on altısını saçma işlerle geçirirler geri kalanında çiftleşip uyurlar, nasıl yüz sayfa okuyacak zamanları olsun?.."

Böyle diyor demesine ya, Celine'in İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkesi Fransa'dan kaçıp Almanya'ya sığınacak kadar Nazi yandaşı olması da, "okumak" ile "doğru anlamak" arasında tamı tamına bir ilişkinin bulunmadığını açıkça ortaya koyuyor. Kendisine Sherman Paul'ün sözlerini iletmek hoş olurdu : "Eğer sizler Mark Twain'in *Huckleberry Finn* romanını okuduktan sonra sokağa çıkıp da hâlâ ırkçılık yapabiliyorsanız, aslında *Huckleberry Finn*'i okumamışsınız demektir."

Tüm bunlardan sonra, bunca sözden sonra kendini "Okumak nedir?" diye sormak zorunluluğunda duymak ne can sıkıcı... Oysa, bu soruyu kime sorsanız, size mutlaka onun T.D.K. *Türkçe Sözlük*'te yer alan ve doğal olarak çoğu öğrenmek, bilmek, anlamak ile ilgili olan anlamlarından birini söyleyecektir.

Başkaları için de farklı değildir "okumak"ın anlamı. Sözgelimi, Littrè, ünlü sözlüğünde "Okumak"ı şöyle tanımlar : "Bir kitabın, bir yazının içindekileri şuurla anlamak, yani, şuurlu bir seçiş yapmak." İngiliz eleştirmen Matthew Arnold da "okumak" için, "Dünyada düşünülen ve söylenen şeylerin en iyisini tanıyıp öğrenmek ve bu yolla kendine özgü, bağımsız bir düşünce akımı yaratmak," der.

Yukarıda sıraladığım tanımlara bir göz atıp "okumak"ın sizdeki anlamlarını da şöyle bir düşündüğünüzde, bir şey dikkatinizi çekiyor mu?.. Evet, "okumak", amacı ile bütünleşen, sadece, ama sadece amacı ile var olan, ancak öyle tanımlanabilen işlevlerden. Kimine göre yemek gibi, içmek gibi, uyumak gibi, giyinmek, barınmak gibi, zorunlu; kimine göre, son derece gereksiz; kimine göre ise, "varlığıyla yokluğu bir" olarak nitelenmesi de bu yüzden. Günümüzde şöyle de denebilir sanırım. Kimisi gol atmak, kimisi zengin olmak, kimisi de ünlü olmak için futbol oynar. Kimilerinin futbolu seçmesi ise, sırf sağlıklı kalabilmek içindir.

Evet, ne yazık ki, "Niçin okuyoruz?" sorusu çıkıyor ortaya.

"Yaşadığın için okursun," diyor, Sollers. Debord da, "Yazmayı bilmek için okumuş olmak gerek ve okumayı bilmek için yaşamayı bilmek," diyerek onaylıyor onu.

Bacon, "Bazı kitaplar vardır ki tadına bakılır, bazıları yenir yutulur; pek az kitap ise iyice çiğnenir ve sindirilir," diyor. Kant ise eğlendirici bir okumanın, sağlığımız için beden hareketleri kadar yararlı olduğu görüşünde.

Faguet ise, iyi bir yazarın kitabını okumakla bizden üstün bir zekâyı tanımış ve böylece kendi zekâmızı geliştirmiş olacağımızı öne sürüyor. İyiyi, doğruyu, güzeli, dürüstü, haklıyı ayırt edebilme şansımızı artırdığımızı; duygu, düşünce, algı ve sezgilerimize bir şeyler kattığımızı söylemek istediğini düşünüyorum.

Woolf'un ilk hedefi "okuma hazzı duymak için okumak"... Ama, şunu da ekliyor : "Başka amaçla da okuyabiliriz : Yazın bilgimizi artırmak, ünlü kişilerle yakınlık kurmak için değil, kendi yaratıcı gücümüzü keskinleştirmek, yenilemek için..." Çünkü Woolf, çok ince ayrıntıları seçer nitelikteki algılamanın iyi bir okur olmaya yetmediğine, bunun için atılgan bir düş gücünün de gerektiğine inanıyor. Ah, şu sözler de onun : "Neredeyse şiir yazabilecek duruma geldiğimiz o an tam da şiir okuma zamanıdır."

Ben mi?...

Ben, şiiri sesli okurum. Denemeyi, eleştiriyi, incelemeyi, anı, mektup, günlük, yaşamöyküsünü, elde kalemle, defterle. Öyküyü, romanı da, bir şey çizmek için değil, sırf alışkanlık yüzünden, sadece kalemle.

Eskiden kitap gibi, okumak gibi konular üzerine yazanlar, eline geçerse okuyanlardan da söz ederlerdi yazılarının bir yerlerinde. Artık yok böyleleri. Artık, daha çok yatarak okuyanlardan, daha doğrusu, okurken uyuyakalanlardan söz edildiğine tanık oluyoruz. Yatarak okumak günah mıdır değil midir, bilmem ama, dik durmanın bedene ve beyne sağladığı yararlar unutmamak gerekir.

Çünkü, ciddi iştir okumak. ❑

ZAMANIN RESMİ / RESMİN ZAMANI

Celal Soycan

Modern resme dördüncü boyut olarak katılan zaman, aslında bu sanatın sentaktik öğelerinin kuruculuğunda bütün resim tarihine eşlik eder. Bu tarihin aslında "görme biçiminin tarihi" olduğunu söylerken altı çizilen de bu. Yeterince açık : Görme biçiminde başlangıçtan itibaren gözlenen her değişme / gelişme, kendini doğrudan mekân kurgusunda ifade eder. Mekânın biçimlenişi ise zamanla hesaplaşmanın temel resimsel imkânıdır. Resme ait her çizgide hareketin soğurduğu zamana işaret eden Klee, bu imkânı daha geniş bir yelpazeye yayar. Örneğin resimde ritim, devinim hatları, buna yönelik hızlanma, renk geçişleri zaman kavramıyla hesaplaşmanın da dilini kurar. Bu bağlamda yeni dışavurumla iyice öne çıkan resim yapma sürecindeki hızlanma, boyanın kullanılışı, fırçanın bir defalık geçişlerle bıraktığı uzun izler, resimsel mekânın yedeğinde işleyen zamanı artık kendisi olarak duyumsatmakta, ona resimsel bir boyut niteliği kazandırmaktadır.

Tasavvur sınırlarımızı acıtan bir kavram olarak zaman; hayatı, evreni, anlamı, insani olan her şeyi kapsayan, soğuran, doğuran, aşan, iptal eden, hiçleyen etkisiyle antik felsefeden günümüzün pop-art türevlerine kadar bir nabız halinde atar. Psikolojik, fiilen yaşanan ya da her türlü sanatsal algıya eşlik eden bir fenomen olarak şimdiden önceye ve sonraya yayılır. Bir soru kaynağı olan mutlak zamanı yani zaman ötesini gelip geçici zamanın içine yerleştiren büyük inanışlar, cevabın okunabileceği levhayı da şimdinin boynuna asar.

Yaşanılan zamana ait bütün görünenin öte zamana ait birer simge olduğunu farkederek bunu tuvalde çözmeye çalışan modern resimden geriye doğru kısaca bakalım.

Resimsel Mekân-Zaman İlişkisi

Giotto 1310'da *Madonna ve Çocuk* tablosunda uyguladığı merkezi perspektifle dip yüzeyi çözerek resimde mekân kurgusuna yeni bir boyut kazandırdı. Bu boyut, resimde zaman kavrayışının da yeni bir evreye taşınmasıdır. Artık resme belli bir noktadan durarak bakan insan, zamanın da o belirli yerdeki parçasına, yani "şimdi"ye ait bir yanılsama içindedir.

Bu ne demektir?

Fotoğrafta dondurulmuş zaman kesitinin geleceğe sızıntısı önlendiği için, anlamlandırma süreci de kökten dumura uğramıştır. Kendi temsiline sığınan gösterge, gidimsiz dilin tutsağıdır. Mumyalanmış anın çekilebileceği son sınır, bulanık bir şimdidir.

Resim, başlangıçtan bu yana zamanı sorgulamaya dayalı bir bilincin rahminde gelişti. Klasik öncesinde, zamanı kutsamanın, ondaki değişmezliğe bağlı olduğunu sezen ressam, bu değişmezliğin epistemolojik çözümünü durallıkta bulur. İkonlar başta olmak üzere bütün dönem resimlerinde arka plana yerleştirilen düz yüzeyler, mekân yanılsamasının çözülemediği bu aşamada, zamana dair söylenebilecek her şeyin de sınırıdır. Şimdiyle ilgili hiçbir işaret, hiçbir kehanet taşımayan bu kurgu, soyut zamanın soğurduğu bir boşluğun temsilidir aslında. Henüz şimdiki zamanı resme davet edebilecek sentaksa ulaşamayan bilinç, kendisiyle hesaplaşmayı sürdürdüğünde, karşılaştığı engelin adını da koyar : Mekân

Mekân perspektifinin gelişiminin, biçim sorununun tarihiyle çakışması elbette rastlantı değil. Gelişen görme biçiminin tuvale ulaşan ilk etkisini mekân kurgusunda izleriz.

"Her ne vakit zamanın resim yoluyla temsili söz konusu olsa, bunun gitgide bir biçim sorununa dönüşmüş olması nedeniyle, gündemdeki ilk sırayı mekân almıştır hep," diyen Mehmet Ergüven de buna işaret eder. (Cogito, Sayı: 11)

Resmin öbür öğelerinin işleyişine, birbirleriyle kurdukları dile geniş olanaklar açan mekânın temsili, kendiliğinden zamanın mevcudiyetine de soluk aldırmıştır. Kısaca hatırlayalım : Klasik resimde doğanın taklidine dayalı görme biçimi, özellikle tektonik kavrayış nedeniyle gelip geçici zamandan ödünç alınan bir sürenin altını çizer. Şimdiye ait bu zaman dilimi, bundan sonraki resim macerasında soyut zamanın baskısıyla sürekli daralır. Bu anlamda şimdiyle sonrası arasındaki gergin anda çalışan izlenimci resim, alıp giden zamana şimdi adına ilk biçimli ablukadır. Dışavurumcu resim ise, bir duyma anının görsel karşılığını arama çabası olarak şimdiyle sonsuz zaman ilintisini kurmaya soyunur. Soyut resim, şimdinin ışığını iyice kısarak algıyı bütünü ile sonsuz zamana ayarlar. Bu ayar, Kübizmde sınıra doğru yürür : Bizden fazla merkezli perspektif, görme biçimini olabildiğince nesnelleştirir. Bunun anlamıysa yeterince açık : sınırlandırılmış zaman resmin dışına atılmıştır. Kübik resimde hareketin, yani hızın etkisiyle iyice yüzeye çekilen mekân, klasik perspektifin dışına fırlayarak duyumsattığı devinimin kurucusu olduğu zamanın peşine düşer. Başka söyleyişle kübist perspektif, kendiliğinden mekândan zamana uzayan algıyı yedeğine alır.

Sürrealizm, noktacılık minimalizm vb. kübizmin açtığı gedikten sonsuz zamana doğru akan bir görme biçimine, bir mekân kurgusuna dayanır.

Zaman Dışını Gösteren Şimdi

Romanda, öyküde geçmiş zamanın çekilebileceği sınır şimdidir. Yani yazınsal anlatılar geçmişe ait bir zamanı alıp şimdinin orta yerine çakarlar. Oysa resim şimdiyi de sıyırarak öte zamana ulaşır. Resmin şimdiyi ısrarla tuvale bağladığı örneklerde bile, poza yapılan müdahaleyle anlam alanı zen-

ginleşen an hemen sınırsız zamana yayılır. Montparnasse sokaklarının lanetli ressamı Modigliani'de şimdiye sıvanan renklerle bezeli, gözbebekleri olmayan, uzun yüzlü, uzun boyunlu figürler, şimdinin olanca sınırsızlığı içinde orada öylece dururlarken, zaman ötesinin uğultularını taşırlar. Neşe Erdok, akıp giden zamanı bıçak gibi keserek resmettiği insanlara öncesiz sonrasız bir zamanı söyletir.

Pop Sanattan Sonra Zaman

Temsile dayalı sanatsal üretime nokta koyan Pop Sanat, nesneyi, anlamın belirlediği imgenin üstüne koyarak hem yerleşik sanat değerlerini altüst etti, hem de gelip geçen zamanı soyut zaman içinde buharlaştıran resim kavrayışına karşı çıktı. Taklitten türeyen sanatsal söylev, hiç gecikmeden, derinlemesine bir dünya görüşüne dayanılarak ulaşılan zaman kavrayışını da taklitk etti; zamanın hızını, değişimin, seri üretimin, yüzeyselliğin şiddetini soğurarak zaman dışının da dışına fırlattığı zamanı ayaklarının dibinde buldu. Görüntünün yalnızca kendisi olarak, önceye-sonraya talip olmadan, bütün arsızlığıyla şimdiyi işgal ettiği bir görme biçimi, kendi zamanını böyle tanımladı.

W. Benjamin : "Bundan böyle herhangi bir sanat yapıtıyla öznel ve içten ilişki kurmak olanaksızdır. Sanat yapıtları artık kendilerine yönelttiğimiz bakışları yanıtlamıyor, onları okumuyor ve bize yeni bir bakışla iade etmiyorlar," derken yitirilenin ne olduğunu bütün acılığıyla söylüyor. Zihinsel kavrayışın, bilincin, görme biçiminin onca serüveninden sonra duyumsanabilen sonsuz zaman, kendi karikatürüne yenilmek üzere. Hız ve şiddet, öte zamanı kuruttuğu gibi, şimdinin bile kavranmasına izin vermiyor. Özne nesneye yenik düşüyor, bireyin yaşantı içeriğiyle kurduğu, kurabildiği ölçüde insan olduğu sınırsız zaman çadırı hızla toplanıyor.

Bütün insanlığın tarihi, resmin tarihine indirgeniyor sanki. ❑

CEVAT ÇAPAN

Dön Güvercin Dön

Doğal Tarih

Sevda Yaratan

ADAM YAYINLARI

SUTÜVEN VE BİRKAÇ NOKTA

İbrahim Oluklu

Behçet Necatigil, Mustafa Seyit Sutüven'in *Bütün Şiirleri*[1] için yazdığı "Ön Söz'e Ek" adlı yazısının bir yerinde şöyle diyordu :

"Şimdi tek tesellimiz, Mustafa Seyit'in şiirlerini derleyen bir tek kitabın çıkmasıdır. Bu şiirler, ileride yazılacak incelemelerle topluca bir bakış açısı sağlar, bir çıkış noktası olur sanırız."

Aynı yazısının bir başka yerindeyse şöyle diyordu Necatigil Usta :

"Bu şiirlerin ilk yayın yerleri de belirtilebilseydi ne iyi olurdu! Bu ihmal, yani ilk yayın yerlerinin belirtilmesini gereksiz görme; şairimize sayfa ayıran sonraki antoloji ve kitaplarda da devam etti. (...) Her sanatçı üzerinde etraflı incelemelerin azlığından veya yokluğundan doğan boşlukların doldurulması kolay değil şüphesiz. Netekim biz de bu kitapta aile dosyasında "çıplak şiir" olarak sıralanmış şiirlerin, ilk nerede çıktıklarını, verilen kısa zaman içinde, tam saptayamadık. // Sutüven'in şiirlerini yayımladığı dergiler olarak şunları gördük : Yücel (1935-1939), Servetifünun-Uyanış (1940), Yeni Ses (1940-1941), Varlık (1942-1943), İnsan (1943), Yurt ve Dünya (1943), Türk Dili (1952-1953), Yeditepe (1956-1957), Yeni İnsan (1963-1966) ve her birinde birer veya ikişer şiir."[2]

Ben de Necatigil Usta'nın "Bu şiirler, ileride yazılacak incelemelerle topluca bir bakış açısı sağlar, bir çıkış noktası olur sanırız.", "Etraflı incelemelerin azlığından veya yokluğundan doğan boşlukların doldurulması, kolay değil şüphesiz." biçimindeki dileğine/düşüncesine katılarak bir çalışma yaptım. Bu çalışmayı yürütürken, gördüm ki Mustafa Seyit Sutüven'in şiirle ilişkisi, 1935-1939'a değil 1920'lere uzanıyor. Bir başka deyişle söylemek gerekirse, Sutüven 1920'lerden başlayarak şiirler yayımlatıyor dergilerde. Sözgelimi Sutüven'in ilk şiirleri Balıkesir'de çıkan "Irmak" dergisinde basılıyor (1928). Sutüven, "Irmak"tan sonra Balıkesir Halkevi'nin dergisi olan "Kaynak"ta da şiirler yayımlatıyor. Mustafa Seyit Sutüven'in "Sutüven" adlı o çok bilinen şiiri "Kaynak"ın 12. sayısında (İkincikânun, 1934), "Orşilim Kızları" adlı şiiriyse yine "Kaynak"ın 21. sayısında (İlkteşrin, 1934) basılıyor. Mustafa Seyit, "Kaynak"ta basılan durumlarıyla, bu şiirlerden "Sutüven"i dönemin Edremit Kaymakamı Mithat Kemal Bey'e, "Orşilim Kızları"nıysa Esat Adil (Müstecaplıoğlu) Bey'e ithaf ediyor. Nedendir bilinmez; daha sonra bu iki ithafı da kaldırıyor Mustafa Seyit şiirlerin başından.

Sutüven'in "Irmak"taki şiirleri eski yazıyla basılıyor elbette.[3] "Kaynak"sa bir başka özellik daha taşıyor Sutüven açısından : O da düzyazısının varlığından hiç söz edilmeyen şairimizin "Cenab Şahabettin Beyefendi"ye adıyla yazdığı "açık mektup"un "Kaynak"ta basılmasıdır.

Mustafa Seyit'in "Tazmin" adını verdiği yayımlanan ilk şiiri "Irmak"ın birinci sayısında yer alıyor (1 Şubat 1928). Bu şiir şöyle :

Diyorum kendime ben, sen değilim...
Ararım aşkımı, senden değilim...
Dökerim gözyaşı ben, şen değilim...
Sanırım kupkuru bir ten değilim...

"Sorma benden beni, ben, ben değilim."

Sevdiğim uçtu, melekten imiş, ah...
Sevgi, baştan başa şüyû imiş, ah...
Varlığım kupkuru bir ten imiş, ah...
Gönlüm aşkına medfen imiş, ah...

"Sorma benden beni, ben, ben değilim."

Yad edip aşkımı ağlar gibiyim...
Çırpınan gönlümü bağlar gibiyim...
Kanayan kalbimi dağlar gibiyim...
Çağlayanlar gibi çağlar gibiyim...

"Sorma benden beni, ben, ben değilim."

Gözlerim ufka perişan bakıyor...
Başı bir sel gibi sessiz akıyor...
Dilde şimşek gibi bir şey çakıyor...
Yanan afakımı sevda yakıyor...

"Sorma benden beni, ben, ben değilim."

Sardı efkârımı hülya denilen...
Yıktı imanımı sevda denilen...
Yıktı her şeyimi Leylâ denilen...
Acısın hâlime Mevlâ denilen...

"Sorma benden beni, ben, ben değilim."

Edremit: 3.6.1927

Mustafa Seyit Sutüven'in "Tazmin"den başka "Mezaristan" (sayı : 2), "Gönül" (sayı : 5), "Gönlüm" (sayı : 6), "Kardeşimin Mezarında" (sayı : 7) adlı dört şiiri daha yayımlanıyor "Irmak"ta. Bu şiirlerle birlikte "Kaynak"ta basılan "Cokey" (sayı : 8); "Katerin" (sayı : 6-7), "İlân-ı Aşk," "Deli" (sayı : 8-

9), "Mezarımı Ziyaret" (sayı : 13-14-15) adlı şiirleri de bulunmuyor *Bütün Şiirleri*'nde. Ayrıca bu kitapta yer alan "İki Dağ" (sayı : 11), " Sutüven" (sayı : 12), "Orşilim Kızları" (sayı : 21) adlı şiirlerin de ilk kez "Kaynak"ta basıldıkları belirtilmemiş. *Bütün Şiirleri*'ndeki bir başka eksiklikse şairimizin "Cenab Şehabettin Beyefendiye" (sayı : 13-14-15) adlı düzyazısına değinilmemesidir.

Sözün burasında, Cemal Süreya'nın "İlk Şiiine Yenildi" adlı yazısına da[4] değinmek gerekiyor. Cemal Süreya, sözlerinin bir yerinde şöyle diyordu : "Edremit'te oturuyor, ticaretle uğraşıyordu. Sanat çevreleriyle ilişkisi kalmamıştı. Şiirimizdeki devinimleri de izlemediği anlaşılıyor."

Mustafa Seyit Sutüven, o yazısının bir yerinde, "Benim şiir hakkındaki hükümlerim kabül ve kanaat sınırını aşamazlar ve zaten riyazi bir kata'iyyet verecek kadar ilim ve malumat malzemesine sahip olmadığımı bilirim," diyordu. Aynı yazısında şunları da ekliyordu Sutüven : "Üç sene evvel bir de eli baltalılar edebiyat mabedinin kapısını kırarak putları parçalamak bahanesile içeri daldılar, bize serbest nazmı getirdiler. Şekil itibarile hiçbir kaide tanımıyorlardı. Bunlar eski sec'i sanatının en mütekâmil numunelerini verdiler. Fakat şuur inzibati altına girmiş olan siyasî kuvvetlerden istifade temin edemediler. Artık herhangi bir şahsa veya bir kuvvete intisâb muvaffakiyet randımanı vermiyordu. Hatta, birçok yanlış zehâbların önüne geçmek gayesile nakil buyurduğunuz veçhile, memleketin en selâhiyetli bir kültür kürsüsünden merhum Samih Rıfat Bey gibi çok kıymetli bir ilim adamı buna serâhet verdi. (...)"

Mustafa Seyit Sutüven, yazısı boyunca aruza, heceye ve şiirimizdeki diğer gelişmelere de değiniyor. Hatta bir yerde şunları söylüyor : "Şiller, Göte, Dante, Rasin, Hügo, Şekspir ve emsali Garp üstatları muvaffakiyetlerini zannetmem ki şekillerine medyum olsunlar. Ve onların münekkitleri şekil meselesine umman ki bizdeki gibi her şeyi tercih edecek derecede ehemmiyet versinler. Evet, biz bu vadide çok aldatıldık. Aldatılıyoruz ve aldatılmak isteyenlere muhtacız."

Öyle inanıyorum ki Mustafa Seyit Sutüven'in hem bu düzyazısını hem de *Bütün Şiirleri*'ne girmemiş şiirlerini de yeniden okuduğumuzda edebiyatımızın kazancı olacaktır.[5] Şiir *ortalamamızı* besleyen kaynakları da ancak o zaman anlayabileceğiz. Bunu daha rahat yapabilmemiz için Türkiye İş Bankası'na da görev düştüğüne inanıyorum. Mustafa Seyit Sutüven'in *Bütün Şiirleri*'ni yeni eklerle basmak bu bankamız için bir kayıp olmayacaktır. ❑

(1) *Bütün Şiirleri,* Mustafa Seyit Sutüven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 165, İstanbul, 1976.

(2) Agy.

(3) Bu şiirleri eski yazıdan Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi TDE Bölümü asistanlarından Salim Çanoğlu çevirdi.

(4) *Günübirlik,* Cemal Süreya, Adam Yayınları, Ocak 1982.

(5) Bu kazancı besleyen çalışmalardan birini, I. Balıkesir Araştırmaları Sempozyumu'nda "Mustafa Seyit Sutüven'in Şiirinde Âhenk Unsurları" adlı bildirisiyle Osmangazi Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Saadettin Yıldız yapmıştır. Saadettin Yıldız, bildirisine düştüğü dipnotların birinde Mustafa Seyit Sutüven'in kendi elyazısından çıkma bir şiir defterinin olduğunu, bu defterin aslının Emekli İlköğretim Müfettişi Alpaslan Şerbetçi'de, bir örneğinin de kendisinde bulunduğunu belirtiyordu.

Adam Yayınları

"Dünyanın şiiri" Adam'da.

Ellisi Türkiye'den, seksen dünya şairi. Altmış antoloji ve seçkiyi de içeren iki yüzü aşkın şiir kitabı. Okuma tadı sayılarla ölçülemeyecek şiirler; dizeleriyle yaşamı sezdiren şairler Adam Yayınları'nda.

1998'de Yayımlanan Yeni Şiir Kitapları

Şeçme Şiirler (Yeni çıkanlar)

Rıfat Ilgaz; Cabit Irgat; Necati Cumalı; Arif Damar; Cevat Çapan; Özdemir İnce

Çağdaş Dünya Şiiri Antolojisi
Cevat Çapan - Eray Canberk - Erdal Alova
(Yakında çıkıyor)

... ve Nâzım Hikmet; Orhan Veli; Oktay Rifat; Melih Cevdet Anday; Cabit Külebi; İlhan Berk; Salâh Birsel; Özdemir Asaf; Sabri Altınel; Edip Cansever; Ataol Behramoğlu; Refik Durbaş

20. yüzyıl şiiri denince aklınıza kimler geliyor? Apollinaire, Yeats, Stevens, Ungaretti, Eliot, Rilke, Eluard, Mayakovski, Lorca, Seferis, Neruda ve daha niceleri, şiir sanatının dünyadaki gelişim ve değişim sürecini tanıtan bu antolojide buluşuyor. Özenli çevirilerle, titiz bir çalışmanın ürünü. Şiir sevenler için benzersiz, zengin, serüven dolu uzun bir yolculuk.

ADAM

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI Küçükparmakkapı Sokak No: 17 Beyoğlu 80060 İstanbul Tel: (0-212) 293 41 05-06 Faks: (0-212) 293 41 08

SANAT

ADAM

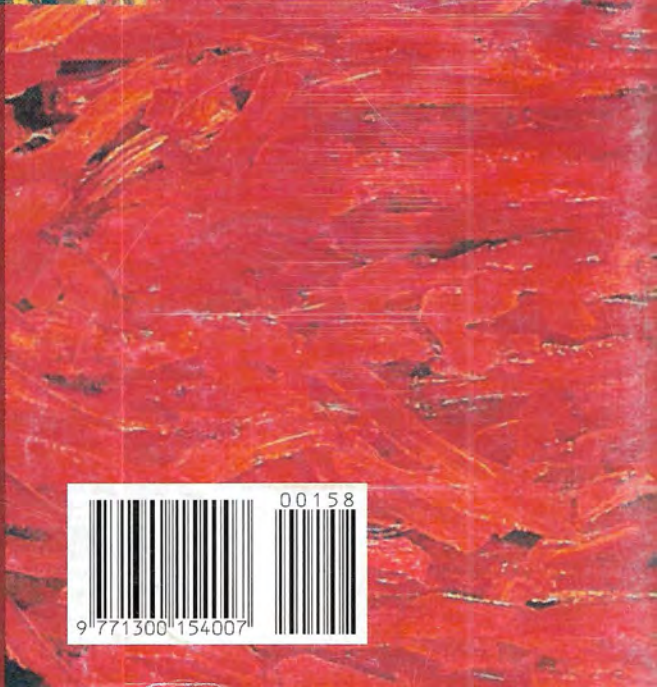

00158
9 771300 154007